



รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

การพัฒนาวัดเพื่อรองรับสังคมสูงวัยจังหวัดชลบุรี ระยะที่ 1

Developing Monasteries for Ageing Society  
in Chonburi Province, Phrase 1

มนตรี วิวัฒน์สุข

โครงการวิจัยประเภทงบประมาณเงินรายได้ (เงินอุดหนุนจากรัฐบาล)  
ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2561 มหาวิทยาลัยบูรพา

รหัสโครงการ 256107A1080023

สัญญาเลขที่ 140/2561

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์  
การพัฒนาวัดเพื่อรองรับสังคมสูงวัยจังหวัดชลบุรี ระยะที่ 1  
Developing Monasteries for Ageing Society  
in Chonburi Province, Phrase 1

มนตรี วิวัฒน์สุข

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

เดือนตุลาคม พ.ศ. 2560

## กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากงบประมาณรายได้ (เงินอุดหนุนจากรัฐบาล) ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2561 มหาวิทยาลัยบูรพา ผ่านสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ เลขที่สัญญา 140/2561 จึงขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

อนึ่ง ขอกราบขอบพระคุณพระคุณเจ้าทุกรูป และขอขอบคุณอุบาสกอุบาสิกาทั้งที่สงฆ์และไม่สงฆ์ทุกคนที่กรุณาเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก ทำให้สามารถดำเนินโครงการวิจัยสำเร็จ

ขอขอบคุณผู้ช่วยวิจัย นางสาวรัฐัญญา ปรีดาธวัช ที่เป็นกัลยาณมิตรตลอดโครงการวิจัย โดยเฉพาะในการลงพื้นที่ ทำให้การเก็บข้อมูลเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ฝ่ายวิจัยของคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ และ กองบริหารการวิจัยและนวัตกรรม มหาวิทยาลัยบูรพา ที่อำนวยความสะดวกให้การวิจัยเป็นไปอย่างเรียบร้อย

สุดท้าย ขอขอบคุณคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยบูรพา ที่ทำให้กระบวนการวิจัยเป็นไปตามมาตรฐานสากล

มนตรี วิวัฒน์สุข

1 สิงหาคม 2562

## Acknowledgement

This work was financially supported by the Research Grant of Burapha University through National Research Council of Thailand (Grant no. 140/2561), to which I then take this opportunity to thank.

In addition, my grateful thanks might go to the venerable Buddhist monks and the lay devotee, male and female, both aged and non-aged who received my invitation for being the key informant that make this research project possible.

My heartedly thanks also went to the research assistant, Miss Varanya Preedatawat, with her accompany on the field trip resulted in effective data collection.

The staffs of research division of the faculty of Humanities and Social Sciences, and Research and Innovation Administration, Burapha University were undoubtedly reserved my thanks for their hands in putting the research processes in regulation.

Last but not least, I really appreciated the Burapha University Institutional Review Board (BUU-IRB) whose effort enhanced the research project to meet an international standard.

Montree Wiwasukh

1<sup>st</sup> August 2019

## บทคัดย่อ

โครงการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ ได้แก่ 1) เพื่อศึกษาความพร้อมของวัดในการรองรับสังคมสูงวัยจังหวัดชลบุรี 2) เพื่อค้นหาแนวทางการพัฒนาวัดฯ และ 3) เพื่อวางแผนพัฒนาวัดฯ ใช้วิธีดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 95 รูป/คน ได้มาด้วยการเลือกแบบเจาะจงจาก 11 อำเภอ และ 1 เขตปกครองพิเศษ โดยอำเภอ/เขตปกครองพิเศษละ 1 วัด รวบรวมข้อมูลด้วยแบบสัมภาษณ์แบบการประชุมกลุ่มย่อย วิเคราะห์ข้อมูลด้วยความถี่และคำร้อยละพร้อมกับการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัย พบว่า

1. วัดในจังหวัดชลบุรีมีความพร้อม 6 ด้าน คือ ที่/ลาดจอดรถ บันได/ทางเดิน ห้องน้ำ/สุขา แก้ว/ที่นั่ง/อาสนะ ป้ายธรรมะ/สัญลักษณ์ และอื่น ๆ อยู่ในระดับน้อยที่สุด โดยเฉพาะป้ายธรรมะ/สัญลักษณ์อยู่ในระดับขาดแคลน จึงมีความต้องการพัฒนาในระดับมากที่สุด

2. แนวทางการพัฒนาวัด ควรมี 5 องค์ประกอบ ได้แก่ ใคร อะไร เมื่อไหร่ อย่างไร และจากไหน (งบ) ตามแผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาแห่งชาติ คำนึงถึงแนวคิดเมืองที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ และการออกแบบเพื่อทุกคน

3. แผนพัฒนาวัด เป็นแผนระยะสั้นหรือแผนเร่งด่วน ที่ควรเริ่มดำเนินการภายใน 1 ปี สิ่งที่ต้องพัฒนาเป็นอันดับแรก คือ ป้ายธรรมะ/สัญลักษณ์ ห้องน้ำ/สุขา และบันได/ทางเดิน ผู้มีส่วนร่วมที่สำคัญ คือ ประชาชน พระสงฆ์/วัด และผู้นำชุมชน ที่มาของงบโดยส่วนมากมาจากประชาชน หน่วยงานรัฐ และผู้นำชุมชน และ สิ่งให้ผู้ให้ข้อมูลหลักมีส่วนร่วมได้มาก คือ กำลังกาย และการประชาสัมพันธ์ ทั้งนี้ สามารถปรับเปลี่ยนได้ทุกรายการเพื่อดำเนินการให้ได้ภายใน 1 ปี หรืออย่างมากคือ 2-3 ปี หากไม่แล้ววัดอาจไม่สามารถรองรับสังคมสูงวัยได้อย่างทัน่วงที

## Abstract

This research project consisted of three objectives: 1) to study the readiness of monasteries in responding to the ageing society, Chonburi province 2) to find out the guideline of monasteries, and 3) to set up a development plan of monasteries. The research method was based on a qualitative technique. Ninety-five key informant were purposively selected from Chonburi province, 11 districts and 1 territory each for 1 monastery. The data were collected through the semi-structured in-depth interview and analyzed by frequency, percentage and content analysis.

The results were found that:

1. Readiness with six factors i.e. car parking place/area, ladder/side walk, toilet/rest room, chair/seat, teaching billboard/sign, and other; the monasteries in Chonburi province were at the lowest level, then needed to be developed the most in particular the teaching billboard/sign.

2. Guideline should be composed of five parts i.e. who, what, when, how and where (budget), consented with the National Strategic Plan for Reforming Affairs of Buddhism, concerned with the Global Age-Friendly Cities: A Guide, and also the idea of Universal Design.

3. The development plan was the short term/urgent agenda which ought to be commenced within one year; the things to be developed were the teaching billboard/sign, toilet/rest room and ladder/sidewalk; the shareholders: lay devotees, Buddhist monks/Monasteries and community leaders; the budgets raisers: lay devotees, governmental sectors and community leaders; the physical participation and public information were the first two to be undertaken by the key informant. In addition, four factors were contextually flexible for proceeding to the right time, within one or at least few years, otherwise in order to respond to the ageing society, the monasteries would lag behind.

## สารบัญเรื่อง

เนื้อหา	หน้า
กิตติกรรมประกาศ .....	(1)
บทคัดย่อ .....	(3)
สารบัญเรื่อง .....	(5)
สารบัญตาราง .....	(7)
สารบัญภาพ .....	(7)
สารบัญแผนภาพ .....	(8)
สารบัญแผนภูมิวงกลม .....	(8)
<b>บทที่ 1 บทนำ</b> .....	1
ความสำคัญและที่มาของปัญหาการวิจัย .....	1
วัตถุประสงค์ .....	2
ขอบเขต .....	3
คำจำกัดความ .....	3
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ .....	3
ผลสำเร็จที่คาดว่าจะได้รับ .....	4
หน่วยงานที่คาดว่าจะนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ .....	4
<b>บทที่ 2 แนวคิด วรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง</b> .....	5
แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาวัด .....	5
นิยามและแนวทางของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ .....	5
แนวคิดการพัฒนาวัดตามแนวทาง 5ส. ....	8
แนวทางพัฒนาวัดตามแผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา .....	10
แนวคิดเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมสำหรับผู้สูงอายุ .....	11
แนวคิดเมืองที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ .....	11
แนวคิดเกี่ยวกับการออกแบบเพื่อทุกคน .....	12
กฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้อง .....	13
วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง .....	19
วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง .....	19
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง .....	24
<b>บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย</b> .....	30

เนื้อหา	หน้า
ชั้นที่ 1 กระบวนการพัฒนาตัวชีวิต .....	30
2.1 การสังเคราะห์เอกสาร .....	30
2.2 การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม .....	32
2.3 ตัวชีวิต 5 รายการ .....	33
ชั้นที่ 2 กระบวนการค้นหาแนวทางและวางแผนพัฒนาวัดเพื่อรองรับสังคมสูงวัย .....	41
2.1 กลุ่มเป้าหมาย/ผู้ให้ข้อมูลหลัก .....	41
2.2 การสัมภาษณ์แทนการประชุมกลุ่มย่อย .....	42
2.3 การวัด ประเมิน และสรุปความคิดเห็น .....	43
<b>บทที่ 4 ผลการวิจัย</b> .....	<b>45</b>
ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป .....	45
ส่วนที่ 2 ผลการวิจัยแยกตามวัตถุประสงค์ .....	48
ตอนที่ 1 ความพร้อมของวัดในการรองรับสังคมสูงวัย .....	48
ตอนที่ 2 แนวทางการพัฒนาวัดในการรองรับสังคมสูงวัย .....	57
ตอนที่ 3 แผนพัฒนาวัดเพื่อรองรับสังคมสูงวัย .....	66
ส่วนที่ 3 ความเห็นอื่น ๆ .....	67
<b>บทที่ 5 สรุป อภิปราย เสนอแนะ และผลผลิต</b> .....	<b>68</b>
สรุป .....	68
ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป .....	68
ส่วนที่ 2 ผลการวิจัยแยกตามวัตถุประสงค์ .....	69
ส่วนที่ 3 ความเห็นอื่น ๆ .....	72
อภิปราย .....	72
1. ความพร้อมของวัดในการรองรับสังคมสูงวัย .....	72
2. ความพร้อมแยกตามตัวชีวิต .....	74
3. แนวทางในการพัฒนาวัดเพื่อรองรับสังคมสูงวัย .....	74
4. แผนพัฒนาวัดเพื่อรองรับสังคมสูงวัย .....	75
เสนอแนะ .....	76
1. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย .....	76
2. ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปใช้ .....	76
3. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย .....	76
ผลผลิต .....	77
<b>เอกสารอ้างอิง</b> .....	<b>78</b>
<b>ภาคผนวก</b> .....	<b>84</b>
<b>ประวัตินักวิจัย</b> .....	<b>88</b>



## สารบัญตาราง

เนื้อหา	หน้า
ตารางที่ 3.1 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาวัด .....	30
ตารางที่ 3.2 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ .....	31
ตารางที่ 3.3 เกณฑ์การวัดและประเมินความพร้อมและความต้องการพัฒนา .....	44
ตารางที่ 4.1 อายุของผู้ให้ข้อมูล .....	46
ตารางที่ 4.2 ระยะเวลาเข้าวัด .....	46
ตารางที่ 4.3 ความถี่ในการเข้าวัด .....	47
ตารางที่ 4.4 ระดับความรู้เกี่ยวกับสังคมสูงวัย .....	47
ตารางที่ 4.5 การวัดความพร้อมของวัดเพื่อรองรับสังคมสูงวัยจังหวัดชลบุรี .....	48
ตารางที่ 4.6 องค์ประกอบแผนการพัฒนาวัดเพื่อรองรับสังคมสูงวัย .....	59
ตารางที่ 4.7 แผนงานพัฒนาวัดเพื่อรองรับสังคมสูงวัย .....	66
ตารางที่ 5.1 แผนพัฒนาวัดเพื่อรองรับสังคมสูงวัย .....	76

## สารบัญภาพ

เนื้อหา	หน้า
ภาพที่ 3.1 ที่/ลาดจอดรถผู้ใช้เก้าอี้ล้อ/ผู้สูงอายุ .....	34
ภาพที่ 3.2 ห้องน้ำ/สุขา .....	35
ภาพที่ 3.3 อุปกรณ์ในห้องน้ำ/สุขา .....	36
ภาพที่ 3.4 ชั้นบันไดและจุ่มกบันได .....	37
ภาพที่ 3.5 ราวจับบันได (ความสูง ความยาว) .....	38
ภาพที่ 3.6 ทางลาด .....	39
ภาพที่ 3.7 เก้าอี้มีพนักพิง .....	39
ภาพที่ 3.8 สีของป้ายตัวอักษรและสัญลักษณ์ .....	40
ภาพที่ 3.9 สัญลักษณ์ของการเข้าถึงสำหรับผู้สูงอายุ .....	41

## สารบัญแผนภาพ

เนื้อหา	หน้า
แผนภาพที่ 2.1 กรอบแนวความคิดการวิจัย .....	29
แผนภาพที่ 3.1 กระบวนการกำหนดตัวชี้วัดความพร้อมในการรับมือสังคมสูงวัยของวัด .....	33

## สารบัญแผนภูมิวงกลม

เนื้อหา	หน้า
แผนภูมิวงกลมที่ 4.1 การประเมินความพร้อมโดยรวม .....	50
แผนภูมิวงกลมที่ 4.2 ประเมินความพร้อมตัวชี้วัดที่ 1 ที่จอดรถ .....	51
แผนภูมิวงกลมที่ 4.3 ประเมินความพร้อมตัวชี้วัดที่ 2 ห้องน้ำ/สุขา .....	52
แผนภูมิวงกลมที่ 4.4 ประเมินความพร้อมตัวชี้วัดที่ 3 บันได/ทางเดิน .....	53
แผนภูมิวงกลมที่ 4.5 ประเมินความพร้อมตัวชี้วัดที่ 4 เก้าอี้/ที่นั่ง/อาสนะ .....	54
แผนภูมิวงกลมที่ 4.6 ประเมินความพร้อมตัวชี้วัดที่ 5 ป้ายธรรมะ/สัญลักษณ์ .....	55
แผนภูมิวงกลมที่ 4.7 อื่น ๆ ที่ต้องการ .....	56
แผนภูมิวงกลมที่ 4.8 องค์ประกอบที่ 1 ผู้ที่ควรมีส่วนร่วม .....	61
แผนภูมิวงกลมที่ 4.9 องค์ประกอบที่ 1(1) ผู้ที่ควรมีส่วนร่วมอื่น ๆ ร้อยละ 1 .....	61
แผนภูมิวงกลมที่ 4.10 องค์ประกอบที่ 2 สิ่งที่ต้องทำ .....	62
แผนภูมิวงกลมที่ 4.11 องค์ประกอบที่ 2(1) สิ่งที่ต้องทำอื่น ๆ ร้อยละ 3 .....	62
แผนภูมิวงกลมที่ 4.12 องค์ประกอบที่ 3 ระยะเวลาที่ควรเริ่มทำ .....	63
แผนภูมิวงกลมที่ 4.13 องค์ประกอบที่ 3(1) ระยะเวลาที่ควรเริ่มทำอื่น ๆ ร้อยละ 1 .....	63
แผนภูมิวงกลมที่ 4.14 องค์ประกอบที่ 4 ที่มาของเงิน/งบประมาณ .....	64
แผนภูมิวงกลมที่ 4.15 องค์ประกอบที่ 3(1) ที่มาของเงิน/งบประมาณอื่น ๆ ร้อยละ 3 .....	64
แผนภูมิวงกลมที่ 4.16 องค์ประกอบที่ 5 การมีส่วนร่วมของผู้ให้ข้อมูลหลัก .....	65
แผนภูมิวงกลมที่ 4.17 องค์ประกอบที่ 5(1) การมีส่วนร่วมฯ อื่น ๆ คิดเป็นร้อยละ 5 .....	65

# บทที่ 1

## บทนำ

### ความสำคัญและที่มาของปัญหาการวิจัย

จังหวัดชลบุรีมีประชากรจำนวน 1,390,354 คน อายุระหว่าง 0 – 14 ปี จำนวน 274,011 คน ระหว่าง 15 – 59 ปี จำนวน 935,847 คน ระหว่าง 60 – 80 ปีขึ้นไป/ผู้สูงอายุ จำนวน 153,361 คน และเพิ่มเป็น 189,181 คนในปี 2556 ทำให้อัตราการพึ่งพิงต่อประชากรวัยแรงงานเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 16.3 เป็น 21.3 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2556 อ้างถึงใน สำนักงานจังหวัดชลบุรี, ม.ป.ป.) นอกจากนี้ในอีก 10 – 20 ปี ข้างหน้า จำนวนผู้สูงอายุจากการประมาณการของสำนักงานเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติจะเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 21 และ 29 ของประชากรทั้งประเทศในปี 2566 และ 2576 ตามลำดับ จำนวนผู้สูงอายุเหล่านี้มากกว่าร้อยละ 10 ไม่มีอาชีพและขาดรายได้ (รายงานคุณภาพชีวิตของคนไทย (ภาคผนวก) กรมการพัฒนาชุมชน, 2558) ทำให้อัตราการพึ่งพิงมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องซึ่งการรับมือกับสังคมสูงวัยเช่นนี้มีทางเลือกแบบคู่ขนานคือการเพิ่มคุณภาพของวัยแรงงาน และการลดอัตราการพึ่งพิงของผู้สูงวัย ซึ่งทั้งสองประการนี้เป็นภัยคุกคามต่อจังหวัดชลบุรีที่ยังไม่มีมาตรการรับมืออย่างเป็นทางการแม้จะถูกกล่าวถึงในแผนพัฒนาจังหวัดก็ตาม กล่าวคือ แผนพัฒนาจังหวัดชลบุรี (พ.ศ. 2557 – 2560) ฉบับทบทวนรอบปี 2560 ระบุถึงผู้สูงอายุไว้ทั้งในฐานะโอกาส (opportunity) และอุปสรรค (threat) ในด้านโอกาส การที่โครงสร้างประชากรกำลังเปลี่ยนแปลงเป็นสังคมผู้สูงอายุ ทำให้จังหวัดมีโอกาสในการผลิต พัฒนา และปรับปรุงสินค้าและบริการที่สอดคล้องกับความต้องการที่เปลี่ยนแปลงไป อาทิ การขยายตัวของตลาดอาหารสุขภาพ สมุนไพร และการแพทย์พื้นบ้าน สถานที่ท่องเที่ยวและการพักผ่อนของผู้สูงอายุ ส่วนด้านที่เป็นอุปสรรค คือ การดูแลผู้สูงอายุจะทำให้คนวัยแรงงานต้องรับภาระเพิ่มขึ้นโดยเฉพาะค่าใช้จ่ายด้านสาธารณสุข ซึ่งจะทำการผลิตลดลงและอาจส่งผลให้การเติบโตทางเศรษฐกิจชะลอตัวลงได้ และถูกซ้ำเติมด้วยอุปสรรคด้านคุณภาพทางการศึกษาที่ลดต่ำลงอย่างต่อเนื่อง ทำให้ไม่สามารถสร้างคนที่มีความรู้ความสามารถ ที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานและสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของโลกได้ (สำนักงานจังหวัดชลบุรี, ม.ป.ป.) อุปสรรคข้อนี้หากจังหวัดชลบุรีไม่สามารถรับมือได้อย่างมีประสิทธิภาพจะทำให้สังคมชลบุรีเป็นสังคมสูงวัยที่วัยแรงงานมีการศึกษาแย่ส่วนคนแก่ก็ไร้ที่พึ่งพา เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดเหตุการณ์ดังกล่าวนี้ จังหวัดจำเป็นต้องมีมาตรการในการรับมืออย่างทันท่วงที หนึ่งในมาตรการการรับมือที่สำคัญยิ่งคือการดึงภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคมให้เข้ามาร่วมแก้ไขปัญหาและพัฒนาไปในทิศทางเดียวกัน ทุกสถาบันในสังคมจึงต้องมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อน

หนึ่งในสถาบันทางสังคมของโครงสร้างสังคมไทยคือวัดซึ่งเป็นสถาบันทางศาสนาที่มีความพร้อมโดยธรรมชาติ กล่าวคือ เป็นแหล่งรวมผู้คนทุกวัยโดยเฉพาะวัยสูงอายุ และยังบริหารด้วยเจ้าอาวาสซึ่งโดยปกติก็เป็นผู้สูงอายุด้วย เท่ากับว่าวัดเป็นที่อยู่ของผู้สูงอายุที่มีคุณค่ากล่าวคือเจ้าอาวาสเป็นประการแรก และโดย

การนำของเจ้าอาวาสวัดยังต้องรับคนทุกวัยทุกสาขาอาชีพรวมทั้งผู้สูงอายุด้วย ดังนั้น หากสามารถพัฒนาวัดให้รองรับการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้โดยการส่งเสริมคุณภาพและสุขภาพให้ผู้สูงอายุได้ใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่า ผู้ซึ่งนอกจากจะลดการพึ่งพิงต่อประชากรวัยแรงงานแล้วยังสามารถเป็นบุคคลต้นแบบในการดำเนินชีวิตของเยาวชนได้ด้วย เพราะเหตุนี้จึงจำเป็นต้องวิจัยเพื่อพัฒนาวัดในจังหวัดชลบุรีเพื่อรองรับสังคมสูงวัยในสองมิติ กล่าวคือในฐานะที่วัดเป็นที่รวมของผู้คนทุกวัยโดยเฉพาะผู้สูงวัยอยู่แล้ว และในฐานะที่วัดเองก็เป็นส่วนหนึ่งของสังคมสูงวัยด้วย แม้บางวัดจะมีผู้สูงอายุไปทำกิจกรรมน้อยกว่าวัยอื่น ก็จำเป็นต้องปรับตัวเองให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างสังคม หากไม่แล้วไม่เพียงแต่ผู้สูงอายุจะถูกทอดทิ้งให้เป็นปัญหาของสังคม แต่วัดเองหากไม่ปรับตัวแทนที่จะช่วยพัฒนา กลับจะกลายเป็นภาระของสังคมเพิ่มขึ้นมาอีกด้วย ซึ่งจะทำให้จังหวัดชลบุรีสูญเสียโอกาสในการรับมือกับภัยคุกคามที่ตนเห็นอยู่และยังเพิ่มภาระจากวัดที่ไม่ได้ถูกกล่าวถึงเลยในแผนพัฒนาจังหวัด ในทางตรงกันข้าม หากสามารถพัฒนาวัดเพื่อรองรับสังคมสูงวัยได้เท่ากับว่าสถาบันหลักอย่างน้อยหนึ่งสถาบันได้ขับเคลื่อนสังคมสูงวัยแล้วซึ่งจะส่งผลต่อโครงสร้างของสังคมโดยรวมไม่เพียงแต่ประชากรผู้สูงวัยเท่านั้น

ทั้งนี้ การจะพัฒนาวัดเพื่อให้บรรลุเป้าหมายนั้นไม่ใช่ทำได้ทันทีกับทุกวัดเพราะวัดในจังหวัดชลบุรีมีจำนวน 394 วัดซึ่งแต่ละวัดก็มีศักยภาพที่แตกต่างกัน จึงจำเป็นต้องเริ่มต้นจากวัดที่มีศักยภาพสูงที่สุดก่อน เมื่อพัฒนาวัดที่มีความพร้อมสูงเหล่านี้ได้แล้วจึงขยายผลไปยังวัดที่มีความพร้อมในลำดับรองลงมา โดยวัดที่จัดว่ามีความพร้อมอย่างน้อยก็ในฐานะที่ได้รับการยอมรับจากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติแล้วจำนวน 54 วัด แบ่งเป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง วัดพัฒนาตัวอย่างดีเด่น และ/หรือวัดที่มีอุทยานการศึกษาจำนวน 28 แห่ง และ/หรือวัดที่เป็นสำนักปฏิบัติธรรม จำนวน 27 แห่ง (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจังหวัดชลบุรี, 2560) บางวัดเป็นมากกว่าหนึ่งอย่าง วัดที่เป็นหลายอย่างมากที่สุดถือว่าเป็นวัดที่มีความพร้อมมากที่สุด ระดับความพร้อมเรียงจากการเป็นเหล่านี้รวมทั้งวัดทั่วไปที่ไม่ผ่านเกณฑ์ใดของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติถือว่ามีความพร้อมน้อยที่สุด ถ้าใช้ข้อมูลชุดนี้เป็นฐานะในการคิดแสดงว่ามีวัดทั้งพร้อมมากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด อยู่ครบถ้วนซึ่งจะเป็นตัวแปรต้นในการวิจัยครั้งนี้ และเมื่อทำวิจัยครั้งนี้เสร็จแล้วก็จะได้แนวทางในการพัฒนาและวางแผนเพื่อพัฒนาวัดเต็มรูปแบบในระยะที่ 2 ต่อไป เพราะเหตุนี้ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องทำโครงการวิจัยนี้เพื่อการรับมือสังคมสูงวัยอย่างทันท่วงทีโดยเฉพาะจากมิติของวัด ซึ่งเป็นหนึ่งในสถาบันสำคัญของสังคมไทย

## วัตถุประสงค์

- 6.1 เพื่อศึกษาความพร้อมของวัดในการรองรับสังคมสูงวัย
- 6.2 เพื่อค้นหาแนวทางการพัฒนาวัดในการรองรับสังคมสูงวัย
- 6.3 เพื่อวางแผนพัฒนาวัดให้สามารถรองรับสังคมสูงวัย

## ขอบเขต

**ขอบเขตด้านพื้นที่** ครอบคลุมวัดในจังหวัดชลบุรี จำนวน 394 วัด มีทั้งวัดทั่วไป วัดพัฒนาตัวอย่าง วัดพัฒนาตัวอย่างดีเด่น วัดที่มีอุทยานการศึกษา และวัดที่เป็นสำนักปฏิบัติธรรม

**ขอบเขตด้านเนื้อหา** ครอบคลุมความพร้อมของวัดเพื่อรองรับสังคมสูงวัยด้านอาคารและสถานที่ ได้แก่ ที่/ลานจอดรถ บันได/ทางเดิน ห้องน้ำ/สุขา เก้าอี้/ที่นั่ง/อาสนะ ป้ายธรรมะ/สัญลักษณ์ และอื่น ๆ ตามความเห็นของผู้ให้ข้อมูลหลัก และผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาทั้งพระสงฆ์/วัด ประชาชน ผู้นำชุมชน หน่วยงานรัฐ หน่วยงานเอกชน หน่วยงานรัฐวิสาหกิจ และอื่น ๆ

**ขอบเขตด้านเวลา** ตั้งแต่เดือนตุลาคม พ.ศ. 2560 – กันยายน พ.ศ. 2562

## คำจำกัดความ

**ผู้สูงอายุ** หมายถึง บุคคลซึ่งมีอายุเกินกว่าหกสิบปีบริบูรณ์ขึ้นไป และมีสัญชาติไทย (พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546) อาจเรียกว่า ผู้สูงวัย คนแก่ คนชรา ก็ได้ แบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ ระดับต้นมีอายุ 60-69 ปี (แก่) ระดับกลางมีอายุ 70-79 (แก่่มาก) และระดับสูงมีอายุ 80 ปีขึ้นไป (แก่ที่สุด)

**สังคมสูงวัย** หรือ **สังคมสูงอายุ** หมายถึง การมีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป รวมทุกเพศ มากกว่าร้อยละ 10 หรือมีประชากรอายุตั้งแต่ 65 ปีขึ้นไป มากกว่าร้อยละ 7 ของประชากรทั้งประเทศ ถือเป็นก้าวเข้าสู่ “สังคมสูงวัย” เมื่อประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 20 หรือประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไป เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 14 ของประชากรทั้งประเทศ ถือเป็น “สังคมสูงวัยโดยสมบูรณ์” และ เมื่อประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 20 ถือเป็น “สังคมสูงวัยระดับสุดยอด”

**การออกแบบเพื่อทุกคน (Universal Design, UD)** หมายถึง แนวคิดในการออกแบบสภาพแวดล้อม อาคารสถานที่ สิ่งอำนวยความสะดวก และสิ่งของเครื่องใช้ ให้มีความเรียบง่าย ไม่มีการดัดแปลงพิเศษ หรือเฉพาะเจาะจงเพื่อบุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่เพื่อให้ทุกคนใช้เพื่อการดำเนินชีวิตอย่างเป็นปกติสุขโดยไม่มีข้อจำกัดทางเพศ วัย และความรู้ความสามารถ

**การพัฒนาวัดเพื่อรองรับสังคมสูงวัย** หมายถึง การทำให้วัดมีความพร้อมด้านอาคารและสถานที่ ได้แก่ ที่/ลานจอดรถ บันได/ทางเดิน ห้องน้ำ/สุขา เก้าอี้/ที่นั่ง/อาสนะ ป้ายธรรมะ/สัญลักษณ์ และอื่น ๆ เพื่ออำนวยความสะดวกให้ผู้สูงวัยสามารถทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้เหมือนกับคนวัยอื่น

## ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับนอกจากองค์ความรู้ในรูปแบบบทความวิจัยที่สามารถตีพิมพ์และนำไปใช้เพื่อการเรียนการสอนและการวิจัยต่อยอดแล้ว ในโครงการระยะที่ 1 นี้ จะได้นโยบายและแผนการพัฒนาวัด

เพื่อรองรับสังคมสูงวัย และในระยะที่ 2 จะได้วัดซึ่งเป็นต้นทุนทางสังคมอันสำคัญของชาติที่สามารถปรับตัวรองรับสังคมสูงอายุสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงในปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคตสำหรับจังหวัดชลบุรี ซึ่งในที่สุดจะได้แนวทางกำหนดนโยบายของภาครัฐในการพัฒนาวัดเพื่อรองรับสังคมสูงวัยทั้งประเทศต่อไป โครงการวิจัยนี้ จึงแบ่งออกเป็น 2 ระยะ โดยระยะที่ 1 จะสิ้นสุดที่การได้แนวทางและแผนการพัฒนาวัดเพื่อรองรับสังคมสูงวัย ส่วนระยะที่ 2 จะเริ่มต้นจากแผนงานที่ได้ร่วมวางไว้กับวัดกลุ่มตัวอย่างและพัฒนาให้เป็นวัดที่สามารถรองรับสังคมสูงวัยต่อไป ซึ่งเป็นการนำไปใช้ประโยชน์ด้านสังคมและชุมชน

## ผลสำเร็จที่คาดว่าจะได้รับ

1. ตัวชี้วัดและแนวทางการพัฒนาวัดเพื่อรองรับสังคมสูงวัย
2. แผนการพัฒนาวัดเพื่อรองรับสังคมสูงวัย

## หน่วยงานที่คาดว่าจะนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

หน่วยงานหลักด้านสังคมที่จะนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ คือ วัดทั่วประเทศ สามารถนำผลการวิจัยไปปรับใช้ให้สอดคล้องกับบริบทของวัดนั้น ๆ ซึ่งหมายถึงคณะสงฆ์ตั้งแต่ระดับมหาเถรสมาคมไปจนถึงสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

หน่วยงานหลักด้านวิชาการ คือ มหาวิทยาลัยบูรพา ซึ่งกำหนดให้ศาสตร์ด้านผู้สูงอายุเป็นหนึ่งในเจ็ดศาสตร์ตามยุทธศาสตร์ของมหาวิทยาลัย โดยเฉพาะคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต และหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา ที่ผู้วิจัยสังกัดอยู่ ผลการวิจัยจะตอบสนองยุทธศาสตร์ของมหาวิทยาลัย และการเรียนการสอนและการวิจัยในหลักสูตร

หน่วยงานด้านนโยบายคือมหาเถรสมาคม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ สามารถนำผลการวิจัยไปกำหนดนโยบายพัฒนาวัดซึ่งเป็นต้นทุนทางสังคมที่สำคัญของชาติที่มีอยู่ทุกชุมชนทั่วประเทศให้สามารถรองรับสังคมสูงวัยได้อย่างทันที่

## บทที่ 2

### แนวคิด วรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิด วรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาวัดเพื่อรองรับสังคมสูงวัยจะถูกนำเสนอไปตามลำดับเพื่อกำหนดกรอบแนวความคิดในการวิจัย ดังต่อไปนี้

#### แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาวัด

##### นิยามและแนวทางของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

นิยามที่ให้ไว้ในหนังสือเรื่อง คู่มือการพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐาน โดยกองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ (2554) การพัฒนาวัด หมายถึง การปรับปรุงสภาพวัดและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของวัดจนกระทั่งมีความเจริญรุ่งเรืองเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนและเป็นศูนย์กลางของชุมชน การพัฒนาวัดที่สมบูรณ์ครบถ้วนจะต้องพัฒนาวัดแบบบูรณาการโดยการเชื่อมโยงกิจกรรมของวัดให้สอดคล้องกับการบริหารงานคณะสงฆ์ และให้สอดคล้องกับเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมปัจจุบัน โดยบูรณาการให้สอดคล้องกับภารกิจ 6 ด้านของคณะสงฆ์ ได้แก่

**1. การปกครอง** หมายถึง การดูแล คุ้มครอง บริหาร มีหลักการว่า การปกครองนั้นเป็นภารกิจที่วัดโดยพระภิกษุผู้เป็นเจ้าของอาวาส หรือเจ้าคณะปกครองดำเนินการสอดส่อง ดูแล รักษาความเรียบร้อยดีงาม เพื่อให้พระภิกษุสามเณรที่อยู่ในวัด หรือในปกครองปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง ประกาศของมหาเถรสมาคม หรือพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช ภารกิจด้านนี้ครอบคลุมถึงการที่พระภิกษุผู้ทำหน้าที่เป็นเจ้าคณะปกครองทุกระดับนับตั้งแต่ผู้ช่วยเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะภาค เจ้าคณะใหญ่ (หน) นอกจากนี้ ยังรวมถึงการที่พระภิกษุผู้ทำหน้าที่เป็นพระกรรมวาจาจารย์ เป็นพระอุปัชฌาย์ในการอุปสมบทกุลบุตร

**2. การศาสนศึกษา** หมายถึง การเล่าเรียน ฝึกฝน และอบรม มีหลักการว่า การศาสนศึกษานั้นเป็นภารกิจด้านการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ทั้งแผนกธรรม – บาลี แผนกสามัญ การอุดมศึกษา ในมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง ภารกิจด้านนี้ครอบคลุมถึงการที่พระภิกษุผู้ทำหน้าที่ครูสอน เป็นกรรมการตรวจข้อสอบธรรมบาลีสนามหลวง เป็นเลขานุการสอบธรรม – บาลีสนามหลวง เป็นผู้อำนวยความสะดวกหรือเป็นประธานจัดสอบธรรม – บาลีสนามหลวง และเป็นเจ้าสำนักเรียนในฐานะที่เป็นเจ้าอาวาส นอกจากนี้ ยังรวมถึงการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมทุก ๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย เช่น มอบทุนการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรที่สอบไล่ได้ จัดตั้งกองทุนเพื่อการศึกษาพระปริยัติธรรม เป็นต้น

**3. การเผยแผ่** หมายถึง การทำให้(พระพุทธศาสนา)ขยายออกไป ทำให้ขยาย กว้างขวางออกไป มีหลักการว่า การเผยแผ่นั้น เป็นภารกิจด้านการดำเนินการประกาศพระพุทธศาสนาให้ประชาชนได้รับทราบในทุก ๆ วิธี ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนได้มีความรู้ความเข้าใจ ในหลักธรรมแล้วนำมาไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ได้แก่ การเทศนา การปาฐกถาในโอกาสและสถานที่ต่าง ๆ ทั้งในวัด และนอกวัด การบรรยายธรรมทั้งทางวิทยุและโทรทัศน์ การเผยแผ่ธรรมด้วยสื่อต่าง ๆ เช่น หนังสือ หนังสือพิมพ์หรือวีดิทัศน์ ภารกิจด้านนี้ครอบคลุมถึงการที่วัดหรือพระภิกษุจัดกิจกรรมต่าง ๆ ขึ้นในวัด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเผยแผ่ธรรมหรือต้องการให้ประชาชนเข้าวัดปฏิบัติธรรม หรือมุ่งเน้นสืบสานวัฒนธรรมไทยที่ได้รับอิทธิพลมาจากหลักพระพุทธศาสนา เช่น การจัดงานเทศน์มหาชาติ การจัดงานในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การจัดงานในวันที่กำหนดเป็นวันสำคัญของไทย (วันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ เป็นต้น) การจัดโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน การจัดโครงการบวชนกขัณฑ์จาริณี (ชีพราหมณ์) การจัดอุปสมบทหมู่หรือจัดให้มีการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ การจัดพิธีแสดงตนเป็น พุทธมามกะ การจัดให้มีการแสดงธรรมในวันอัมมสวณะ (วันพระ) การจัดส่งพระภิกษุไปสอนศีลธรรมแก่นักเรียนตามโรงเรียนต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีการเผยแผ่ธรรมที่คณะสงฆ์ร่วมกับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจัดให้ดำเนินการในรูปแบบ “หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.)” “การอบรมจริยธรรมนักเรียน ข้าราชการ และประชาชน” “การอบรมครูจริยศึกษา” “การส่งเสริมหน่วยเผยแผ่ศีลธรรม” “การส่งเสริมหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์” เช่น โครงการอุทยานการศึกษาในวัด โครงการสวนสมุนไพรวัด โครงการลานวัด ลานใจ ลานกีฬาโครงการวัดพัฒนาตัวอย่าง เป็นต้น

**4. การสาธารณูปการ** หมายถึง การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถานภายในวัด มีหลักการว่า การสาธารณูปการนั้น เป็นภารกิจที่วัดหรือพระภิกษุดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาวัด ด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม การบูรณปฏิสังขรณ์ในเขตพุทธาวาส และเขตสังฆาวาส หรือก็คือ ภารกิจด้านการก่อสร้าง การซ่อมแซม การจัดให้มีการบำรุงดูแลรักษาถาวรวัตถุหรือสาธารณสมบัติของวัด เช่น การสร้างอุโบสถ วิหาร อาคารเรียน ศาลาการเปรียญ หอธรรม กุฏิเมรุ การจัดการศาสนสมบัติให้เป็นไปด้วยดี การจัดทำบัญชีเสนาสนะและศาสนสมบัติของวัด เป็นต้น

**5. การศึกษาสงเคราะห์** หมายถึง การให้การสงเคราะห์ด้านการฝึกฝน อบรมแก่ประชาชน มีหลักการว่า การศึกษาสงเคราะห์นั้น เป็นภารกิจด้านการดำเนินการจัดการศึกษาที่เน้นการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมแก่เด็กและเยาวชน ให้มีความรู้ความเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อสามารถดำรงตนและดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุขและเป็นพลเมืองที่มีความรู้คู่คุณธรรมของประเทศ โดยมีความ มุ่งหมาย 4 ลักษณะ คือ (1) การจัดการศึกษาเป็นโรงเรียนตามแผนการศึกษาแห่งชาติ โดยมุ่งให้ พระภิกษุสามเณรนักเรียน ได้ศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม ได้แก่ โรงเรียนราษฎร์การกุศลของวัด ศูนย์การเรียนรู้ศีลธรรมในวัด (ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เดิม หรือวันหยุดอื่น ๆ) ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด วิทยาลัยและมหาวิทยาลัยสงฆ์ (2) การสงเคราะห์ให้เด็กและประชาชนได้รับการศึกษาในสถานศึกษาของรัฐหรือเอกชนตามแผนการศึกษาแห่งชาติ เช่น การเป็นผู้นำในการตั้งโรงเรียนในชนบทที่ตั้งวัด การให้สร้างสถานศึกษาในบริเวณวัด การให้ใช้หรือให้เช่าที่ดินวัด หรือที่ธรณีสงฆ์ในการสร้างสถานศึกษาของรัฐ หรือท้องถิ่น การเป็นผู้อุปการะโรงเรียนต่าง ๆ การให้ความอุปถัมภ์แก่เด็กวัด (3) การสอนศีลธรรมแก่นักเรียน นักศึกษาในระบบโรงเรียนตามแผนการศึกษาชาติ เช่น การสอนธรรมศึกษา การสอนศีลธรรม หน่วยงานพระธรรมทูต และ



หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ในการเผยแพร่ศีลธรรมในโรงเรียน และสถานศึกษาต่าง ๆ (4) การสงเคราะห์เกื้อกูลแก่การศึกษา สถาบันการศึกษา หรือบุคลากรทางการศึกษาเช่น มอบทุนการศึกษา มอบอุปกรณ์การศึกษา ภารกิจด้านนี้ ครอบคลุมถึงการที่พระภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาสได้ บริจาคทุนทรัพย์ส่วนตัวเพื่อการศึกษาแก่เด็กในระบบโรงเรียนของรัฐหรือของเอกชน หรือสร้างหรือซ่อมแซมอาคารสถานศึกษา หรือการดำเนินการใด ๆ ของพระภิกษุที่มีความสามารถโดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยที่เป็นไป เพื่อการส่งเสริมการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนที่อยู่ในวัยเรียน จัดว่าเป็นภารกิจด้านการศึกษาสงเคราะห์ทั้งสิ้น

**6. การสาธารณสงเคราะห์** หมายถึง การช่วยเหลือประชาชนทั่วไป มีหลักการว่า การสาธารณสงเคราะห์นั้น เป็นภารกิจที่วัด หรือพระภิกษุสงฆ์ดำเนินการช่วยเหลือสังคมในรูปแบบต่าง ๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ทั้งนี้ โดยมุ่งเน้นเพื่อประโยชน์และความสุข แก่ประชาชนเป็นสำคัญ ได้แก่ การสงเคราะห์พระภิกษุสามเณร และวัดที่ประสบภัยและขาดแคลน การให้วัดเป็นสถานที่ประกอบกรกุศลเกี่ยวกับเรื่องเกิด แก่ เจ็บ ตาย เช่น การสวดศพ การเผาศพ การทำบุญอุทิศ การถวายสังฆทาน เป็นต้น การให้วัดเป็นสถานที่จัดฝึกอบรมประชาชนด้านอาชีพต่าง ๆ การสงเคราะห์ผู้ป่วยโรคร้ายหรือผู้ป่วยยากไร้การจัดให้มีโรงพยาบาล การบริจาคทรัพย์ส่วนตัว หรือชักชวนญาติโยมบริจาคทรัพย์จัดสร้างโรงพยาบาล การให้ความรู้ข่าวสารแก่ชุมชนด้านต่าง ๆ เช่น การศึกษา การสาธารณสุขมูลฐาน การปกครอง การช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัยหรือการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ เป็นต้น

แนวทางการพัฒนาวัดที่กำหนดโดยสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ มีดังนี้

1. พัฒนาวัดให้เกิดความรู้สึกแก่ชุมชนในท้องถิ่นนั้นว่าเป็นวัดของตน มีความรู้สึกหวงแหน และช่วยกันดูแลรักษา
2. สร้างสภาพวัดให้มีความหมาย 5 ประการ คือ 1) เป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุสามเณร 2) เป็นที่บวชเรียนศึกษาปฏิบัติธรรม 3) เป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลของชาวบ้าน 4) เป็นที่ที่ชาวบ้านได้เข้ามาหาความสงบทางกายทางใจ 5) เป็นศูนย์กลางสำหรับทำกิจกรรมทางสังคมร่วมกันของชาวบ้าน
3. สร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับประชาชนในท้องถิ่น วัดต้องสะอาดร่มรื่น มีการจัดกิจกรรมเพื่อประชาชน มีความพร้อมที่จะให้บริการแก่ประชาชนที่เข้าวัดเพื่อบำเพ็ญกุศล ศึกษาพระธรรมวินัย และหลักพระพุทธศาสนา
4. สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างวัดกับประชาชนในท้องถิ่นในการติดต่อกับหน่วยงานอื่น ๆ การจัดกิจกรรมเพื่อการสาธารณูปโภค สาธารณูปการ ตลอดจนการส่งเสริมอาชีพซึ่งควรให้วัดเป็นศูนย์กลาง
5. ให้เกิดการยอมรับตลอดไปว่า วัดกับชุมชนนั้น ๆ เป็นหน่วยงานเดียวกัน ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกัน

กล่าวเฉพาะด้านสาธารณูปการ โดยรวม หมายถึง การพัฒนาวัดในด้านวัดทุกอย่างไม่เฉพาะแต่ศาสนสถานเท่านั้น หากรวมไปถึงการทำวัดให้สะอาด ร่มรื่น สะดวก สบาย การทำถนน ทางเดิน ในวัด และการตกแต่งวัดให้ดูสวยงามให้สบายตาแก่ผู้พบเห็น เป็นงานประจำของเจ้าอาวาสอย่างหนึ่งซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่ที่จะต้องทำ ทั้งนี้ เพื่อสร้างสิ่งที่เป็น รักษา สิ่งที่มีอยู่แล้วไว้ และซ่อมแซมสิ่งที่ชำรุดทรุดโทรมให้คงสภาพไว้เพื่อประโยชน์แก่ชุมชนและพระสงฆ์ ภายในวัด ในการนี้ ให้รวมถึงการดูแล และรักษาศาสนสมบัติของพระพุทธศาสนาที่เป็นสมบัติส่วนรวมของสงฆ์ มิใช่สมบัติส่วนตัวของผู้ใดผู้หนึ่งโดยเฉพาะ

การดำเนินการปรับปรุงพัฒนาวัดในด้านการสาธารณูปการ มีแนวทาง ดังนี้

1. บริเวณวัด ส่งเสริมสภาพความเป็นรมณีสถานโดยดำเนินการในสิ่งต่าง ๆ เช่น 1) ป้ายชื่อวัด 2) แพนผัง 3) ป้ายเผยแพร่กิจกรรม 4) ป้ายประวัติวัดโดยย่อ 5) ป้ายนิเทศข้อมูล 6) ป้ายคติธรรม 7) มุมหนังสือ

2. การปรับปรุง พัฒนา ดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ภายในวัด เช่น 1) บริเวณวัดสงบร่มรื่น เป็นระเบียบ 2) ภาชนะรองรับขยะมูลฝอย 3) ดอกไม้ ไม้ประดับ 4) ที่สำหรับนั่งพักผ่อน

3. ความสะอาด/มั่นคงแข็งแรงของอาคารเสนาสนะต่าง ๆ เช่น 1) ความสะอาด ของอาคารเสนาสนะและภายในบริเวณวัด 2) ความมั่นคงแข็งแรง ของอาคารเสนาสนะมีความมั่นคงปลอดภัยต่อการพำนักอาศัย ใช้ประโยชน์ หรือดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ

4. วัดมีสิ่งปลูกสร้าง และอาคารเสนาสนะต่าง ๆ เพียงพอและเหมาะสมต่อการใช้ประโยชน์ สภาพสะอาด มั่นคงแข็งแรง เช่น 1) อุโบสถ 2) กุฏิ 3) ศาลา 4) เมรุ 5) วิหาร 6) ห้องสมุด/พิพิธภัณฑ์ 7) ถนนและทางเท้าภายในวัด 8) เจดีย์ 9) ร้ววัด/กำแพงวัด

5. การบริหารจัดการและดูแลศาสนสมบัติของวัด โดยวัดดำเนินการให้มีเพื่อให้สามารถบริหารจัดการวัดอย่างเป็นระบบ เช่น 1) การจัดทำบัญชีการเงินของวัด 2) การจัดทำทะเบียนทรัพย์สินของวัด 3) การแต่งตั้งไวยาวัจกรของวัด ๔) การแต่งตั้งคณะกรรมการวัด

ในการตรวจประเมินมาตรฐานการพัฒนา กำหนดคะแนนไว้ 100 คะแนน โดยคะแนนของแต่ละด้านมีดังนี้ 1) สาธารณูปการ 25 คะแนน 2) การปกครอง 15 คะแนน 3) การศาสนศึกษา 10 คะแนน 4) การศึกษาสงเคราะห์ 10 คะแนน 5) การเผยแพร่ 20 คะแนน และ 6) การสาธารณสงเคราะห์ 20 คะแนน หากผ่านร้อยละ 50 ขึ้นไปทุกด้านจัดเป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง แสดงว่าความพร้อมด้านอาคารสถานที่ที่มีความสำคัญมาเป็นอันดับแรกในการพัฒนาวัด วัดทั่วประเทศยึดแนวทางที่กำหนดโดยสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาตินี้เป็นแนวทางในการพัฒนาวัด

ข้อสังเกตที่สำคัญ คือ แนวทางที่กำหนดนี้แม้ไม่ได้มุ่งตอบโจทย์สังคมสูงวัยเพราะในช่วงที่กำหนดแนวทางนี้ ปรากฏการณ์สังคมสูงวัยยังไม่เป็นที่แพร่หลาย แต่ก็ได้เปิดกว้างไว้ว่าการพัฒนานั้นต้องเหมาะสมกับบริบทของสังคม โดยเฉพาะด้านสาธารณูปการ คือ อาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมนั้นจำเป็นต้องต้องเหมาะสมกับการใช้งานของผู้สูงวัย โครงการวิจัยนี้จะแสวงหาข้อเท็จจริงว่าวัดในจังหวัดชลบุรีได้มีการปรับตัวให้มีความพร้อมเพื่อรองรับสังคมสูงวัยนี้ในระดับใด แนวทาง และแผนพัฒนาควรเป็นอย่างไร

### **แนวคิดการพัฒนาวัดตามแนวทาง 5ส.**

คู่มือการดำเนินงานโครงการวัด ประชา รัฐ สร้างสุข: พัฒนาวัดตามแนวทาง 5ส. ที่ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (กองส่งเสริมและพัฒนากิจการศึกษาท้องถิ่น กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย, 2561) ระบุว่า แนวคิดเกี่ยวกับ 5ส. เป็นแนวคิดการจัดระเบียบเรียบร้อยในที่ทำงานก่อให้เกิดสภาพการทำงานที่ปลอดภัยมีระเบียบเรียบร้อยนำไปสู่การเพิ่มผลผลิตที่ภาคเอกชนนำมาเป็นปัจจัยพื้นฐานการบริหารคุณภาพที่จะช่วยสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีในที่ทำงานให้เกิดบรรยากาศที่นำทำงาน เกิดความสะอาดเรียบร้อยในสำนักงาน ถูกสุขลักษณะ ทำให้พนักงานสามารถใช้

ศักยภาพของตนเองได้อย่างเต็มความสามารถ สร้างทัศนคติที่ดีของพนักงานต่อหน่วยงาน และเป็นกลยุทธ์อีกวิธีหนึ่งที่เปิดโอกาสให้บุคลากรมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพ เป็นกิจกรรมที่ทำแล้วเห็นผลเร็วและชัดเจน นอกจากนี้ ยังจะเป็นพื้นฐานในการนำวิธีการบริหารใหม่ๆ เข้ามาใช้ในอนาคตต่อไป โดยความหมายของแต่ละ “ส” มีดังนี้

ส1: สะสาง คือ การแยกของที่ต้องการออกจากของที่ไม่ต้องการและจัดของที่ไม่ต้องการทิ้งไป

ส2: สะดวก คือ การจัดวางสิ่งของต่าง ๆ ในที่ทำงานให้เป็นระเบียบเพื่อความสะดวกและปลอดภัย

ส3: สะอาด คือ การทำความสะอาดเครื่องมือ อุปกรณ์ และสถานที่ทำงาน

ส4: สุขลักษณะ คือ สภาพหมดจด สะอาดตา ถูกสุขลักษณะ และรักษาให้ตลอดเวลา

ส5: สร้างนิสัย คือ การอบรม สร้างนิสัยในการปฏิบัติงานตามวินัย ข้อบังคับอย่างเคร่งครัด

ในคู่มือฯ แสดงการประยุกต์แนวทาง 5ส. สุ่วัด เริ่มจากการกำหนดพื้นที่เป้าหมาย โดยแบ่งพื้นที่ของวัดออกเป็น 3 พื้นที่ ได้แก่

1. เขตพุทธาวาส
2. เขตสังฆาวาส
3. เขตสาธารณสงเคราะห์

การกำหนดพื้นที่เป้าหมายก่อนการลงมือปฏิบัติเป็นการจัดลำดับความสำคัญว่าพื้นที่ไหนควรทำก่อน-หลัง หลักในการพิจารณา ได้แก่

1. กำหนดพื้นที่ออกเป็นส่วนย่อย ๆ โดยพิจารณาจาก 3 พื้นที่ดังกล่าวข้างต้น
2. กำหนดหน้าที่ของพื้นที่นั้นว่า พื้นที่นั้นมีไว้ทำอะไร หรือพื้นที่นั้นทำหน้าที่อะไร
3. จัดลำดับความสำคัญโดยพิจารณา ดังนี้

พื้นที่ A เป็นพื้นที่ที่ต้องลงมือทำโดยด่วน เนื่องจากมีความสกปรก มีประชาชนใช้พื้นที่นั้นเป็นจำนวนมากในการทำศาสนกิจ และเป็นพื้นที่สร้างภาพลักษณ์ให้กับวัด หรืออนุรักษ์ถาวรวัตถุอย่างเร่งด่วนที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์

พื้นที่ B มีความสำคัญระดับปานกลาง ยังไม่ต้องเร่งด่วน

พื้นที่ C สำคัญรองลงมาจากพื้นที่ B ทำหลังสุด

นอกจากนี้ คู่มือฯ ยังได้กำหนดรายละเอียดต่าง ๆ ประกอบด้วยการลงมือปฏิบัติและการจัดกิจกรรมปกติตลอดจนการจัดกิจกรรมวันทำความสะอาดใหญ่ (Big Cleaning Day) เพื่อกำจัดส่วนที่เกิน เต็มส่วนที่ขาด มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ในทุกจุดสำคัญของวัดทั้งอาคาร สถานที่ และอุปกรณ์ โดยเฉพาะการสร้างมาตรฐานซึ่งสามารถใช้เป็นแนวทางพัฒนาและจัดทำแผนพัฒนาวัดประกอบด้วย 5W1H ได้แก่

Who-ใคร

Where-ที่ไหน

How-อย่างไร

What-ทำอะไร

When-เมื่อไหร่

Howmany-จำนวนเท่าไร

เหตุที่จำเป็นต้องกล่าวถึงแนวทางการพัฒนาวัดตามแนวทาง 5ส. นอกจากจะเป็นแนวทางหนึ่งที่ยอมรับกันโดยทั่วไปแล้ว มหาเถรสมาคมยังเห็นชอบให้กำหนดไว้ในแผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา (พ.ศ. 2561 – 2564) ด้วย ดังจะกล่าวต่อไป

## แนวทางการพัฒนาวัดตามแผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา

แผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา เริ่มต้นจากสภาปฏิรูปแห่งชาติได้ปรารถนาเหตุความเสื่อมที่เกิดขึ้นกับพระพุทธศาสนาในประเทศไทย จึงเสนอต่อรัฐบาล และมหาเถรสมาคม คณะรัฐมนตรี และมหาเถรสมาคม จึงเห็นชอบว่าจำเป็นต้องปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาเพื่อทำให้พระพุทธศาสนามั่นคงเป็นไปเพื่อสันติสุขของสังคมไทยอย่างยั่งยืน 7 ด้าน ได้แก่

1. ด้านการปกครอง เพื่อบริหารจัดการองค์กรอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
2. ด้านศาสนศึกษา เพื่อจัดและส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรม
3. ด้านการเผยแผ่ เพื่อสื่อพุทธธรรมสู่สังคมให้เกิดสันติสุข
4. ด้านศึกษาสงเคราะห์ เพื่อสนับสนุนและส่งเสริมการศึกษาสงเคราะห์แก่คนทุกชั้น
5. ด้านสาธารณูปการ เพื่อบริหารจัดการศาสนสมบัติอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
6. ด้านสาธารณสงเคราะห์ เพื่ออนุเคราะห์และสงเคราะห์ประโยชน์ส่วนรวม
7. ด้านพัฒนาพุทธมณฑลสู่ศูนย์กลางการบริหารกิจการพระพุทธศาสนา

โดยกำหนดเป็นแผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา 20 ปี แบ่งเป็น 4 ระยะ ได้แก่  
ระยะที่ 1 (พ.ศ.2560-2564) เริ่มการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาจากการปรับปรุงกระบวนการทำงานให้โปร่งใสตามหลักธรรมาภิบาล

ระยะที่ 2 (พ.ศ.2565-2569) สร้างความเข้มแข็งขององค์กรพระพุทธศาสนาด้วยการบูรณาการกระบวนการทำงานทุกด้านของคณะสงฆ์

ระยะที่ 3 (พ.ศ.2570-2574) เสริมความมั่นคงขององค์กรพระพุทธศาสนาด้วยการเรียนรู้และพัฒนายกระดับสังคมให้มีคุณภาพ

ระยะที่ 4 (พ.ศ.2575-2579) พระพุทธศาสนามั่นคงอย่างยั่งยืนโดยมีคุณภาพชีวิตของประชาชนและคุณธรรมเป็นตัวชี้วัด

เพื่อการนี้ได้กำหนดแผนฯ ระยะสั้น 5 ปี โดยปี 2560 มุ่งสร้างมาตรฐานกระบวนการทำงาน มาตรการ แผน นโยบาย ปี 2561-2564 ดำเนินการเพื่อให้พระพุทธศาสนามีความสภาพด้วยระบบบริหารจัดการที่ทันสมัย ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์มีส่วนร่วม ตลอดจนศึกษาและปฏิบัติธรรมด้วยความศรัทธา (พระราชวรเมธี และคณะ, ม.ป.ป.) โดยคณะสงฆ์ทุกจังหวัดทั่วประเทศต้องจัดทำแผนยุทธศาสตร์ฯประจำจังหวัดเพื่อขับเคลื่อนการปฏิรูป รวมทั้งคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีด้วย

แผนฯ ได้กำหนดให้มีโครงการวัดสร้างสุขด้วยกิจกรรม 5ส. เพื่อตอบสนองยุทธศาสตร์ชาติที่ 1 : เสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ ยุทธศาสตร์ 4 : มีทรัพยากรเพียงพอในการขับเคลื่อนกิจการ

พระพุทธศาสนา กลยุทธ์ 9 : บริหารศาสนสมบัติอย่างมีประสิทธิภาพ ตัวชี้วัด : ร้อยละของวัดที่พัฒนาเป็น "ธรรมอุทยาน" แผนงานเชิงยุทธศาสตร์ : แผนงานบริหารศาสนสมบัติ ผู้รับผิดชอบหลัก : คณะกรรมการฝ่ายสาธารณูปการของจังหวัด วัดอุประสงค์โครงการ 1. เพื่อจัดระบบ วางระเบียบวัดให้เป็นพื้นที่สัปปายะสำหรับพุทธศาสนิกชน 2. เพื่อบำรุง รักษาศาสนสมบัติให้เป็นรมณีสถาน ดังนั้น ในการพัฒนาวัดเพื่อรองรับสังคมสูงวัยจึงต้องคำนึงถึงและดำเนินการให้สอดคล้องกับหลักกิจกรรม 5ส. ด้วย

## แนวคิดเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมสำหรับผู้สูงอายุ

### แนวคิดเมืองที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ

ในหนังสือเรื่อง เมืองที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ (กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, 2557) ซึ่งแปลและเรียบเรียงจากหนังสือเรื่อง Global Age-Friendly Cities: A Guide ขององค์การอนามัยโลก แสดงให้เห็นถึงความเป็นไปคู่ขนานของสภาพการณ์ของโลกที่ไม่อาจหยุดยั้งได้ คือ การเพิ่มจำนวนเมืองในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก และการเพิ่มจำนวนของผู้สูงอายุ จึงจำเป็นต้องมีการวางแผนจัดกระทำให้เมืองเอื้อให้ผู้สูงอายุดำเนินชีวิตได้อย่างดีร่วมกับประชากรวัยอื่น เรียกว่า เมืองที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ จึงเป็นที่มาของการศึกษาความเป็นไปและความต้องการของผู้สูงอายุใน 33 เมือง 22 ประเทศ ได้ข้อสรุปว่ามีองค์ประกอบสำคัญและสิ่งที่ต้องปฏิบัติเพื่อมุ่งสู่ความเป็นเมืองเช่นนั้นที่องค์การอนามัยโลกต้องการให้ประเทศต่าง ๆ นำไปตรวจสอบว่ามีความพร้อมมากน้อยเพียงใด ใน 8 ด้าน ได้แก่

1. พื้นที่ภายนอกอาคารและตัวอาคาร
2. การคมนาคมขนส่งและการสัญจร
3. ที่อยู่อาศัย
4. การมีส่วนร่วมเชิงสังคม
5. การให้ความสำคัญและการยอมรับเชิงสังคม
6. การมีส่วนร่วมในฐานะพลเมืองและการจ้างงาน
7. การสื่อสารและการให้ข้อมูล และ
8. การบริการชุมชนและสุขภาพ

ด้านที่เกี่ยวกับประเด็นศึกษาของโครงการวิจัยนี้ คือ พื้นที่ภายนอกอาคารและตัวอาคาร คัดมาเฉพาะที่สอดคล้องกับบริบทของวัด ได้แก่

1. มีพื้นที่สะอาดและร่มรื่น
2. มีพื้นที่สีเขียวและที่นั่งกลางแจ้งที่มีปริมาณเพียงพอ มีการบำรุงรักษาให้อยู่ในสภาพดีและปลอดภัยต่อการใช้
3. มีทางเดินเท้าที่สงวนไว้สำหรับการใช้โดยเฉพาะโดยปราศจากสิ่งกีดขวางและมีการบำรุงรักษาให้อยู่ในสภาพดี
4. มีทางเดินเท้าไม่ลื่นและกว้างพอสำหรับรถนั่ง รวมทั้งมีทางลาดลงสู่ระดับพื้นถนน

5. มีเครื่องหมายต่าง ๆ ที่ชัดเจนภายในและภายนอกอาคารรวมทั้งมีที่นั่ง ห้องน้ำที่เพียงพอ มีช่องทางสำหรับการใช้ลิฟต์ที่สะดวกสบาย มีทางลาด ราวจับ บันไดและพื้นที่ไม่ลื่น

6. มีห้องน้ำทั้งภายในและภายนอกอาคารที่มากพอ สะอาด บำรุงรักษาให้อยู่ในสภาพดี เข้าใช้ได้ง่ายและสะดวกสบาย รายการที่จำเป็นเหล่านี้เมื่อศึกษาร่วมกับเอกสารอื่น ๆ แล้วปรับให้เข้ากับบริบทของวัดอาจเพิ่มหรือลดก็ได้ แต่อย่างน้อยวัดก็ได้แนวทางว่าเมืองทั้งหลายทั่วโลกนั้นควรมีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับสังคมสูงวัยจากความเห็นของผู้สูงวัยอย่างไรบ้าง

## แนวคิดเกี่ยวกับการออกแบบเพื่อทุกคน

การออกแบบเพื่อทุกคน หรือ Universal Design (UD) เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อารยสถาปัตยกรรม เป็นแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการสภาพแวดล้อมอาคารและสถานที่ให้ทุกคนใช้ได้เพื่อให้การดำเนินชีวิตเป็นปกติโดยไม่จำกัดเพศ วัย และความรู้ความสามารถ มีหลักสำคัญว่า สะดวก ปลอดภัย เป็นธรรม ทัวถึง และเท่าเทียม (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส), ม.ป.ป.) โดยการออกแบบต้องคำนึงถึงหลักการ 7 ข้อ ได้แก่

1. Equitable Use – การใช้งานได้อย่างทั่วถึงเท่าเทียม
2. Flexibility in Use – ความยืดหยุ่นในการใช้งาน
3. Simple and Intuitive Use – การใช้งานเรียบง่ายแม้ไม่มีประสบการณ์
4. Perceptible Information – การให้ข้อมูลชัดเจน
5. Tolerance for Error – ความทนทานต่อการใช้ที่ผิดพลาด
6. Low Physical Effort – การออกแรงไม่มากในการใช้ และ
7. Size and Space for Approach and Use – ขนาดและสถานที่ในการเข้าถึงและใช้งาน

หลักการนี้เป็นแนวปฏิบัติเพื่อให้เกิดผล 8 ข้อ (Center for Inclusive Design and Environmental Access, 2012) ได้แก่

1. Body Fit – เหมาะกับขนาดร่างกาย
2. Comfort – สะดวกสบาย
3. Awareness – ส่งเสริมการตื่นตัว
4. Understanding – เข้าใจได้ง่าย
5. Wellness – ดีงาม
6. Social Integration – เข้ากันได้กับสังคม
7. Personalization – เข้ากันได้กับบุคลิกภาพส่วนบุคคล และ
8. Cultural Appropriateness – ความเหมาะสมกับวัฒนธรรม

เมื่อกล่าวแยกออกมาเฉพาะการออกแบบสภาพแวดล้อมและที่พักรักษาสำหรับผู้สูงวัยต้องคำนึงถึงหลัก 4 ประการ ได้แก่

1. มีความปลอดภัยทางกายภาพ เช่น จัดให้มีแสงสว่างเพียงพอบริเวณบันไดและทางเข้า มีราวจับในห้องน้ำ พื้นกระเบื้องไม่ลื่น อุปกรณ์ปิดเปิดน้ำ และเปิดประตูที่ไม่ต้องออกแรงมาก มีสัญญาณฉุกเฉินจากหัวเตียง หรือห้องน้ำ สำหรับเรียกขอความช่วยเหลือ

2. สามารถเข้าถึงได้ง่าย คือ อยู่ในจุดที่ไม่ต้องใช้ความพยายามในการเข้าถึงและใช้งาน

3. สามารถสร้างแรงกระตุ้น เช่น การเลือกใช้สีที่เหมาะสม มีความสว่างและชัดเจนจะทำให้การใช้ชีวิตดูกระชุ่มกระชวย ไม่ซึมเศร้า และการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ กระตุ้นให้เกิดการนำความสามารถต่าง ๆ ของผู้สูงอายุมาใช้อย่างเต็มที่ และ

4. ดูแลรักษาง่าย คือ ไม่เพิ่มภาระในการดูแลรักษาจนไม่กล้าใช้งานได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ (หน่วยปฏิบัติการวิจัยสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ม.ป.ป.)

วัดในการก่อสร้างสาธารณูปโภคจำเป็นต้องคำนึงถึงหลักการเหล่านี้ด้วย หากไม่แล้วก็จะเป็นการแก้ปัญหาที่อาจก่อปัญหาได้ไม่รู้จบ

## กฎหมาย และระเบียบที่เกี่ยวข้อง

พรวิทู โค้วคชาภรณ์ (2557) ได้ประมวลกฎหมาย กฎกระทรวง และมติคณะรัฐมนตรีที่เกี่ยวข้องกับการจัดสภาพแวดล้อมให้เหมาะกับผู้สูงอายุ ไว้ดังนี้

1. พระราชบัญญัติ พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 กำหนดให้ผู้สูงอายุมีสิทธิได้รับความคุ้มครอง การส่งเสริม และการสนับสนุนในด้านต่าง ๆ การอำนวยความสะดวกและความปลอดภัยโดยตรงแก่ผู้สูงอายุ ในอาคาร สถานที่ ยานพาหนะหรือการบริการสาธารณะอื่น

2. กฎกระทรวง กระทรวงมหาดไทยได้ออกกฎกระทรวง ตามพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2543 กำหนดสิ่งอำนวยความสะดวกในอาคารสำหรับผู้พิการหรือทุพพลภาพ และคนชรา พ.ศ. 2548

3. มติคณะรัฐมนตรี วันที่ 14 พฤษภาคม พ.ศ. 2556 หน่วยงานของรัฐ จำนวน 21 หน่วยงาน ได้แก่ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ สำนักงานนายกรัฐมนตรี กระทรวงกลาโหม กระทรวงการคลัง กระทรวงการต่างประเทศ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงคมนาคม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร กระทรวงพลังงาน กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงยุติธรรม กระทรวงแรงงาน กระทรวงวัฒนธรรม กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงอุตสาหกรรม และสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ได้จัดทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน (MOU) เพื่อสนับสนุนมาตรการผลักดันการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกด้านอาคาร สถานที่ บริการสาธารณะ ให้บุคคล 6 กลุ่ม คือ ผู้สูงอายุ ตำรวจและ/หรือทหารผ่านศึก คนพิการ หญิงตั้งครรภ์ เด็ก ผู้ป่วย และทุกคน ในสังคมเข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้ พร้อมรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน

จากกฎระเบียบข้างต้นแสดงให้เห็นว่า แนวคิดการออกแบบเพื่อทุกคนเข้ามาสู่สังคมไทยมากกว่า ทศวรรษแล้ว สอดคล้องกับหนังสือเรื่อง ข้อเสนอแนะการออกแบบ สิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับทุกคน

(Buildings and Environments Design Recommendation for All) โดยสมาคมสถาปนิกสยาม ในพระบรมราชูปถัมภ์ (2557) ด้วยการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส) ระบุว่ากว่าทศวรรษที่ผ่านมา การออกแบบทางสถาปัตยกรรมในประเทศไทยได้รับเอาแนวความคิดการจัดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อทุกคน (universal design) จากประเทศที่มีความก้าวหน้าในเรื่องนี้ มาเป็นข้อกำหนดทางกฎหมายในหลากหลายมิติ โดยเฉพาะกฎกระทรวงกำหนดสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับผู้พิการทุพพลภาพและคนชรา พ.ศ. 2548 ออกตามความในพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522

สาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุและบริบทของวัด คัดมาบางส่วนเพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบการวิจัย เรียงตามลำดับข้อในกฎฯ ตั้งแต่ข้อ 2 ถึง ข้อ 24 ดังต่อไปนี้

## 1. ลักษณะของอาคาร และสถานที่ที่ต้องมีสิ่งอำนวยความสะดวก

ข้อ 2 ในกฎกระทรวงนี้ “สิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับผู้พิการหรือทุพพลภาพ และคนชรา” หมายความว่า ส่วนของอาคารที่สร้างขึ้นและอุปกรณ์อันเป็นส่วนประกอบของอาคารที่ติดหรือตั้งอยู่ภายในและภายนอกอาคารเพื่ออำนวยความสะดวกในการใช้อาคารสำหรับผู้พิการหรือทุพพลภาพ และคนชรา

ข้อ 3 อาคารประเภทและลักษณะดังต่อไปนี้ ต้องจัดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับผู้พิการหรือทุพพลภาพ และคนชราตามที่กำหนดในกฎกระทรวงนี้ ในบริเวณที่เปิดให้บริการแก่บุคคลทั่วไป

(1) โรงพยาบาล สถานพยาบาล ศูนย์บริการสาธารณสุข สถานีอนามัย อาคารที่ทำการของราชการ รัฐวิสาหกิจ องค์การของรัฐที่จัดตั้งขึ้นตามกฎหมาย สถานศึกษา หอสมุดและพิพิธภัณฑ์สถานของรัฐ สถานีขนส่งมวลชน เช่น ท่าอากาศยาน สถานีรถไฟ สถานีรถ ท่าเทียบเรือที่มีพื้นที่ส่วนใดของอาคารที่เปิดให้บริการแก่บุคคลทั่วไปเกิน 300 ตารางเมตร

(2) สำนักงาน โรงแรม หอประชุม สนามกีฬา ศูนย์การค้า ห้างสรรพสินค้า ประเภทต่าง ๆ ที่มีพื้นที่ส่วนใดของอาคารที่เปิดให้บริการแก่บุคคลทั่วไปเกิน 2,000 ตารางเมตร

## 2. ป้ายและสัญลักษณ์

ข้อ 4 อาคารตามข้อ 3 ต้องจัดให้มีป้ายแสดงสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับผู้พิการหรือทุพพลภาพ และคนชรา ตามสมควร โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

(1) สัญลักษณ์รูปผู้พิการ

(2) เครื่องหมายแสดงทางไปสู่สิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับผู้พิการหรือทุพพลภาพ และคนชรา

(3) สัญลักษณ์ หรือตัวอักษรแสดงประเภทของสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับผู้พิการหรือทุพพลภาพ และคนชรา

ข้อ 5 สัญลักษณ์รูปผู้พิการ เครื่องหมายแสดงทางไปสู่สิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับผู้พิการหรือทุพพลภาพ และคนชรา และสัญลักษณ์หรือตัวอักษรแสดงประเภทของสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับผู้พิการหรือทุพพลภาพ และคนชรา ตามข้อ 4 ให้เป็นสีขาวโดยพื้นป้ายเป็นสีน้ำเงิน หรือเป็นสีน้ำเงินโดยพื้นป้ายเป็นสีขาว



ข้อ 6 ป้ายแสดงสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับผู้พิการหรือทุพพลภาพ และคนชรา ต้องมีความชัดเจน มองเห็นได้ง่าย ติดอยู่ในตำแหน่งที่ไม่ทำให้สับสน และต้องจัดให้มีแสงส่องสว่างเป็นพิเศษทั้งกลางวันและกลางคืน

### 3. ทางลาดและลิฟต์

ข้อ 7 อาคารตามข้อ 3 หากระดับพื้นภายในอาคาร หรือระดับพื้นภายในอาคารกับภายนอกอาคาร หรือระดับพื้นทางเดินภายนอกอาคารมีความต่างระดับกันเกิน 20 มิลลิเมตรให้มีทางลาดหรือลิฟต์ระหว่างพื้นที่ต่างระดับกัน แต่ถ้ามีความต่างระดับกันไม่เกิน 20 มิลลิเมตรต้องปาดมุมพื้นส่วนที่ต่างระดับกันไม่เกิน 45 องศา

ข้อ 8 ทางลาดให้มีลักษณะ ดังต่อไปนี้

- (1) พื้นผิวทางลาดต้องเป็นวัสดุที่ไม่ลื่น
- (2) พื้นผิวของจุดต่อเนื่องระหว่างพื้นกับทางลาดต้องเรียบไม่สะดุด
- (3) ความกว้างสุทธิไม่น้อยกว่า 900 มิลลิเมตร ในกรณีที่ทางลาดมีความยาวของทุกช่วงรวมกันตั้งแต่ 6,000 มิลลิเมตร ขึ้นไป ต้องมีความกว้างสุทธิไม่น้อยกว่า 1,500 มิลลิเมตร
- (4) มีพื้นที่หน้าทางลาดเป็นที่ว่างยาวไม่น้อยกว่า 1,500 มิลลิเมตร
- (5) ทางลาดต้องมีความลาดชันไม่เกิน 1:12 และมีความยาวช่วงละไม่เกิน 6,000 มิลลิเมตร ในกรณีที่ทางลาดยาวเกิน 6,000 มิลลิเมตร ต้องจัดให้มีชานพักยาวไม่น้อยกว่า 1,500 มิลลิเมตร คันระหว่างแต่ละช่วงของทางลาด

(6) ทางลาดด้านที่ไม่มีผนังกันให้ยกขอบสูงจากพื้นผิวของทางลาดไม่น้อยกว่า 50 มิลลิเมตร และมีราวกันตก

(7) ทางลาดที่มีความยาวตั้งแต่ 2,500 มิลลิเมตร ขึ้นไป ต้องมีราวจับทั้งสองด้านโดยมีลักษณะ ดังต่อไปนี้

- (ก) ทำด้วยวัสดุเรียบ มีความมั่นคงแข็งแรง ไม่เป็นอันตรายในการจับและไม่ลื่น
- (ข) มีลักษณะกลม โดยมีเส้นผ่านศูนย์กลางไม่น้อยกว่า 30 มิลลิเมตร แต่ไม่เกิน 40 มิลลิเมตร
- (ค) สูงจากพื้นไม่น้อยกว่า 800 มิลลิเมตร แต่ไม่เกิน 900 มิลลิเมตร
- (ง) ราวจับด้านที่อยู่ติดผนังให้มีระยะห่างจากผนังไม่น้อยกว่า 50 มิลลิเมตร มีความสูงจากจุดยึดไม่น้อยกว่า 120 มิลลิเมตร และผนังบริเวณราวจับต้องเป็นผนังเรียบ
- (จ) ราวจับต้องยาวต่อเนื่อง และส่วนที่ยึดติดกับผนังจะต้องไม่กีดขวางหรือเป็นอุปสรรคต่อการใช้ของคนพิการทางการมองเห็น
- (ฉ) ปลายของราวจับให้ยื่นเลยจากจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดของทางลาดไม่น้อยกว่า 300 มิลลิเมตร

(8) มีป้ายแสดงทิศทาง ตำแหน่ง หรือหมายเลขชั้นของอาคารที่คนพิการทางการมองเห็น และคนชราสามารถทราบความหมายได้ ตั้งอยู่บริเวณทางขึ้นและทางลงของทางลาดที่เชื่อมระหว่างชั้นของอาคาร

(9) ให้มีสัญลักษณ์รูปผู้พิการติดไว้ในบริเวณทางลาดที่จัดไว้ให้แก่ผู้พิการหรือทุพพลภาพ และคนชรา

ข้อ 9 อาคารตามข้อ 3 ที่มีจำนวนชั้นตั้งแต่สองชั้นขึ้นไปต้องจัดให้มีลิฟต์หรือทางลาดที่ผู้พิการหรือทุพพลภาพ และคนชราใช้ได้ระหว่างชั้นของอาคารลิฟต์ที่ผู้พิการหรือทุพพลภาพ และคนชราใช้ได้ต้องสามารถขึ้นลงได้ทุกชั้น มีระบบควบคุมลิฟต์ที่ผู้พิการหรือทุพพลภาพ และคนชราสามารถควบคุมได้เอง ใช้งานได้อย่างปลอดภัย และจัดไว้ในบริเวณที่ผู้พิการหรือทุพพลภาพ และคนชราสามารถใช้ได้สะดวกให้มีสัญลักษณ์รูปผู้พิการติดไว้ที่ช่องประตูด้านนอกของลิฟต์ที่จัดไว้ให้ผู้พิการหรือทุพพลภาพ และคนชราใช้ได้

#### 4. บันได/ทางเดิน

ข้อ 11 อาคารตามข้อ 3 ต้องจัดให้มีบันไดที่ผู้พิการหรือทุพพลภาพ และคนชราใช้ได้อย่างน้อยชั้นละ 1 แห่ง โดยต้องมีลักษณะ ดังต่อไปนี้

- (1) มีความกว้างสุทธิไม่น้อยกว่า 1,500 มิลลิเมตร
- (2) มีชานพักทุกระยะในแนวตั้งไม่เกิน 2,000 มิลลิเมตร
- (3) มีราวบันไดทั้งสองข้าง โดยให้ราวมีลักษณะตามที่กำหนดในข้อ 8 (7)
- (4) ลูกตั้งสูงไม่เกิน 150 มิลลิเมตร ลูกนอนเมื่อหักส่วนที่ขึ้นบันไดเหลื่อมกันออกแล้วเหลือความกว้างไม่น้อยกว่า 280 มิลลิเมตร และมีขนาดสม่ำเสมอตลอดช่วงบันได ในกรณีที่ขึ้นบันไดเหลื่อมกันหรือมีจุกบันไดให้มีระยะเหลื่อมกันได้ไม่เกิน 20 มิลลิเมตร
- (5) พื้นผิวของบันไดต้องใช้วัสดุที่ไม่ลื่น
- (6) ลูกตั้งบันไดห้ามเปิดเป็นช่องโถง
- (7) มีป้ายแสดงทิศทาง ตำแหน่ง หรือหมายเลขชั้นของอาคารที่คนพิการทางการมองเห็น และคนชราสามารถทราบความหมายได้ ตั้งอยู่บริเวณทางขึ้นและทางลงของบันไดที่เชื่อมระหว่างชั้นของอาคาร

#### 5. ที่จอดรถ

ข้อ 12 อาคารตามข้อ 3 ต้องจัดให้มีที่จอดรถสำหรับผู้พิการหรือทุพพลภาพ และคนชราอย่างน้อยตามอัตราส่วน ดังนี้

- (1) ถ้าจำนวนที่จอดรถตั้งแต่ 10 คัน แต่ไม่เกิน 50 คัน ให้มีที่จอดรถสำหรับผู้พิการหรือทุพพลภาพ และคนชราอย่างน้อย 1 คัน
- (2) ถ้าจำนวนที่จอดรถตั้งแต่ 51 คัน แต่ไม่เกิน 100 คัน ให้มีที่จอดรถสำหรับผู้พิการหรือทุพพลภาพ และคนชราอย่างน้อย 2 คัน
- (3) ถ้าจำนวนที่จอดรถตั้งแต่ 101 คัน ขึ้นไป ให้มีที่จอดรถสำหรับผู้พิการหรือทุพพลภาพ และคนชราอย่างน้อย 2 คัน และเพิ่มขึ้นอีก 1 คัน สำหรับทุก ๆ จำนวนรถ 100 คันที่เพิ่มขึ้นเศษของ 100 คัน ถ้าเกินกว่า 50 คัน ให้คิดเป็น 100 คัน

ข้อ 13 ที่จอดรถสำหรับผู้พิการหรือทุพพลภาพ และคนชราให้จัดไว้ใกล้ทางเข้าออกอาคารให้มากที่สุด มีลักษณะไม่ขนานกับทางเดินรถ มีพื้นผิวเรียบ มีระดับเสมอกัน และมีสัญลักษณ์รูปผู้พิการนั่งเก้าอี้ล้อ

อยู่บนพื้นของที่จอดรถด้านที่ติดกับทางเดินรถ มีขนาดกว้างไม่น้อยกว่า 900 มิลลิเมตร และยาวไม่น้อยกว่า 900 มิลลิเมตร และมีป้ายขนาดกว้างไม่น้อยกว่า 300 มิลลิเมตรและยาวไม่น้อยกว่า 300 มิลลิเมตร ติดอยู่สูงจากพื้นไม่น้อยกว่า 2,000 มิลลิเมตร ในตำแหน่งที่เห็นได้ชัดเจน

ข้อ 14 ที่จอดรถสำหรับผู้พิการหรือทุพพลภาพ และคนชราต้องเป็นพื้นที่สี่เหลี่ยมผืนผ้ากว้างไม่น้อยกว่า 2,400 มิลลิเมตร และยาวไม่น้อยกว่า 6,000 มิลลิเมตร และจัดให้มีที่ว่างข้างที่จอดรถกว้างไม่น้อยกว่า 1,000 มิลลิเมตร ตลอดความยาวของที่จอดรถ โดยที่ว่างดังกล่าวต้องมีลักษณะพื้นผิวเรียบและมีระดับเสมอกับที่จอดรถ

## 6. ห้องส้วม

ข้อ 20 อาคารตามข้อ 3 ที่จัดให้มีห้องส้วมสำหรับบุคคลทั่วไป ต้องจัดให้มีห้องส้วมสำหรับผู้พิการหรือทุพพลภาพ และคนชราเข้าใช้ได้อย่างน้อย 1 ห้องในห้องส้วมนั้นหรือจะจัดแยกออกมาอยู่ในบริเวณเดียวกันกับห้องส้วมสำหรับบุคคลทั่วไปก็ได้

ข้อ 21 ห้องส้วมสำหรับผู้พิการหรือทุพพลภาพ และคนชรา ต้องมีลักษณะ ดังต่อไปนี้

(1) มีพื้นที่ว่างภายในห้องส้วมเพื่อให้เก้าอี้ล้อสามารถหมุนตัวกลับได้ซึ่งมีเส้นผ่านศูนย์กลางไม่น้อยกว่า 1,500 มิลลิเมตร

(2) ประตูของห้องที่ตั้งโถส้วมเป็นแบบบานเปิดออกสู่ภายนอก โดยต้องเปิดค้างได้ไม่น้อยกว่า 90 องศา หรือเป็นแบบบานเลื่อน และมีสัญลักษณ์รูปผู้พิการติดไว้ที่ประตูด้านหน้าห้องส้วมลักษณะของประตูนอกจากที่กล่าวมาข้างต้น ให้เป็นไปตามที่กำหนดในหมวด 6

(3) พื้นห้องส้วมต้องมีระดับเสมอกับพื้นภายนอก ถ้าเป็นพื้นต่างระดับต้องมีลักษณะเป็นทางลาดตามหมวด 2 และวัสดุปูพื้นห้องส้วมต้องไม่ลื่น

(4) พื้นห้องส้วมต้องมีความลาดเอียงเพียงพอไปยังช่องระบายน้ำทิ้งเพื่อที่จะไม่ให้มีน้ำขังบนพื้น

(5) มีโถส้วมชนิดนั่งราบ สูงจากพื้นไม่น้อยกว่า 450 มิลลิเมตร แต่ไม่เกิน 500 มิลลิเมตร มีพนักพิงหลังที่ให้ผู้พิการหรือทุพพลภาพ และคนชราที่ไม่สามารถนั่งทรงตัวได้เองใช้พิงได้และที่ปล่อยน้ำเป็นชนิดคันโยก ปุ่มกดขนาดใหญ่หรือชนิดอื่นที่ผู้พิการหรือทุพพลภาพ และคนชราสามารถใช้ได้อย่างสะดวก มีด้านข้างด้านหนึ่งของโถส้วมอยู่ชิดผนังโดยมีระยะห่างวัดจากกึ่งกลางโถส้วมถึงผนังไม่น้อยกว่า 450 มิลลิเมตร แต่ไม่เกิน 500 มิลลิเมตร ต้องมีราวจับที่ผนัง ส่วนด้านที่ไม่ชิดผนังให้มีที่ว่างมากพอให้ผู้พิการหรือทุพพลภาพ และคนชราที่นั่งเก้าอี้ล้อสามารถเข้าไปใช้โถส้วมได้โดยสะดวก ในกรณีที่ดินข้างของโถส้วมทั้งสองด้านอยู่ห่างจากผนังเกิน 500 มิลลิเมตร ต้องมีราวจับที่มีลักษณะตาม (7)

(6) มีราวจับบริเวณด้านที่ชิดผนังเพื่อช่วยในการพยุงตัว เป็นราวจับในแนวนอนและแนวตั้ง โดยมีลักษณะ ดังต่อไปนี้

(ก) ราวจับในแนวนอนมีความสูงจากพื้นไม่น้อยกว่า 650 มิลลิเมตร แต่ไม่เกิน 700 มิลลิเมตร และให้ยื่นล้าออกมาจากด้านหน้าโถส้วมอีกไม่น้อยกว่า 250 มิลลิเมตร แต่ไม่เกิน 300 มิลลิเมตร

(ข) ราวจับในแนวตั้งต่อจากปลายของราวจับในแนวนอนด้านหน้าโถ่ส้วมมีความยาววัดจากปลายของราวจับในแนวนอนขึ้นไปอย่างน้อย 600 มิลลิเมตร ราวจับตาม (6) (ก) และ (ข) อาจเป็นราวต่อเนื่องกันได้

(7) ด้านข้างโถ่ส้วมด้านที่ไม่ชิดผนังให้มีราวจับติดผนังแบบพับเก็บได้ในแนวราบ เมื่อกางออกให้มีระบบล็อกที่ผู้พิการหรือทุพพลภาพ และคนชราสามารถปลดล็อกได้ง่าย มีระยะห่างจากขอบของโถ่ส้วมไม่น้อยกว่า 150 มิลลิเมตร แต่ไม่เกิน 200 มิลลิเมตร และมีความยาวไม่น้อยกว่า 550 มิลลิเมตร

(8) นอกเหนือจากราวจับตาม (6) และ (7) ต้องมีราวจับเพื่อนำไปสู่สุขภัณฑ์อื่น ๆ ภายในห้องส้วม มีความสูงจากพื้นไม่น้อยกว่า 800 มิลลิเมตร แต่ไม่เกิน 900 มิลลิเมตร

(9) ติดตั้งระบบสัญญาณแสงและสัญญาณเสียงให้ผู้ที่อยู่ภายนอกแจ้งภัยแก่ผู้พิการหรือทุพพลภาพ และคนชรา และระบบสัญญาณแสงและสัญญาณเสียงให้ผู้พิการหรือทุพพลภาพ และคนชราสามารถแจ้งเหตุหรือเรียกหาผู้ช่วยในกรณีที่เกิดเหตุฉุกเฉินไว้ในห้องส้วม โดยมีปุ่มกดหรือปุ่มสัมผัสให้สัญญาณทำงานซึ่งติดตั้งอยู่ในตำแหน่งที่ผู้พิการหรือทุพพลภาพ และคนชราสามารถใช้งานได้สะดวก

(10) มีอ่างล้างมือโดยมีลักษณะ ดังต่อไปนี้

(ก) ใต้อ่างล้างมือด้านที่ติดผนังไปจนถึงขอบอ่างเป็นที่ว่าง เพื่อให้เก้าอี้ล้อสามารถสอดเข้าไปได้ โดยขอบอ่างอยู่ห่างจากผนังไม่น้อยกว่า 450 มิลลิเมตร และต้องอยู่ในตำแหน่งที่ผู้พิการหรือทุพพลภาพ และคนชราเข้าประชิดได้โดยไม่มีสิ่งกีดขวาง

(ข) มีความสูงจากพื้นถึงขอบบนของอ่างไม่น้อยกว่า 750 มิลลิเมตร แต่ไม่เกิน 800 มิลลิเมตร และมีราวจับในแนวนอนแบบพับเก็บได้ในแนวตั้งทั้งสองข้างของอ่าง

(ค) ก๊อกน้ำเป็นชนิดก้านโยกหรือก้านกดหรือก้านหมุนหรือระบบอัตโนมัติข้อ 22 ในกรณีที่ห้องส้วมสำหรับผู้พิการหรือทุพพลภาพ และคนชราอยู่ในห้องส้วมที่จัดไว้สำหรับบุคคลทั่วไป และมีทางเข้าก่อนถึงตัวห้องส้วม ต้องจัดให้ห้องส้วมสำหรับผู้พิการหรือทุพพลภาพ และคนชราอยู่ในตำแหน่งที่ผู้พิการหรือทุพพลภาพ และคนชราสามารถเข้าถึงได้โดยสะดวกห้องส้วมสำหรับบุคคลทั่วไปตามวรรคหนึ่ง หากได้จัดสำหรับผู้ชายและผู้หญิงต่างหากจากกันให้มีอักษรเบรลล์แสดงให้รู้ว่าเป็นห้องส้วมชายหรือหญิงติดไว้ที่ผนังข้างทางเข้าในตำแหน่งที่สามารถสัมผัสได้ด้วย

ข้อ 23 ในกรณีที่ห้องส้วมสำหรับผู้ชายที่มีใช้ห้องส้วมสำหรับผู้พิการหรือทุพพลภาพ และคนชราตามข้อ 20 และข้อ 21 ให้มีที่ถ่ายปัสสาวะที่มีระดับเสมอพื้นอย่างน้อย 1 ที่ โดยมีราวจับในแนวนอนอยู่ด้านบนของที่ถ่ายปัสสาวะยาวไม่น้อยกว่า 500 มิลลิเมตร แต่ไม่เกิน 600 มิลลิเมตร มีความสูงจากพื้นไม่น้อยกว่า 1,200 มิลลิเมตร แต่ไม่เกิน 1,300 มิลลิเมตร และมีราวจับด้านข้างของที่ถ่ายปัสสาวะทั้งสองข้าง มีความสูงจากพื้นไม่น้อยกว่า 800 มิลลิเมตร แต่ไม่เกิน 1,000 มิลลิเมตร ซึ่งยื่นออกมาจากผนังไม่น้อยกว่า 550 มิลลิเมตร แต่ไม่เกิน 600 มิลลิเมตร

ข้อ 24 ราวจับห้องส้วมให้มีลักษณะตามที่กำหนดในข้อ 8 (7) (ก) และ (ข)

แม้ว่า ไม่ใช่สถานที่ถูกกำหนดไว้ให้ต้องมีสิ่งอำนวยความสะดวกตามกฎกระทรวงนี้ แต่เมื่อโครงสร้างสังคมเปลี่ยนไปเป็นสังคมสูงวัยอุปกรณกับผู้ที่ไปวัดมีทุกวัยซึ่งโดยส่วนมากคือผู้ที่อยู่ในวัยกลางคนถึงผู้สูงอายุ

การที่วัดมีอาคารสถานที่ที่ออกแบบไว้ให้ทุกคนใช้ได้รวมทั้งผู้สูงอายุด้วยเท่ากับวัดได้ปรับตัวให้รองรับการเปลี่ยนแปลงของสังคม

## วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

### วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

#### สถานการณ์สังคมสูงวัย

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) (2559) ได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับสถานการณ์สังคมสูงวัยและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องไว้ 4 ประเด็น ได้แก่ 1) ขาดการวิจัยสังคมสูงวัยเพราะการวิจัยส่วนใหญ่ศึกษาเพียงสังคมของผู้สูงวัยซึ่งไม่สะท้อนภาวะความสูงวัยของสังคม 2) ประเทศขาดระบบข้อมูลที่มีประสิทธิภาพเพื่อติดตามการเปลี่ยนแปลงและความต้องการที่จะเกิดขึ้นในสังคมสูงวัยอย่างต่อเนื่อง 3) ขาดการแปลงผลงานวิจัยด้านผู้สูงอายุมาใช้ในการวางแผนนโยบายและมาตรการในทางปฏิบัติ และ 4) ขาดการสังเคราะห์ข้อมูลในองค์ความรู้เชิงวิชาการหรือปรับข้อมูลความรู้จากการวิจัยให้ง่ายต่อการเข้าใจของประชาชนทั่วไป ข้อจำกัดเหล่านี้ทำให้ไม่สามารถกำหนดเป็นนโยบายเกี่ยวกับภาวะการสูงวัยของประชากรในระดับประเทศ ดังนั้นโครงการวิจัยนี้ จึงนำภาพสะท้อนจากข้อสังเกตเหล่านี้พัฒนาขึ้นเป็นกรอบแนวคิดการวิจัยที่ขอบเขตของการศึกษาครอบคลุมเนื้อหา ดังนี้

1. วัดในฐานะที่เป็นต้นทุนทางสังคมไทยที่กระจายอยู่ทุกชุมชนจะทำให้ได้ภาพของการรับมือกับสังคมสูงวัยโดยรวม ซึ่งการวิจัยนี้จะเริ่มต้นจากวัดในจังหวัดชลบุรีและนำผลการวิจัยไปขยายผลให้ครอบคลุมวัดทั่วประเทศต่อไป

2. ตัวอย่างการวิจัยครอบคลุมทั้งผู้สูงอายุและผู้ไม่สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับวัด รวมทั้งหน่วยงานเกี่ยวกับผู้สูงอายุและหน่วยงานที่ไม่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุแต่มีความเกี่ยวข้องกับวัดเพื่อให้เห็นทิศทางการปฏิบัติต่อผู้สูงอายุของบุคคลทุกวัยและหน่วยงานทุกภาคส่วนโดยมีวัดเป็นศูนย์กลาง ดังนั้นผลการวิจัยจึงจะสะท้อนภาพของสังคมสูงวัยโดยรวมไม่ใช่เฉพาะประชากรผู้สูงอายุ

3. การวิจัยนี้เป็นเพียงจุดเริ่มต้นซึ่งจะนำไปกำหนดเป็นนโยบายและมาตรการในการพัฒนาวัดเพื่อรองรับสังคมสูงวัย ซึ่งในช่วงต้นอาจไม่ได้รับการสนับสนุนจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมากนักเพราะกระแสสังคมที่นิยมวัดดูในปัจจุบันกำลังดึงคนออกจากวัด วัดจึงไม่ถูกใช้อย่างเต็มศักยภาพทำให้สังคมเองขาดหลักยึดเหนี่ยวโดยเฉพาะทางใจ เพราะเหตุนี้ เมื่อถูกกระแสทุนนิยมบริโภคนิยมพัฒนาอย่างเชื่องช้าจึงทำให้เกิดปัญหาสังคมและเศรษฐกิจตามมา ถึงกระนั้น ผู้วิจัยก็จะพยายามทำการวิจัยอย่างต่อเนื่องเพื่อผลักดันให้มีการพัฒนาวัดเพื่อรองรับสังคมสูงวัยในระดับนโยบายให้จงได้ด้วยการแสดงผลงานวิจัยให้เห็นเชิงประจักษ์

4. การสังเคราะห์ข้อมูล การสื่อสารกับประชาชน และระบบข้อมูลที่สนับสนุนจะอยู่ในกระบวนการวิจัย ผลการวิจัย และการถ่ายทอดองค์ความรู้จากงานวิจัยสู่กลุ่มเป้าหมาย โดยประการแรก นอกจากการวิจัยจะเริ่มต้นด้วยการสังเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้องแล้วยังเน้นการวิจัยอย่างมีส่วนร่วมซึ่งนักวิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยจะเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในกิจประจำวันของผู้ที่มาวันโดยเฉพาะในวันพระ และเข้าสังเกตการณ์บางกิจกรรมที่ไม่สามารถเข้าร่วมได้เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ได้รับการยอมรับและใช้กันอยู่ในบริบทของ

วัดนั้น ๆ จากนั้นข้อมูลและที่มาของข้อมูลจะถูกวิเคราะห์ สังเคราะห์ และเก็บไว้อย่างเป็นระบบเพื่อประโยชน์ในการเรียกใช้และการสร้างเครือข่ายวัดเพื่อสังคมสูงวัย สุดท้ายคือการถ่ายทอดองค์ความรู้เพื่อให้ประชาชนทั่วไปเข้าถึงได้

โครงการวิจัยนี้อาศัยข้อสังเกตของสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติเป็นสำคัญ จึงกำหนดทิศทางเป้าหมายและกรอบแนวคิดการวิจัยไว้ตามที่ปรากฏอยู่ในหัวข้อที่ว่าด้วยกรอบแนวคิดการวิจัย

### องค์ความรู้ คู่มือ และเครื่องมือสำหรับผู้สูงวัย

องค์ความรู้เกี่ยวกับผู้สูงอายุในมิติต่าง ๆ ได้ถูกศึกษาวิจัยและเผยแพร่ในรูปแบบคู่มือและรายงานการวิจัยจำนวนมากซึ่งครอบคลุมเนื้อหา 6 ด้าน ได้แก่

1. คุณภาพชีวิตผู้สูงวัยและกระบวนการพัฒนา เช่น หนังสือ/คู่มือเรื่อง 1) 4 มิติสู่คุณภาพชีวิตผู้สูงวัยในชุมชน (กมล สุทิน (บรรณาธิการ), 2554) 2) สมุดบันทึกสุขภาพผู้สูงอายุ บ้านโนนม่วง หมู่ที่ 3, 12 และ 27 (ชมรมผู้ดูแลสุขภาพผู้สูงอายุในชุมชนโนนม่วง ศูนย์สุขภาพชุมชน บ้านโนนม่วง และคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ม.ป.ป.)

2. แนวปฏิบัติของบุคคลและหน่วยงานเกี่ยวกับผู้สูงวัย เช่น หนังสือ/คู่มือเรื่อง 1) การเสริมสร้างทักษะแกนนำสร้างเสริมสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุ (ชนิษฐา นันทบุตร, สุคนธ์ วรรณระมร และนิลภา จิระรัตนวรรณ, 2555) 2) คู่มือจิตอาสาผู้สูงอายุเพื่อสังคม (ชมรมเครือข่ายผู้สูงอายุคาทอลิกประเทศไทย (คณะอนุกรรมการคาทอลิกเพื่อผู้สูงอายุ, 2555) 3) การจัดการความรู้และสังเคราะห์แนวทางปฏิบัติของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล: แนวปฏิบัติในการบริการผู้สูงอายุ (วรรณภา ศรีธีธรัตน์ และลัดดา ดำริการเลิศ, 2553) 4) คู่มือการอบรมการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ 32 ชั่วโมง (งานผู้สูงอายุ กลุ่มงานพัฒนางานส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อมแบบครบวงจร ศูนย์อนามัยที่ 2 สระบุรี กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, 2557) 5) คู่มือการให้บริการผู้สูงอายุ ชุมชนบ้านค่อมนกระทิง ตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมืองจังหวัดลำปาง (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.), ม.ป.ป.)

3. ระบบและมาตรฐานการดูแลผู้สูงอายุ เช่น หนังสือ/คู่มือเรื่อง 1) คู่มือการจัดการความรู้พัฒนาระบบการดูแลผู้สูงอายุโดยชุมชนท้องถิ่น (ชนิษฐา นันทบุตร (บรรณาธิการ), 2557) 2) บทสรุปจากเวทีสาธารณะ การเตรียมพร้อมระบบสวัสดิการสำหรับสังคมผู้สูงวัย (นารีรัตน์ จิตรมนตรี, สาวิตรี ทยานศิลป์ และสิริวัลย์ เรืองสุรัตน์, 2551) 3) การประเมินภายในการดำเนินงานตามแผนงานพัฒนาพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ: พัฒนาพื้นที่ต้นแบบและปัจจัยสำคัญ, ศิริวรรณ ศิริบุญ, บุศริน บางแก้ว และชนนต์ดี มิลินทงกูร, 2556)

4. การดูแลตนเองของผู้สูงวัย เช่น คู่มือผู้สูงวัยอย่างสมารถ คู่มือดูแลตนเองของผู้สูงวัยพร้อมสิทธิประโยชน์และสวัสดิการที่ควรรู้, ประไพศิริ เชี่ยวสาริกิจ, 2556)

5. ความหมาย และสิทธิหน้าที่ เช่น หนังสือ/คู่มือเรื่อง 1) นิยามคำสำคัญที่เกี่ยวกับสิทธิผู้สูงอายุตามรัฐธรรมนูญฯ ในบริบทของชุมชนจังหวัดสิงห์บุรี (ศรายุทธ์ ตริรมณ และชนิษฐา บุรณพันศักดิ์ ตริรมณ, ม.ป.ป.) 2) คำนิยามของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับสิทธิผู้สูงอายุตามรัฐธรรมนูญ (ศศิพัฒนา ยอดเพชร และคณะ, 2553) 3) นวัตกรรมทางความคิด: นิยามของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับ “สิทธิ” ผู้สูงอายุตามรัฐธรรมนูญ

(ศศิพัฒน์ ยอดเพชร และคณะ, 2553) 4) นิยามคำสำคัญที่เกี่ยวกับสิทธิผู้สูงอายุตามรัฐธรรมนูญฯ ในบริบทของชุมชนวัดไชยทิศ กรุงเทพมหานคร (เล็ก สมบัติ และคณะ, ม.ป.ป.)

6. ยุทธศาสตร์ชาติเกี่ยวกับสุขภาพผู้สูงอายุ เช่น แผนยุทธศาสตร์ระดับชาติว่าด้วยการสร้างสุขภาพในระยะท้ายของชีวิต พ.ศ. 2557 – 2559 (สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ, 2557)

ข้อมูลเหล่านี้เป็นเพียงตัวอย่างบางส่วนที่ยกมาเพื่อแสดงให้เห็นว่ามีองค์ความรู้เกี่ยวกับผู้สูงอายุในมิติต่าง ๆ ค่อนข้างครอบคลุม แต่มิติที่ยังขาดหายไปคือการบูรณาการให้สังคมรอบตัวผู้สูงอายุเข้าใจและปฏิบัติต่อผู้สูงอายุได้อย่างเป็นองค์รวมทั้งประเทศ ดังนั้น ข้อมูลเหล่านี้จึงสอดคล้องกับข้อสังเกตในเบื้องต้นที่ตั้งไว้โดยสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ แต่ไม่ได้หมายความว่าองค์ความรู้เหล่านี้จะไม่มีประโยชน์ ในทางกลับกันองค์ความรู้เหล่านี้มีประโยชน์อย่างมากต่อโครงการวิจัยนี้เพราะจะสังเคราะห์องค์ความรู้เหล่านี้มาสร้างเป็นส่วนหนึ่งของตัวชี้วัดการพัฒนาวัดเพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุต่อไป

### บทบาทของวัดและพระสงฆ์

องค์ความรู้เกี่ยวกับบทบาทของวัดและพระสงฆ์ถือว่ามีน้อยมากเมื่อเทียบกับจำนวนของวัดมากกว่า 30,000 แห่ง และพระภิกษุสามเณรมากกว่า 300,000 รูป ทั่วประเทศ และข้อที่นำสังเกตเป็นอย่างยิ่งคือ การวิจัยเกือบทั้งหมดเป็นวิทยานิพนธ์ซึ่งดำเนินการโดยพระนิสิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย แม้จะคิดได้ว่างานของนิสิตสำเร็จได้ก็เพราะการให้คำปรึกษาของอาจารย์ที่ปรึกษาเท่ากับอาจารย์ที่ปรึกษามององค์ความรู้ในเรื่องนั้น ๆ ด้วย แต่ก็ไม่มีน้ำหนักมากพอที่จะแสดงให้เห็นความสนใจและเอาใจใส่ต่อการศึกษาวิจัยบทบาทของวัดและพระสงฆ์เพราะประเด็นการศึกษาในวิทยานิพนธ์นอกจากจะมีวิธีการศึกษาและขอบเขตการศึกษาที่ซ้ำซ้อนกันแล้ว ยังไม่มีความต่อเนื่องและไม่นำไปสู่การประยุกต์ขยายผลในทางปฏิบัติ ข้อนี้แสดงให้เห็นถึงความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับบทบาทของวัดและพระสงฆ์ โดยเฉพาะในปัจจุบันที่วัดต้องปรับตัวรองรับสังคมผู้สูงอายุ ซึ่งเท่าที่ค้นพบมีงานวิจัยเพียงฉบับเดียวที่ศึกษาวัดกับผู้สูงอายุคืองานวิจัยของ เสาวภา พรศิริพงษ์, ขวัญจิต ศศิวงศาโรจน์ และยงยุทธ บุราสิทธิ์ (2557) เรื่อง “วัดในพุทธศาสนากับความพร้อมในการรองรับสังคมผู้สูงอายุ” ที่ชี้ให้เห็นว่าวัดเป็นต้นทุนทางสังคมที่ศักยภาพแต่ยังไม่ถูกพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น โครงการวิจัยนี้จึงมุ่งพัฒนาศักยภาพที่วัดมีอยู่แล้วให้เกิดประโยชน์เต็มศักยภาพ โดยการคัดเลือกวัดนั้นมีเกณฑ์ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติที่จะคัดเลือกในเบื้องต้นว่าวัดได้มาตรฐานหรือไม่ดังที่ปรากฏในหนังสือคู่มือการพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐาน (กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2554)

อย่างไรก็ตามข้อมูลจากวิทยานิพนธ์เหล่านี้ทำให้เกิดความมั่นใจในระดับหนึ่งว่าวัดและพระสงฆ์ได้ทำหน้าที่ต่อสังคมด้านต่าง ๆ ที่สามารถนำมาเป็นแนวทางในการคัดเลือกและพัฒนาวัดเพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุ อย่างน้อยที่สุด 4 ด้าน คือ ด้านการศึกษาและวัฒนธรรม ด้านการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและคุณธรรมจริยธรรม ด้านการพัฒนาชุมชนและสาธารณสงเคราะห์ ดังนี้

1. บทบาทพระสงฆ์ด้านการศึกษาและวัฒนธรรม เช่น วิทยานิพนธ์เรื่อง 1) บทบาทพระสงฆ์ที่มีต่อการศึกษานอกโรงเรียน: ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดสมุทรสาคร (กานานุช เล็กวิจิตร, 2531) 2) บทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยทรงดำ จังหวัดนครปฐม (พระครูประภัสร์มโนธรรม (ธงทิพย์ ปภสฺสโร), 2556) 3) การส่งเสริมบทบาทพระสงฆ์ในการจัดการศึกษาตามโรงเรียนวิถีพุทธ โรงเรียนละหานทราย

รัชดาภิเษก อำเภอละหานทราย จังหวัดบุรีรัมย์ (วันพิชิต ศรีสุข, 2549) 4) บทบาทพระสงฆ์กับการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของไทย: กรณีศึกษาในจังหวัดกระบี่ (วัฒนา สิมมา, 2554) 5) บทบาทพระสงฆ์กับการสืบสานวัฒนธรรมไทยรามัญในจังหวัดสมุทรสาคร (พระมหาอำนาจ กตทีโป, 2555) 6) บทบาทพระสงฆ์และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถาน: กรณีศึกษาชุมชนโบราณบ้านควนลูกปัด อำเภอลองท่อม จังหวัดกระบี่ (พระมหาณัฐกิจ ทิมกลับ, 2553) 7) บทบาทพระสงฆ์ต่อการป้องกัน บำบัดรักษา และฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติด: ศึกษาเฉพาะกรณีวัดที่เป็นศูนย์ส่งเสริมและฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดของกรมการศาสนา (พระมหาพันธศักดิ์ นาครอด, 2546) และ 8) บทบาทพระสงฆ์ในการนำหลักธรรมมาใช้ทำกิจกรรมงานพัฒนาชุมชนเพื่อการลดละเลิกอบายมุข: ศึกษาเฉพาะกรณีพระครูศีลวราภรณ์ (เฉลิม จิตฺตสีโล) (พระมหาวิเชียร กิตติโสภโณ, 2547)

## 2. บทบาทของพระสงฆ์ด้านอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม เช่น วิทยานิพนธ์เรื่อง

1) บทบาทพระสงฆ์ในการจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ: กรณีศึกษาการจัดการป่าต้นน้ำ อำเภอมะเอนก จังหวัดพะเยา (เกษริน สุขตัว, 2545) 2) บทบาทพระสงฆ์ในการจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ: กรณีศึกษาการจัดการป่าต้นน้ำ อำเภอมะเอนก จังหวัดพะเยา (จรินทร์ ยิ่งสังข์, 2541) 3) บทบาทพระสงฆ์กับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในเขตพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา บริเวณเทือกเขาพนมดงรัก: กรณีศึกษาพุทธอุทยานวัดเขาศาลา อำเภอบัวเขต จังหวัดสุรินทร์ (เฉลิมเกียรติ แก้วหอม, 2552) 4) บทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในจังหวัดราชบุรี (ณัฐชา สัมเขียวหวาน, 2541) 5) การศึกษาบทบาทพระสงฆ์กับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้: ศึกษาเฉพาะกรณีบทบาทพระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) วัดหนองกลับ อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ (พระครูใบฎีกาถาวร สุรบุญโญ (เสนสอน), 2554) 6) บทบาทพระสงฆ์กับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ: กรณีศึกษาป่าชุมชนบ้านปะอ่าว ตำบลปะอ่าว อำเภอมือง จังหวัดอุบลราชธานี (พระมหาพระยนต์ สนตจิตโต (พันธ์วัตร), 2550) 7) บทบาทพระสงฆ์และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าในบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (พระอุปกฤษณ์ อุปกาโร, 2544)

## 3. บทบาทพระสงฆ์ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และคุณธรรมจริยธรรม เช่น วิทยานิพนธ์เรื่อง

1) บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนา: กรณีศึกษาหลวงพ่อเครื่อง สุภทฺโท (ฉัตรชัย ไชโยธธา, 2549) 2) ปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน อำเภอมือง จังหวัดร้อยเอ็ด (ชัยมงคล ศรีทองแดง, 2552) 3) บทบาทพระสงฆ์ต่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชน (บุญมี ท่าโท, 2551) 4) บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน: กรณีศึกษาคณะสงฆ์อำเภอลอง จังหวัดแพร่ (พระครูสุจินธรรมนิวิฐ (สมจิตร อธิบุญโญ), 2554) 5) บทบาทพระสงฆ์และการพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมหน่วยอบรมประชาชน กรณีศึกษาเทศบาลตำบลแม่สาย หมู่ที่ 8 ตำบลแม่สาย อำเภอมะเอนก จังหวัดเชียงราย (พระครูนิวิฐสุภาจารคุณ (กิตติศักดิ์ เสนาวะนา), 2554) 6) บทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในอำเภอลอง จังหวัดแพร่ (พระครูปลัดสำรวย สิริสาโร (ช่างกระโทก), 2556) 7) บทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชนในอำเภอมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี (พระครูสมุห์มงคล สิริมงคล (มหาเจริญ), 2556) 8) บทบาทพระสงฆ์ที่มีต่อการสอนคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี (พระครูวิสุทธิธรรมคุณ (วิจิต วิจิตโต), 2554) 9) บทบาทพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียนประถมศึกษาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี (พระครูโกศลกิจจานุกการ (ณรงค์ ญาณวิโร), 2556) 10) บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน: ศึกษากรณีพระครูอุดมพัฒนาร



(กร (สายเนตร) โยโสธร) วัดอุดมผลราม บ้านขามเปี้ย ตำบลขามเปี้ย อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี (พระมหาสมคิด สารภา, 2550) 11) บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน: ศึกษากรณีพระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) วัดหนองกลับ หมู่ที่ 3 ตำบลหนองกลับ อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ (พระมหาสุทัศน์ ปุลาสะเก, 2551) 12) บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท ศึกษากรณีพระเทพสิมาภรณ์กับการพัฒนาชนบทในจังหวัดนครราชสีมา (พระมหาไพสิทธิ สัตยารุช, 2542) 13) บทบาทพระสงฆ์ในฐานะทรัพยากรมนุษย์และนักพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (พระมหาโยธิน ละมูล , 2545) 14) บทบาทพระสงฆ์ต่อการพัฒนาหมู่บ้าน: กรณีศึกษาชุมชนวัดโป่งคำ หมู่ที่ 5 ตำบลทุ่งพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน (พระวิฑูรย์ สุรจิตต์, 2546) 15) บทบาทพระสงฆ์ในชุมชนหมู่บ้านธาตุอิงฮัง แขวงสะหวันนะเขต สปป.ลาว (พระศรีธาดู สิงห์ประทุม, 2555) 16) การศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม: กรณีศึกษาพระราชพิพัฒนาภรณ์ (ชูชาติ กณตวณโณ) เจ้าอาวาสวัดท่าไทร ตำบลท่าทองใหม่ อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี (พระศักดิ์ชัย อ่อนหาดพอ, 2551) 17) บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาตำบลนายม อำเภอเมืองจังหวัดอำนาจเจริญ (พระอธิการประวัติ กัมพะคุณ, 2550) 18) บทบาทพระสงฆ์ต่อการสร้างชุมชนเข้มแข็งศึกษาเฉพาะกรณีพระสงฆ์กลุ่มสหธรรมเพื่อการพัฒนาในจังหวัดสุรินทร์ (พระมหารัตนพล รตนพล (ก้านเพชร), 2547) 19) บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (พระมหาชูศักดิ์ น้อยสันเทียะ, 2545) 20) บทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมองค์กรชุมชนเพื่อสร้างทุนชุมชน: กลุ่มสังฆะสมทรัพย์จังหวัดตราด (พระมหาวิสมัญญา ติกขจิตโต, 2544) 21) บทบาทพระสงฆ์กับพลวัตเศรษฐกิจชุมชนจังหวัดนครราชสีมา (สุรียา รักการศิลป์, 2553) 22) บทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมชาวบ้านให้พึ่งตนเอง: ศึกษากรณีพระครูพิพิธธรรมรส (พระมหาสนอง อคคธมโม (ยาจิตร), 2549) 23) การศึกษาบทบาทพระสงฆ์ต่อการมีส่วนร่วมในการป้องกันอาชญากรรมในเขตพื้นที่กองบังคับการตำรวจภูธร 3 (วรลภย์ สุวรรณเกษการ, 2536) 24) บ้าน วัด โรงเรียนกับการใช้วิถีเศรษฐกิจพอเพียงในการส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัว (ยุรนนท์ ตามกาล, 2557) 25) วัดและศาสนสถานในมิติของการท่องเที่ยว (กรรณิกา คำดี, 2558) 26) บทบาทพระสงฆ์ในการดำเนินงานเรื่องเอดส์ในชุมชน (พระธนวรรธน์ วรรณสิทธิ์, 2549) 27) บทบาทพระสงฆ์ในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง: ศึกษากรณีชุมชนบ้านขุน อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ (สุภารัตน์ รักษมณี, 2552) 28) บทบาทพระสงฆ์ที่สงเคราะห์เด็กนักเรียนที่พักอาศัยอยู่ในวัดเขตจังหวัดอ่างทอง (พระอรธชัย สกลสุภาภรณ์, 2542) และ 29) บทบาทพระสงฆ์ต่อการช่วยเหลือผู้ติดเชื้อเอดส์และผู้ป่วยเอดส์ (พระเอกชาติรี สุขแสน, 2542)

4. บทบาทของวัดต่อชุมชนและสาธารณสงเคราะห์ เช่น วิทยานิพนธ์เรื่อง 1) ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน กรณีศึกษาวัดนามสมมุติกับชุมชนนามสมมุติ จังหวัดกาญจนบุรี (ดำรงศักดิ์ มีสุนทร, 2556) และ 2) บทบาทของวัดที่มีต่องานด้านสาธารณสงเคราะห์: กรณีศึกษาชุมชนบ้านฆ้องน้อย จังหวัดราชบุรี (พระครูชินวรานุวัตร (คำยวง), 2554)

ในงานวิจัย 46 เรื่องที่ยกมาเป็นตัวอย่างนี้เป็นงานวิจัยเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ 44 เรื่อง ส่วนงานวิจัยเกี่ยวกับบทบาทของวัดมีเพียง 2 เรื่อง แสดงให้เห็นถึงการศึกษามุ่งไปที่ตัวบุคคลหรือเชิงปัจเจกเป็นหลักที่ไม่สามารถทำให้เห็นภาพโครงสร้างของวัดในฐานะสถาบันทางสังคม จึงยากที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างได้ ดังนั้น จึงไม่น่าแปลกใจที่เมื่อเจ้าอาวาสวัดมรณภาพแล้ว วัดที่เคยรุ่งเรืองก็เสื่อมลงอย่างเห็นได้ชัดเพราะการดำเนินงานทั้งหมดขึ้นอยู่กับบุคคลผู้เดียวไม่มีระบบรองรับ ซึ่งระบบจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อวัดมีการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ เมื่อเจ้าอาวาสมรณภาพแล้วระบบก็ยังคงอยู่ เจ้าอาวาสรูปต่อไปก็

สามารถดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของวัดได้ต่อไป เพราะเหตุนี้ โครงการวิจัยนี้ จึงมุ่งศึกษาวัดซึ่งรวมพระภิกษุ สามเณรและโครงสร้างอื่น ๆ ไว้ด้วยเพื่อให้เกิดความยั่งยืนในการพัฒนาจนกว่าวัดจะสามารถรองรับสังคมสูงวัยได้และสามารถดำเนินการต่อไปได้ไม่ว่าเจ้าอาวาสจะเปลี่ยนหรือไม่ก็ตาม

## งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่อง วัดในพุทธศาสนากับความพร้อมในการรองรับสังคมผู้สูงอายุ (เสาวภา พรสิริพงษ์, ขวัญจิต ศศิวงศาโรจน์ และ ยงยุทธ บุราสิทธิ์, 2557) ถือว่าเป็นงานวิจัยเพียงเล่มเดียวในขณะนี้ที่ศึกษาความพร้อมของวัดในการรองรับสังคมผู้สูงอายุ โดยใช้วิธีวิจัยแบบผสมทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ กลุ่มตัวอย่างจำนวน 866 วัด จากประชากรวัดพัฒนาตัวอย่างทั่วประเทศ จำนวน 2,693 วัด ระหว่างปี พ.ศ. 2554-2555 ผลการศึกษาพบว่า ในภาพรวม วัดส่วนใหญ่ มีความพร้อมในระดับปานกลาง

ข้อสังเกตประการแรกสำหรับงานวิจัยชิ้นนี้ คือ กลุ่มตัวอย่างที่คัดเลือกวัดพัฒนาตัวอย่าง แม้จะแบ่งออกเป็นวัดที่เป็นอุทยานการศึกษา วัดพัฒนาตัวอย่าง วัดพัฒนาตัวอย่างดีเด่น และวัดที่เป็นสำนักปฏิบัติธรรมดีเด่น ส่วนวัดทั่วไปอีก 32,815 แห่ง ไม่ได้เป็นประชากร/กลุ่มตัวอย่าง จึงไม่สะท้อนภาพรวมของวัดทั่วประเทศรวมทุกประเภทมีจำนวน 35,508 แห่ง ตามที่ระบุในงานวิจัยนั้น เมื่อเป็นเช่นนี้ ผลการวิจัยจึงไม่อาจนำไปใช้กับวัดทั่วประเทศโดยเฉพาะวัดทั่วไป เว้นแต่นำไปใช้โดยเทียบเคียง

การเทียบเคียงผลการวิจัยอาจกระทำได้โดยการยอมรับในเบื้องต้นว่า วัดมี 2 กลุ่ม คือ วัดพัฒนาตัวอย่าง และวัดทั่วไป โดยกลุ่มแรกมีระดับการพัฒนาที่สูงกว่ากลุ่มหลังตามเกณฑ์มาตรฐานของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ หากกลุ่มแรกมีระดับการพัฒนาอยู่ในระดับที่ 1 กลุ่มหลังย่อมอยู่ในระดับที่ 2 ดังนี้เรื่อยไป ดังนั้น เมื่อผลการวิจัยระบุว่า โดยภาพรวมวัดส่วนใหญ่ (วัดพัฒนาตัวอย่าง) มีความพร้อม อยู่ในระดับปานกลาง วัดทั่วไปย่อมมีความพร้อม อยู่ในระดับน้อย

ภาพรวมวัดส่วนใหญ่ ที่มีความพร้อมอยู่ในระดับปานกลางนั้น คิดเป็นร้อยละ 56.2 ส่วนอีกร้อยละ 42.8 แบ่งเป็นระดับมาก ร้อยละ 32.8 และระดับน้อย ร้อยละ 11.0 เมื่อเทียบเคียงกับวัดทั่วไปแสดงว่า มีระดับความพร้อมปานกลาง ร้อยละ 32.8 และน้อยที่สุด ร้อยละ 11.0 ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า ระดับความพร้อมรองรับสังคมสูงวัยของวัดทั่วไปโดยภาพรวมอยู่ในระดับน้อยถึงปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 89 (56.2+32.8)

นอกจากนำเสนอวัดโดยภาพรวมแล้ว เสาวภา และคณะ ยังได้นำเสนอวัดแยกตามภาคด้วย โดยแยกเป็นเหนือ กลาง อีสาน และใต้ เมื่อเรียงตามระดับความพร้อม ได้แก่ กลาง ระดับมาก ร้อยละ 45.2 รองลงมาคือ เหนือ ร้อยละ 41.9 อีสาน ร้อยละ 31.2 และ ใต้ ร้อยละ 29.2 เมื่อพิจารณาเฉพาะภาคกลางซึ่งรวมทั้งภาคตะวันออกเฉียงเหนือและจังหวัดชลบุรีซึ่งเป็นขอบเขตเชิงพื้นที่ของโครงการวิจัยที่กำลังดำเนินการอยู่ พบว่าระดับความพร้อมโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลางถึงน้อยเพราะรวมกันแล้วได้ร้อยละ 54.8 (45.2+9.6) ในทำนองเดียวกันเมื่อเทียบกับวัดทั่วไปเท่ากับว่าวัดในจังหวัดชลบุรีโดยภาพรวมมีความพร้อมอยู่ในระดับน้อยถึงน้อยที่สุด

ข้อสังเกตอีก 2 ประการ คือ สิ่งทีวัดขาด และปัจจัยที่ส่งผลต่อความพร้อมของวัด

สิ่งที่วัดโดยส่วนมากขาด คือ ห้องน้ำเฉพาะสำหรับผู้สูงอายุ คิดเป็นร้อยละ 74.1 แต่เมื่อพิจารณาทุกรายการที่อยู่ในหมวดเดียวกันกับห้องน้ำคือสาธารณูปโภคและลักษณะทางกายภาพ พบว่า ไม่ใช่ห้องน้ำรายการเดียวเท่านั้น แต่ยังมีรายการอื่นอีกที่ขาด 7 อย่าง ได้แก่ สถานีวิทยุชุมชน ร้อยละ 88.1 พิพิธภัณฑสถาน ร้อยละ 70.2 ศูนย์/หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ ร้อยละ 69.3 ศูนย์ส่งเสริมอาชีพ ร้อยละ 80.6 ชมรมผู้สูงอายุ ร้อยละ 74.3 ศูนย์ต่าง ๆ เกี่ยวกับผู้สูงอายุ ร้อยละ 72.6 และกลุ่ม/ชมรมอื่น ๆ ร้อยละ 81.7 ในจำนวนนี้ จำนวน 3 รายการขาดแคลนน้อยกว่าห้องน้ำ อีกจำนวน 4 รายการ ขาดแคลนมากกว่า คำถามคือทำไม เสาวภา และคณะ ไม่นำเสนอรายการเหล่านี้ด้วย โดยเฉพาะรายการที่ขาดแคลนมากกว่า อาจเป็นไปได้ว่าเมื่อเทียบกับห้องน้ำ รายการเหล่านี้ไม่จำเป็นนักสำหรับผู้สูงอายุที่มาวัด ทั้งในมุมมองจากวัดก็ไม่จำเป็นนักที่ต้องมี เพราะแม้ไม่มีวัดหรือวัดไม่มี ก็สามารถทำได้ในที่อื่น ๆ และอาจทำได้ดีกว่าวัดด้วย ซึ่งน่าจะเป็นเช่นนั้นเมื่อพิจารณารายการที่เหลือทุกรายการไม่ได้เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุโดยตรงยกเว้นห้องน้ำที่ระบุไว้ชัดเจนว่าสำหรับผู้สูงอายุ ซึ่งก็สอดคล้องกับแนวคิดเมืองที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ และแนวคิดการออกแบบเพื่อทุกคน ที่มีสิ่งเหล่านี้อยู่ในรายการที่ต้องมีสำหรับผู้สูงอายุ

ข้อสังเกตประการสุดท้าย คือ ปัจจัยที่ส่งผลต่อความพร้อมของวัด มี 3 ส่วน ได้แก่ เจ้าอาวาส ปริมาณและคุณภาพของพระในวัด และชุมชน หรืออาจรวมและทอนลงให้เหลือ 2 ส่วน ก็ได้ คือ พระ (เจ้าอาวาสและพระในวัด) กับชุมชน โดยเฉพาะเจ้าอาวาส ข้อค้นพบจากงานวิจัยระบุว่า เป็นบุคคลสำคัญที่จะทำให้วัดนั้นมีความพร้อมมากหรือน้อย เจ้าอาวาสวัดที่มีความพร้อมมากนั้น ส่วนใหญ่มีคุณสมบัติ 4 อย่าง ได้แก่ 1) เป็นผู้ที่มีความสามารถในการบริหาร เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคม สามารถวิเคราะห์สถานการณ์ต่าง ๆ ได้ นำไปสู่การวางแผนเพื่อพัฒนาและปรับปรุงวัดให้เป็นที่พึงของชุมชนได้ 2) มีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน “รู้ร้อนรู้หนาวกับชุมชน” วัดจะอยู่ได้ต้องอาศัยศรัทธาจากชุมชน ดังนั้น จึงให้ความสำคัญกับชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านในชุมชน 3) มีภาวะผู้นำ สามารถทำงานเป็นทีม และมีความสามารถในการเลือกใช้คนได้อย่างเหมาะสม 4) สามารถทำงานร่วมกับชุมชน และเครือข่ายต่าง ๆ เพื่อนำสรรพกำลังจากชุมชน และเครือข่ายมาร่วมในการพัฒนาวัด จากข้อค้นพบนี้หมายความว่า เจ้าอาวาสคือบุคคลสำคัญที่สุดและที่สำคัญก็เพราะประสานกับชุมชนได้ ดังนั้น วัด/เจ้าอาวาสจึงต้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับชุมชน

อย่างไรก็ตาม แม้งานวิจัยของเสาวภา และคณะ จะมีประเด็นให้ตั้งข้อสังเกต แต่ถือเป็นงานชิ้นแรกและอาจจะเป็นชิ้นเดียวที่มีอยู่ในขณะนี้ที่ศึกษาความพร้อมของวัดในการรองรับสังคมสูงวัย และเป็นประโยชน์อย่างมากต่อโครงการวิจัยที่กำลังดำเนินการอยู่นี้ ในอันจะกำหนดกลุ่มเป้าหมาย ตัวชี้วัดความพร้อมและผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดให้เหมาะสมต่อไป

ดังกล่าวแล้วว่า งานวิจัยเกี่ยวกับวัดด้านการรองรับสังคมสูงวัยยังขาดอยู่ ทำให้งานวิจัยที่จะปริทัศน์ต่อไปสัมพันธ์กับโครงการวิจัยที่กำลังดำเนินการอยู่นี้เพียงบางด้านเท่านั้น ได้แก่ งานวิจัยเรื่อง การพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี (พระครูปลัดสรารุช ฐิตปัญโญ พระมหาภคฤกษ์ กิตติโสภโณ และ สุรพล สุขะพรหม, 2560) เป็นงานวิจัยระดับปริญญาเอก ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาองค์ประกอบในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน 2) ศึกษาสภาพทั่วไปในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี 3) นำเสนอรูปแบบการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี ระเบียบวิธีวิจัยเป็นแบบผสม

วิธี ระหว่างวิธีวิจัยเชิงปริมาณและคุณภาพ ในเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 20 รูป/คนในการรวบรวมข้อมูล ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 12 รูป/คนในการสนทนากลุ่มเฉพาะ ในเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่างคือ พระสงฆ์จังหวัดชลบุรี จำนวน 371 รูป

ผลการวิจัยพบว่า 1) องค์ประกอบในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน มี 6 องค์ประกอบ คือ (1) เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนซึ่งสนับสนุนการศึกษาตลอดชีวิต (2) มีกิจกรรมที่นำไปสู่กระบวนการคิดเพื่อการแก้ไขปัญหา (3) มีการให้บริการที่ส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้สารสนเทศ (4) เป็นแหล่งการเรียนรู้เกี่ยวกับศิลปะจารีตประเพณีวัฒนธรรมและภูมิปัญญา (5) เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่มีความรื่นรมย์ โดยปรับภูมิทัศน์ให้สบายะ (6) เป็นเครือข่ายแห่งการเรียนรู้และศูนย์การเรียนรู้เสมือนจริง 2) สภาพทั่วไปในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี พบว่า ในการบริหารจัดการวัดเจ้าอาวาสถือว่ามามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาวัด ในจังหวัดชลบุรี 6 ด้าน ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.54 และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และด้านการสาธารณูปการ อยู่ในระดับมาก ส่วนด้านอื่น ๆ อยู่ในระดับปานกลาง 3) รูปแบบการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี ประกอบด้วย 6 รูปแบบ คือ รูปแบบที่ 1 จัดแหล่งเรียนรู้ ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น รูปแบบที่ 2 กิจกรรมที่นำไปสู่กระบวนการคิดเพื่อการแก้ไขปัญหา รูปแบบที่ 3 จัดแหล่งเรียนรู้ ด้านเทคโนโลยี รูปแบบที่ 4 จัดแหล่งเรียนรู้ ด้านศิลปวัฒนธรรม รูปแบบที่ 5 จัดแหล่งเรียนรู้ ด้านวิถีชุมชน รูปแบบที่ 6 สร้างเครือข่ายแหล่งการเรียนรู้

องค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัยของพระครูปลัดสรารุช และคณะ คือ องค์ประกอบในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน ที่เหมาะสมสำหรับคนทุกวัย ไม่ได้เจาะจงที่ผู้สูงอายุหรือสังคมสูงวัย มี 6 ด้าน หนึ่งในนั้นคือภูมิทัศน์อันน่ารื่นรมย์เป็นสบายะซึ่งก็คือด้านสาธารณูปการอันหมายถึงอาคารและสถานที่ด้วย แสดงว่าการพัฒนาวัดไม่ว่าเพื่อชุมชนที่ครอบคลุมคนทุกวัย หรือเฉพาะเจาะจงที่ผู้สูงอายุ/สังคมสูงวัย สิ่งที่จะขาดไม่ได้คือความพร้อมด้านสาธารณูปการ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของเสาวภา และคณะ ที่ระบุก่อนหน้า นอกจากนี้ งานวิจัยทั้งสองยังระบุเหมือนกันว่าผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคือเจ้าอาวาส

ข้อค้นพบจากงานวิจัยของพระครูปลัดสรารุช และคณะ ด้านสาธารณูปการในการพัฒนาวัดอยู่ระดับมาก สอดคล้องกับข้อค้นพบจากงานวิจัยของเสาวภา และคณะ แต่เมื่อพิจารณาลงไปในรายละเอียดแล้วนำมาเทียบกับเป้าหมายของการวิจัยและกลุ่มตัวอย่างกับโครงการวิจัยที่กำลังดำเนินการอยู่นี้ ระดับการพัฒนาและความพร้อมอาจลดลง ดังอภิปรายไว้แล้วก่อนหน้า โอกาสนี้จะกล่าวเฉพาะระดับการพัฒนาที่อาจลดลงเพราะเป้าหมายของการพัฒนาวัดในงานวิจัยของพระครูปลัดสรารุช และคณะนั้น คือ เพื่อชุมชนที่ครอบคลุมคนทุกวัย และเมื่อแบ่งคนออกเป็น 3 วัย คือ เยาวชน ผู้ใหญ่ และผู้สูงอายุ แล้วรวมและทอนลงเหลือเพียง 2 กลุ่ม คือ ผู้ไม่สูงวัยกับผู้สูงอายุ กลุ่มแรกมีจำนวนมากกว่าดังนั้นในการเก็บข้อมูลหากกลุ่มแรกเห็นไปในทิศทางใดก็จะได้ผลการวิจัยไปในทิศทางนั้น และสาธารณูปการที่เหมาะสมกับผู้ไม่สูงวัยย่อมไม่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ ดังนั้น จึงมีความเป็นไปได้ว่าเมื่อแยกเฉพาะผู้สูงอายุ สภาพของสาธารณูปการอาจมีระดับการพัฒนาอยู่ในระดับน้อย เมื่อรวมข้อค้นพบของงานวิจัยทั้งสองแล้วคัดแยกให้สอดคล้องกับโครงการวิจัยที่กำลังดำเนินการอยู่นี้ ถือได้ว่า ความพร้อมและระดับการพัฒนาของวัดเพื่อรองรับสังคมสูงวัยอยู่ในระดับน้อยนั่นเอง

งานวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรีตามเกณฑ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ (พระครูวินัยธรถวิล เรียบร้อย ดิเรก สุขสุนัย และ

ประพันธ์ สหพัฒนา, 2557) เป็นวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท แห่งมหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาระดับการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตการปกครอง คณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี ตามเกณฑ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และแนวทางในการพัฒนาการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี ตามเกณฑ์ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กลุ่มตัวอย่างของการวิจัย ได้แก่ พระ จำนวน 274 รูป และ เจ้าอาวาสและผู้นำชุมชน รวมทั้งหมด 12 รูป/คน ผลการวิจัยพบว่า ระดับการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี ให้มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็น รายด้านพบว่าอยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน โดยเรียงจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านสาธารณูปการ ด้านการปกครอง ด้าน การเผยแพร่ศาสนธรรม ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษา สงเคราะห์ และด้านสาธารณสงเคราะห์ และ แนวทางในการพัฒนาการบริหารจัดการวัดเฉพาะด้าน สาธารณูปการ ควรมีการวางแผนในการก่อสร้างอย่างชัดเจน และมีการวางแผนการบริหารจัดการพื้นที่ในการปลูกสิ่งก่อสร้างในอนาคตอย่างรอบคอบ ตลอดจนควรดูแลรักษาความสะอาดเสนาสนะ และบริเวณสถานที่ต่าง ๆ ภายในวัดอยู่เสมอ เพื่อให้วัดมีความสะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อย สวยงาม เหมาะสำหรับการบำเพ็ญบุญกุศลของพุทธศาสนิกชน

ข้อค้นพบจากงานวิจัยของพระครูวินัยธรถวิล และคณะ ที่ระบุว่าระดับการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาส โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง สนับสนุนข้อค้นพบจากงานวิจัยของเสาวภา ที่ระบุว่าความพร้อมของวัดในการรองรับสังคมสูงวัย โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง งานวิจัยแรกสะท้อนประสิทธิภาพของบุคคลที่พัฒนา ส่วนงานวิจัยหลังสะท้อนผลของการพัฒนา เมื่อผู้พัฒนามีประสิทธิภาพระดับปานกลางผลของการพัฒนาก็อยู่ในระดับปานกลางเช่นกัน

งานวิจัยระดับปริญญาโทของมหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรีอีกเรื่องหนึ่ง แนวทางการพัฒนาวัดในเขตอำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรีสู่ความเป็นมาตรฐาน ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ มีอาจารย์สองคนเป็นที่ปรึกษาและเป็นคนเดียวกับงานวิจัยข้างต้น (พระมหาวิชัย แก้วกรอง ดิเรก สุขสุนัย และประพันธ์ สหพัฒนา, 2557) ศึกษาคุณภาพของวัดในเขตอำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี ตามมาตรฐานของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และแนวทางการพัฒนาวัด กลุ่มตัวอย่าง คือ พระจำนวน 100 รูป และพระสังฆาธิการ จำนวน 12 รูป ได้ผลการวิจัยไปในทิศทางเดียวกันโดยสิ่งที่เพิ่มขึ้นมาคือแนวทางการพัฒนา ด้านสาธารณูปการ ควรพัฒนาให้บริเวณวัดสงบและมีภาชนะรองรับขยะมูลฝอย

ข้อค้นพบจากงานวิจัยทั้งสองเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาวัด สะท้อนว่า เจ้าอาวาสยังขาดการวางแผนในการก่อสร้างอย่างชัดเจน ขาดการวางแผนการบริหารจัดการพื้นที่ในการปลูกสิ่งก่อสร้างในอนาคตอย่างรอบคอบ ขาดการดูแลรักษาความสะอาดเสนาสนะและบริเวณสถานที่ต่าง ๆ ขาดความเป็นระเบียบเรียบร้อย ขาดความเหมาะสมสำหรับการบำเพ็ญกุศลของประชาชน และขาดความสงบในบริเวณวัด

งานวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาวัดตามมาตรฐานของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติในจังหวัดนครปฐม (พระมหาเกริกชัย เริญไธสง และนพพร จันทรนาชู, 2558 หน้า 207-218) เป็นงานวิจัยระดับปริญญาโท ของมหาวิทยาลัยศิลปากร มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการบริหารพัฒนาวัดตามมาตรฐานของสำนักงาน พระพุทธศาสนาแห่งชาติในจังหวัดนครปฐม 2) เปรียบเทียบระดับการพัฒนาวัดจำแนกตามสถานภาพวัด 3) ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อระดับการพัฒนาวัด 4) ศึกษาแนวทางการพัฒนาวัด ใช้วิธีวิจัยทั้งเชิง

ปริมาณและคุณภาพ ผลการวิจัย พบว่า 1) ระดับการพัฒนาวัด โดยรวม อยู่ในระดับปานกลาง 2) กลุ่มตัวอย่างที่มี อายุ ระดับการศึกษาทางเปรียญธรรม อายุของวัด และการเป็นวัดพัฒนา มีระดับการพัฒนาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 3) ปัจจัยด้านภาวะผู้นำ ปัจจัยด้านองค์กร และปัจจัยด้านการสนับสนุนทางสังคม สามารถทำนายระดับการพัฒนาวัดร่วมกันได้ร้อยละ 55.90 4) แนวทางการพัฒนาวัด เฉพาะด้านสาธารณูปการ พบว่า ควรเล็งเห็นความจำเป็นในการสร้างถาวรวัตถุ ที่เน้นประหยัด และเน้น สุขลักษณะ ทั้งยังรักษาสิ่งแวดล้อม

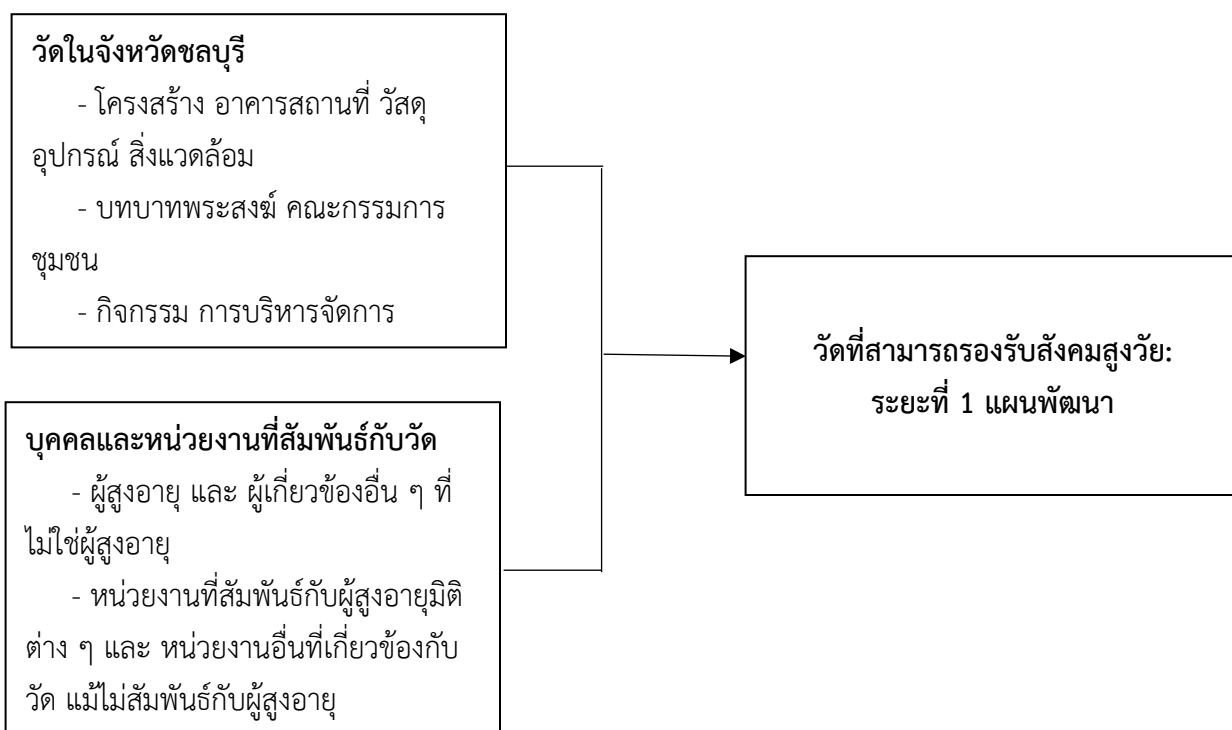
ข้อค้นพบจากงานวิจัยนี้ ยืนยันระดับการพัฒนาของวัดว่าอยู่ในระดับปานกลางเช่นเดียวกับงานวิจัยทุกเรื่องที่กำลังมาข้างต้น ข้อค้นพบที่ต่างไปจากงานวิจัยก่อนหน้านี้คือคุณภาพของคนและสภาพของวัดมีผลต่อระดับการพัฒนาอย่างมีนัยสำคัญ นอกจากนี้ ระดับการพัฒนาวัดยังสามารถทำนายได้ด้วยปัจจัยด้านภาวะผู้นำ องค์กร และการสนับสนุนทางสังคม และแนวทางการพัฒนาวัดเฉพาะด้านสาธารณูปการ สะท้อนว่า ยังขาดการคำนึงถึงความจำเป็นในการสร้างถาวรวัตถุ ความประหยัด สุขลักษณะ และการรักษาสิ่งแวดล้อม

งานวิจัยเรื่อง ถอดบทเรียนจากพื้นที่: การดูแลผู้สูงอายุตามแนวพุทธในจังหวัดสมุทรปราการ (สุภัทรชัย สีสะไบ ประเสริฐ ธิลาว พระมหากฤษณา กิตติโสภโณ และพระปลัดระพีณ พุทธิสารโ, 2562) พบว่า วัดบางโกลนใน เป็นวัดหนึ่งที่จะเป็นต้นแบบในการดำเนินกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุตามแนวพุทธ เพราะมีความพร้อมทั้งด้านอาคารสถานที่ และกิจกรรมที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุในองค์กรวม เนื่องจากวัดมีการออกแบบสถานที่ ห้องน้ำ ห้องสุขา ทางเดิน ทางลาด ราวจับ และลิฟต์ สำหรับผู้สูงอายุในการเดินทางในแต่ละที่ภายในบริเวณวัด มีกิจกรรมหลากหลายต่อเนื่อง และมีภาคีตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาสมทบและดำเนินการร่วมกัน

ข้อค้นพบจากงานวิจัยของสุภัทรชัย และคณะ ชี้ให้เห็นความต่างที่สำคัญซึ่งวัดบางโกลนในมี คือ อาคารสถานที่ที่มีการบริหารจัดการและปรับปรุงให้อำนวยความสะดวกสำหรับผู้สูงอายุ ซึ่งชี้ให้เห็นความสำคัญของอาคารสถานที่ในฐานะเป็นองค์ประกอบจำเป็นในการรองรับสังคมสูงวัยของวัด ส่วนกิจกรรมนั้นไม่มีอะไรแตกต่างจากวัดทั่วไปคือเป็นการจัดกิจกรรมวิถีพุทธที่เกี่ยวข้องกับวันสำคัญทางศาสนา ประเพณี และวันสำคัญของชาติ แม้จะมีกิจกรรมเสริมในส่วนที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาคีก็ตาม

จากแนวคิด ทฤษฎี วรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ชี้ว่าวัดจำเป็นต้องปรับตัวรับการเปลี่ยนแปลงของสังคมโดยเฉพาะด้านสาธารณูปโภค ซึ่งสามารถสะท้อนเป็นกรอบแนวคิดการวิจัยได้ดังภาพที่

2.1



แผนภาพที่ 2.1 กรอบแนวความคิดการวิจัย

จากภาพที่ 2.1 อธิบายได้ว่า วัดซึ่งหมายรวมถึงองค์ประกอบ 3 ประการ ได้แก่ 1) สาธารณูปโภค คือ โครงสร้าง อาคารสถานที่ วัสดุ อุปกรณ์ สิ่งแวดล้อม 2) ผู้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ คือ พระสงฆ์ คณะกรรมการวัด และชุมชน 3) กิจกรรมที่จัดขึ้นและการบริหารจัดการ สัมพันธ์กับบุคคล ภาคิ และ หน่วยงานทั้งที่เป็นผู้สูงอายุและไม่ใช่ผู้สูงอายุ จำเป็นต้องปรับโครงสร้างสาธารณูปการให้เหมาะสมกับสังคัมสูงวัยเพื่อเป็นวัดที่สามารถรองรับสังคัมสูงวัยได้ โดยในระยะที่ 1 ซึ่งจะเป็นผลของโครงการวิจัยนี้ คือ แผนพัฒนาวัดเพื่อรองรับสังคัมสูงวัยจังหวัดชลบุรี

### บทที่ 3

## วิธีดำเนินการวิจัย

โครงการวิจัยนี้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ แยกออกเป็น 2 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นที่ 1 กระบวนการพัฒนาตัวชี้วัด ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ 1) การสังเคราะห์เอกสาร และ 2) การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม เพื่อนำไปสู่การกำหนดตัวชี้วัดใช้ประกอบการคัดเลือกวัดเข้าร่วมโครงการวิจัยและวัดระดับความพร้อมของวัด และ ขั้นที่ 2 กระบวนการค้นหาแนวทางและวางแผนพัฒนาวัดเพื่อรองรับสังคมสูงวัย คือ การสัมภาษณ์แทนการประชุมกลุ่มย่อย เพื่อนำไปสู่การวัดและประเมินความพร้อมของวัด ค้นหาแนวทาง และวางแผนพัฒนาวัดให้สามารถรองรับสังคมสูงวัย มีรายละเอียดดังนี้

#### ขั้นที่ 1 กระบวนการพัฒนาตัวชี้วัด

##### 2.1 การสังเคราะห์เอกสาร

เอกสารที่ใช้ในการสังเคราะห์ มี 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 เกี่ยวกับการพัฒนาวัด และส่วนที่ 2 เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ ดังนี้

เกณฑ์การคัดเลือกเอกสารส่วนที่ 1 ประกอบด้วย 1) เป็นเอกสารที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาวัดที่ได้รับการยอมรับจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ มหาเถรสมาคม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ หรือหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง 2) เป็นเอกสารที่ยังใช้อยู่ในปัจจุบัน จำนวน 6 รายการ ดังตารางที่ 3.1

##### ตารางที่ 3.1 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาวัด

รายการ	ชื่อเรื่อง	หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
1	คู่มือการพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐาน	สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ
2	คู่มือการประเมินมาตรฐานการพัฒนาวัด	สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ
3	คู่มือการประกันคุณภาพ (หรือรับรองมาตรฐาน) สำหรับวัด ด้านสาธารณูปการ (สิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์) ภายในวัด ประจำปี 2553	สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ



รายการ	ชื่อเรื่อง	หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
4	คู่มือการประเมินผลการประกันคุณภาพ (หรือรับรองมาตรฐาน) สำหรับวัด ด้านสาธารณสุขการ (สิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์) ภายในวัด ประจำปี 2553	สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ
5	แผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา พ.ศ. 2560 – 2564	มหาเถรสมาคม (พระราชวรเมธีและคณะ)
6	คู่มือการดำเนินงานโครงการวัด ประชา รัฐ สร้างสุข: พัฒนาวัดตามแนวทาง 5ส. ที่ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น	-มหาเถรสมาคม -มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มจร.) -มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย (มมร.) -สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ (พศ.) -สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) -กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย

เกณฑ์การคัดเลือกเอกสารส่วนที่ 2 ประกอบด้วย 1) เป็นเอกสารที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพสำหรับผู้สูงอายุ ที่ได้รับการยอมรับจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงมหาดไทย หรือกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ 2) เป็นเอกสารที่ยังใช้อยู่ในปัจจุบัน จำนวน 7 รายการ ดังตารางที่ 3.2

ตารางที่ 3.2 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ

รายการ	ชื่อเรื่อง	หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
1	กฎกระทรวง (มหาดไทย) ออกตามพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2543 กำหนดสิ่งอำนวยความสะดวกในอาคารสำหรับผู้พิการหรือทุพพลภาพ และคนชรา พ.ศ. 2548 (ใช้อักษรย่อว่า กฎฯ)	กระทรวงมหาดไทย
2	คู่มือการดำเนินงานเมืองที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ (Global Age – Friendly Cities: A Guide)	กระทรวงสาธารณสุข
3	คู่มือการจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมและปลอดภัยสำหรับผู้สูงอายุ	กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

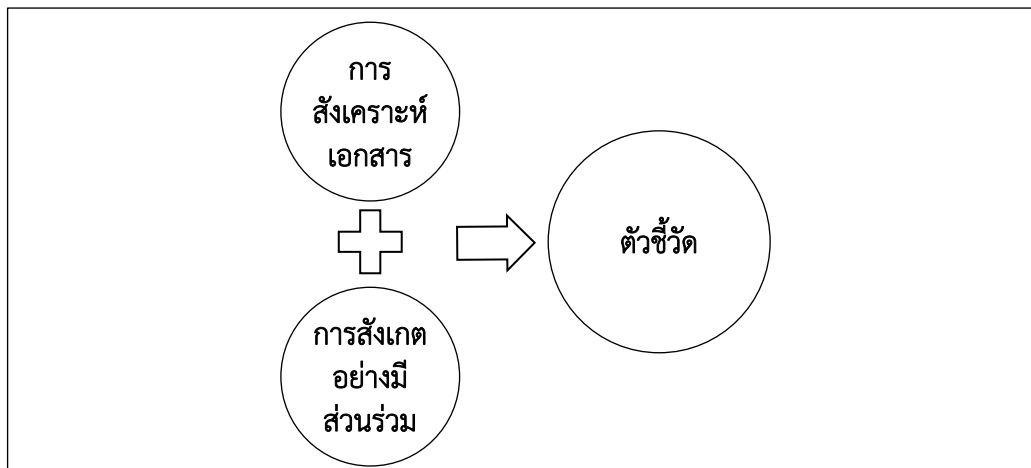
รายการ	ชื่อเรื่อง	หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
4	มาตรฐานบ้านพักผู้สูงอายุ	กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์
5	คู่มือแนวทางการอบรมผู้ดูแลผู้สูงอายุหลักสูตร 420 ชั่วโมง	กระทรวงสาธารณสุข
6	ข้อเสนอแนะการออกแบบสภาพแวดล้อมและที่พักอาศัยของผู้สูงอายุ	-หน่วยปฏิบัติการวิจัยสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย -สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ (สทส.) สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส และผู้สูงอายุ (สท.) กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.).
7	ข้อเสนอแนะการออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับทุกคน (Buildings and Environments Design Recommendation for All) (2557).	-สมาคมสถาปนิกสยาม -สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

## 2.2 การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม

นักวิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยได้ร่วมกิจกรรมและบำเพ็ญกุศลที่วัดในจังหวัดชลบุรี ทั้งในและนอกพรรษา ทั้งในวัดพระเล็ก วัดพระใหญ่ และวันปกติ จำนวนไม่น้อยกว่า 10 ครั้ง ทั้งนี้ วันพระเล็ก คือ วันพระขึ้น/แรม 8 ค่ำ วันพระใหญ่ คือ วันพระขึ้น/แรม 15 ค่ำ และวันปกติ คือ วันที่ไม่ใช่วันพระ

ข้อมูลที่ได้จากการสังเกตและสัมภาษณ์และการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม ถูกนำมาเป็นแนวทางกำหนดตัวชี้วัด ดังแผนภาพที่ 3.1

แผนภาพที่ 3.1 กระบวนการกำหนดตัวชี้วัดความพร้อมในการรับมือสังคมสูงวัยของวัด



## 2.3 ตัวชี้วัด 5 รายการ

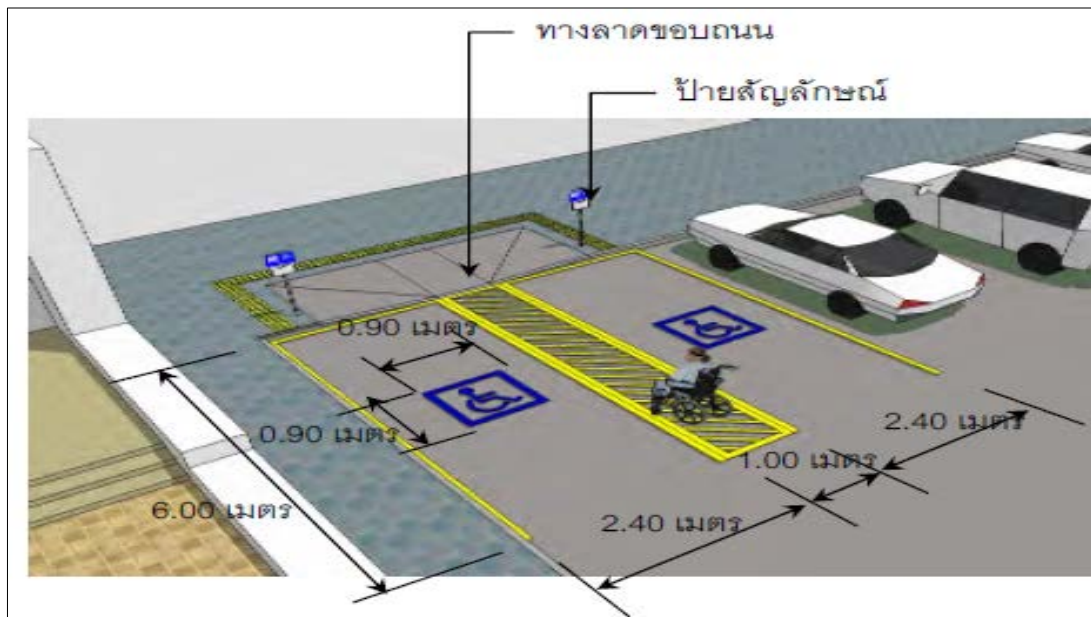
สาธารณสุขโคคชั้นพื้นฐานที่วัดควรมีเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้สูงวัยให้สามารถประกอบกิจกรรมและบำเพ็ญกุศลที่วัดได้โดยสะดวกและปลอดภัย แนวคิดการออกแบบสภาพแวดล้อมนี้ตั้งอยู่บนหลักการ 3 ประการ ได้แก่ 1) มีความปลอดภัยทางกายภาพ 2) สามารถเข้าถึงได้ง่าย และ 3) ดูแลรักษาง่าย เรียงตามลำดับตั้งแต่เดินทางถึงวัด ประกอบกิจกรรม และเดินทางกลับ มี 5 รายการ ได้แก่ 1) ที่หรือลานจอดรถ 2) ห้องน้ำและห้องสุขา 3) บันไดหรือทางเดิน 4) เก้าอี้ ที่นั่ง หรืออาสนะ 5) ป้ายธรรมชาติ หรือสัญลักษณ์ต่าง ๆ มีรายละเอียดดังนี้

### 2.3.1 ที่/ลานจอดรถ

ที่จอดรถ (ภูเขาข้อ 12, 13 และ 14) สำหรับคนชรา ให้มีอัตราส่วนดังนี้ 1) ถ้าจำนวนที่จอดรถตั้งแต่ 10 คัน แต่ไม่เกิน 50 คัน ให้มีที่จอดรถสำหรับคนชราอย่างน้อย 1 คัน 2) ตั้งแต่ 51 แต่ไม่เกิน 100 อย่างน้อย 2 คัน 3) ตั้งแต่ 101 ขึ้นไป อย่างน้อย 2 คัน และเพิ่มขึ้นอีก 1 คัน สำหรับทุก ๆ จำนวนรถ 100 คันที่เพิ่มขึ้น เศษของ 100 คัน ถ้าเกินกว่า 50 คัน ให้คิดเป็น 100 คัน

ที่จอดรถ ให้จัดไว้ใกล้ทางเข้าออกอาคารให้มากที่สุด มีลักษณะไม่ขนานกับทางเดินรถ มีพื้นผิวเรียบ มีระดับเสมอกัน มีสัญลักษณ์บนพื้นของที่จอดรถด้านที่ติดกับทางเดินรถมีขนาดกว้างไม่น้อยกว่า 900 มิลลิเมตร (มม.) และยาวไม่น้อยกว่า 900 มม. และมีป้ายขนาดกว้างไม่น้อยกว่า 300 มม. และยาวไม่น้อยกว่า 300 มม. ติดอยู่สูงจากพื้นไม่น้อยกว่า 2,000 มม. ในตำแหน่งที่เห็นได้ชัดเจน

ที่จอดรถต้องเป็นพื้นที่สีเหลี่ยมผืนผ้ากว้างไม่น้อยกว่า 2,400 มม. และยาวไม่น้อยกว่า 6,000 มม. และจัดให้มีที่ว่างข้างที่จอดรถกว้างไม่น้อยกว่า 1,000 มม. ตลอดความยาวของที่จอดรถ โดยที่ว่างดังกล่าวต้องมีลักษณะพื้นผิวเรียบและมีระดับเสมอกับที่จอดรถ



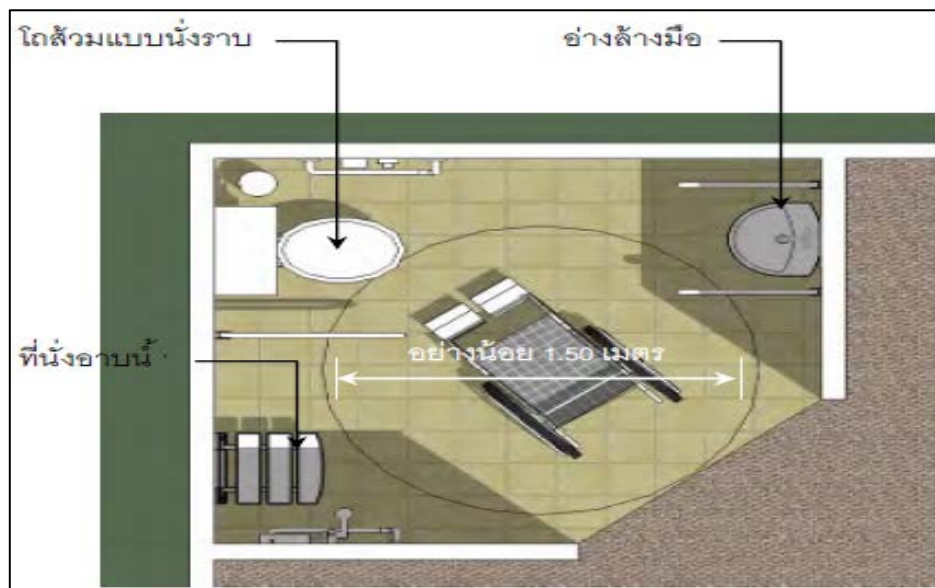
ภาพที่ 3.1 ที่/ลาดจอดรถผู้ใช้เก้าอี้ล้อ/ผู้สูงอายุ

ที่มา: สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส และผู้สูงอายุ. (ม.ป.ป.) หน้า 9.

### 2.3.2 ห้องน้ำ/สุขา

(1) ห้องส้วม (กฎข้อ 20 และ 21) ต้องมีลักษณะ ดังต่อไปนี้ 1) มีพื้นที่ว่างภายในห้องส้วม เพื่อให้เก้าอี้ล้อสามารถหมุนตัวกลับได้ซึ่งมีเส้นผ่านศูนย์กลางไม่น้อยกว่า 1,500 มม. 2) ประตูของห้องที่ตั้งโถส้วมเป็นแบบบานเปิดออกสู่ภายนอกโดยต้องเปิดค้างได้ไม่น้อยกว่า 90 องศา หรือเป็นแบบบานเลื่อน และมีสัญลักษณ์ติดไว้ที่ประตูด้านหน้าห้องส้วม 3) พื้นห้องส้วมต้องมีระดับเสมอกับพื้นภายนอก ถ้าเป็นพื้นต่างระดับต้องมีลักษณะเป็นทางลาด และวัสดุปูพื้นห้องส้วมต้องไม่ลื่น 4) พื้นห้องส้วมต้องมีความลาดเอียงเพียงพอไปยังช่องระบายน้ำทิ้งเพื่อที่จะไม่ให้มีน้ำขังบนพื้น 5) เป็นโถส้วมชนิดนั่งราบ สูงจากพื้นไม่น้อยกว่า 450 มม. แต่ไม่เกิน 500 มม. มีพนักพิงหลังที่ให้คนชราที่ไม่สามารถนั่งทรงตัวได้เองใช้พิงได้ และที่ปล่อยน้ำเป็นชนิดคันโยก ปุ่มกดขนาดใหญ่หรือชนิดอื่นที่คนชราสามารถใช้ได้อย่างสะดวก มีด้านข้างด้านหนึ่งของโถส้วมอยู่ชิดผนังโดยมีระยะห่างวัดจากกึ่งกลางโถส้วมถึงผนังไม่น้อยกว่า 450 มม. แต่ไม่เกิน 500 มม. ต้องมีราวจับที่ผนัง ส่วนด้านที่ไม่ชิดผนังให้มีที่ว่างมากพอที่คนชราที่นั่งเก้าอี้ล้อสามารถเข้าไปใช้ส้วมได้โดยสะดวก ในกรณีที่ด้านข้างของโถส้วมทั้งสองด้านอยู่ห่างจากผนังเกิน 500 มม. ต้องมีราวจับ 6) มีราวจับบริเวณด้านที่ชิดผนังเพื่อช่วยในการพยุงตัว เป็นราวจับในแนวนอนและแนวตั้งโดยมีลักษณะ ดังต่อไปนี้ (1) ราวจับในแนวนอนมีความสูงจากพื้นไม่น้อยกว่า 650 มม. แต่ไม่เกิน 700 มม. และให้ยื่นล้าออกมาจากด้านหน้าโถส้วมอีกไม่น้อยกว่า 250 มม. แต่ไม่เกิน 300 มม. (2) ราวจับในแนวตั้งต่อจากปลายของราวจับในแนวนอน

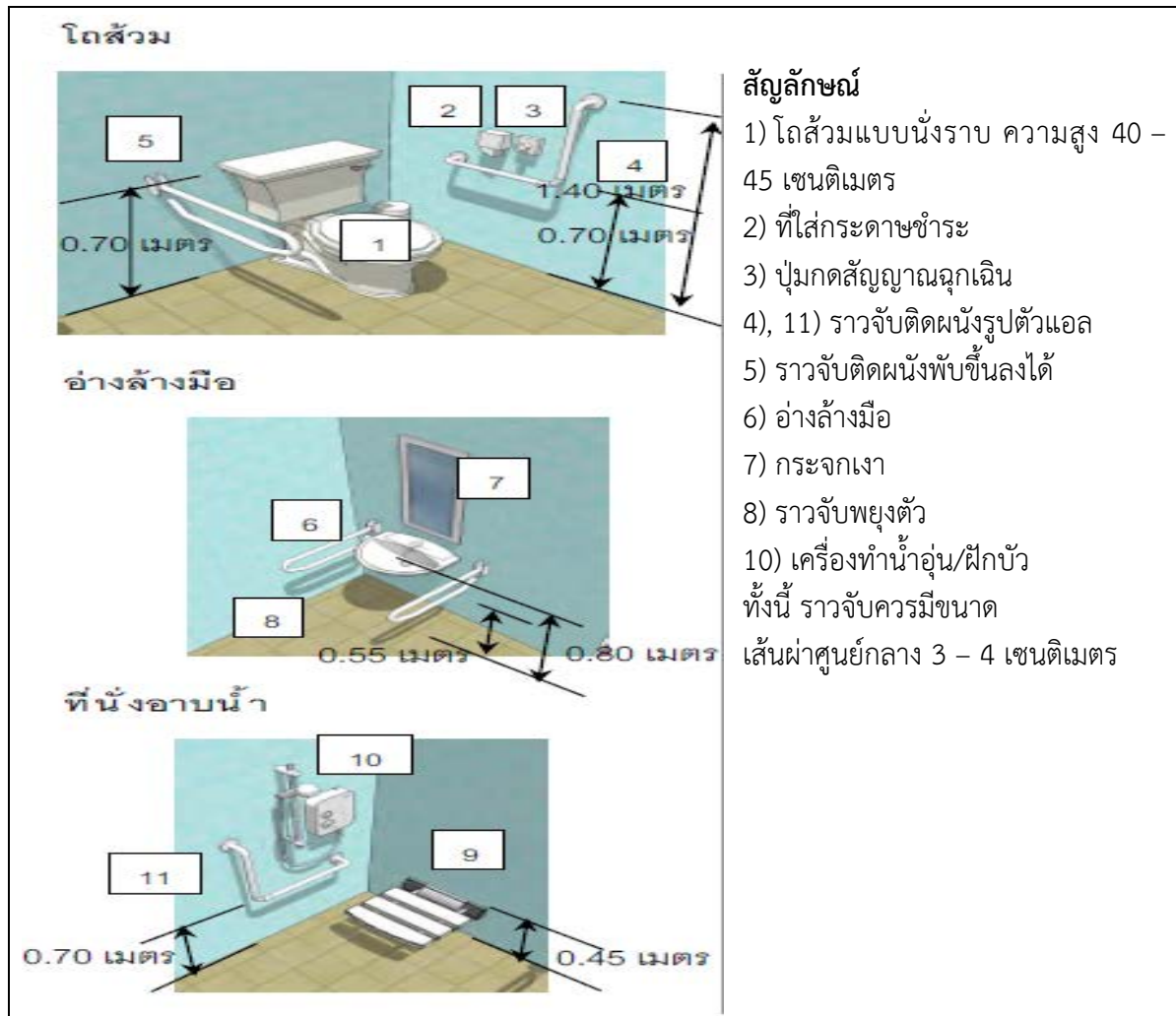
ด้านหน้าโถส้วมมีความยาววัดจากปลายของราวจับในแนวนอน ขึ้นไปอย่างน้อย 600 มม. ราวจับอาจเป็นราวต่อเนื่องกันก็ได้



ภาพที่ 3.2 ห้องน้ำ/สุขา

ที่มา: สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส และผู้สูงอายุ. (ม.ป.ป.) หน้า 20.

(2) อุปกรณ์ในห้องน้ำ/สุขา

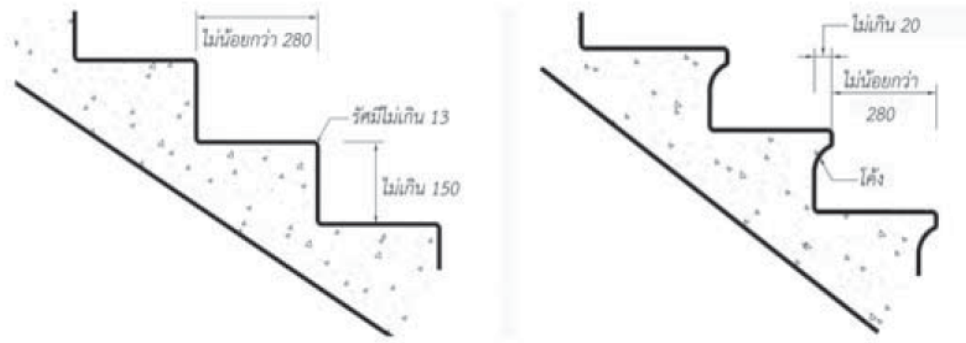


ภาพที่ 3.3 อุปกรณ์ในห้องน้ำ/สุขา

ที่มา: สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน และผู้สูงอายุ. (ม.ป.ป.) หน้า 21.

### 2.3.3 บันได/ทางเดิน

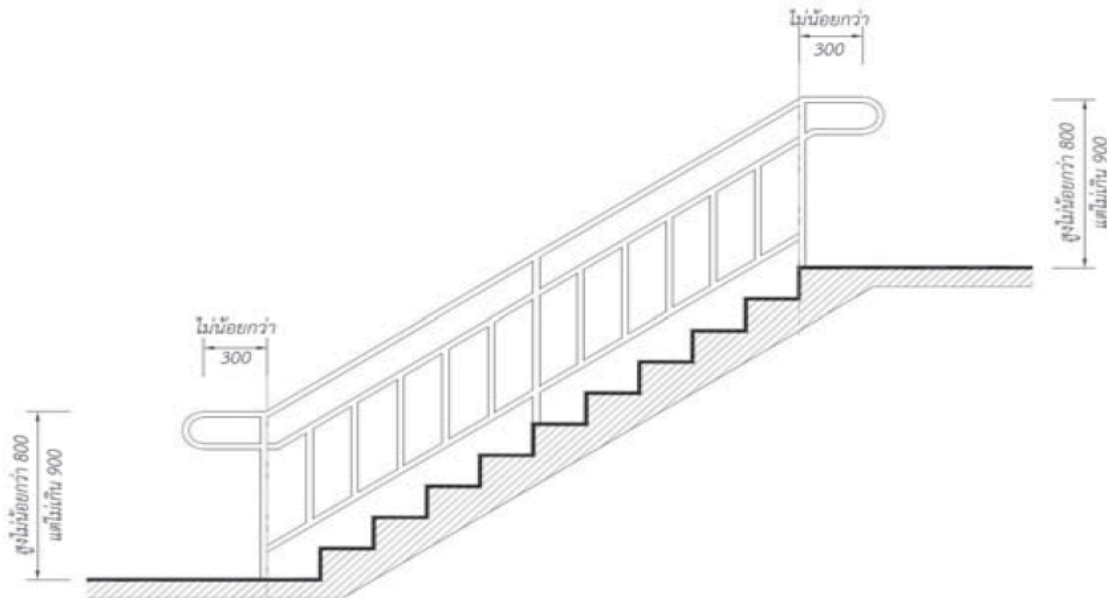
(1) บันได (กฎข้อ 11) ต้องจัดให้มีบันไดที่คนชราใช้ได้อย่างน้อยชั้นละ 1 แห่ง โดยต้องมีลักษณะ ดังนี้ 1) มีความกว้างสุทธิไม่น้อยกว่า 1,500 มม. 2) มีชานพักทุกระยะในแนวตั้งไม่เกิน 2,000 มม. 3) มีราวบันไดทั้งสองข้าง 4) ลูกตั้งสูงไม่เกิน 150 มม. ลูกนอนเมื่อหักส่วนที่ขึ้นบันไดเลื่อนกันออกแล้ว เหลือความกว้างไม่น้อยกว่า 280 มม. และมีขนาดสม่ำเสมอตลอดช่วงบันได ในกรณีที่ขึ้นบันไดเลื่อนกันหรือมีจุกบันไดให้มีระยะเลื่อนกันได้ไม่เกิน 20 มม. 5) พื้นผิวของบันไดต้องใช้วัสดุที่ไม่ลื่น 6) ลูกตั้งบันไดห้ามเปิดเป็นช่องโถ่ง 7) มีป้ายแสดงทิศทาง ตำแหน่ง หรือหมายเลขชั้นของอาคารที่คนชราสามารถทราบความหมายได้ ตั้งอยู่บริเวณทางขึ้นและทางลงของบันไดที่เชื่อมระหว่างชั้นของอาคาร



ภาพที่ 3.4 ขึ้นบันไดและจุกบันได

ที่มา: สมาคมสถาปนิกสยาม ในพระบรมราชูปถัมภ์. (2557). หน้า 30.

(2) ราวจับบันได [กฎข้อ 8(7)] ทางลาดที่มีความยาวตั้งแต่ 2,500 มม. ขึ้นไป ต้องมีราวจับทั้งสองด้านโดยมีลักษณะ ดังต่อไปนี้ 1) ทำด้วยวัสดุเรียบ มีความมั่นคงแข็งแรง ไม่เป็นอันตรายในการจับและไม่ลื่น 2) มีลักษณะกลมโดยมีเส้นผ่านศูนย์กลางไม่น้อยกว่า 30 มม. แต่ไม่เกิน 40 มม. 3) สูงจากพื้นไม่น้อยกว่า 800 มม. แต่ไม่เกิน 900 มม. 4) ราวจับด้านที่อยู่ติดผนังให้มีระยะห่างจากผนังไม่น้อยกว่า 50 มม. มีความสูงจากจุดยึดไม่น้อยกว่า 120 มม. และผนังบริเวณราวจับต้องเป็นผนังเรียบ 5) ราวจับต้องยาวต่อเนื่อง และส่วนที่ยึดติดกับผนังจะต้องไม่กีดขวางหรือเป็นอุปสรรคต่อการใช้ 6) ปลายของราวจับให้ยื่นเลยจากจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดของทางลาดไม่น้อยกว่า 300 มม.

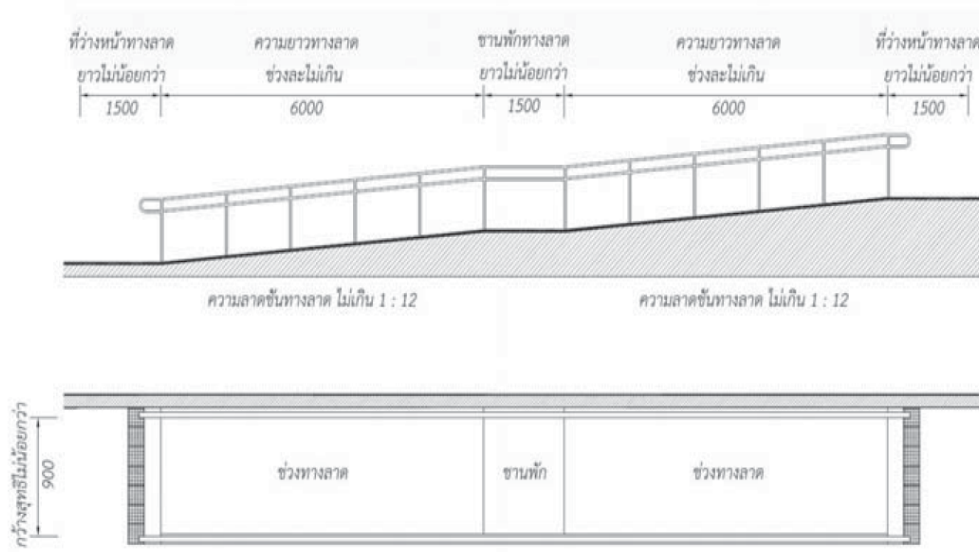


ภาพที่ 3.5 ราวจับบันได (ความสูง ความยาว)

ที่มา: สมาคมสถาปนิกสยาม ในพระบรมราชูปถัมภ์. (2557). หน้า 38.

(3) พื้นที่ต่างระดับและทางลาด (กฎข้อ 7 และ 8) หากระดับพื้นภายในอาคารหรือระดับพื้นภายในอาคารกับภายนอกอาคาร หรือระดับพื้นทางเดินภายนอกอาคารมีความต่างระดับกันเกิน 20 มม. ให้มีทางลาดหรือลิฟต์ระหว่างพื้นที่ต่างระดับกัน แต่ถ้ามีความต่างระดับกันไม่เกิน 20 มม. ต้องปาดมุมพื้นส่วนที่ต่างระดับกันไม่เกิน 45 องศา ส่วนทางลาดต้องมีลักษณะ ดังต่อไปนี้ 1) พื้นผิวทางลาดต้องเป็นวัสดุที่ไม่ลื่น 2) พื้นผิวของจุดต่อเนื่องระหว่างพื้นที่กับทางลาดต้องเรียบไม่สะดุด 3) ความกว้างสุทธิไม่น้อยกว่า 900 มม. ในกรณีที่ทางลาดมีความยาว ของทุกช่วงรวมกันตั้งแต่ 6,000 มม. ขึ้นไป ต้องมีความกว้างสุทธิไม่น้อยกว่า 1,500 มม. 4) มีพื้นที่หน้าทางลาดเป็นที่ยาวไม่น้อยกว่า 1,500 มม. 5) ทางลาดต้องมีความลาดชันไม่เกิน 1:12 และมีความยาวช่วงละไม่เกิน 6,000 มม. ในกรณีที่ทางลาดยาวเกิน 6,000 มม. ต้องจัดให้มีชานพักยาวไม่น้อยกว่า 1,500 มม. คั่นระหว่างแต่ละช่วงของทางลาด 6) ทางลาดด้านที่ไม่มีผนังกั้น ให้ยกขอบสูงจากพื้นผิวของทางลาดไม่น้อยกว่า 50 มม. และมีราวกันตก 7) ทางลาดที่มีความยาวตั้งแต่ 2,500 มม. ขึ้นไป ต้องมีราวจับทั้งสองด้านโดยมีลักษณะ ดังต่อไปนี้ (1) ทำด้วยวัสดุเรียบ มีความมั่นคงแข็งแรง ไม่เป็นอันตรายในการจับและไม่ลื่น (2) มีลักษณะกลม โดยมีเส้นผ่านศูนย์กลางไม่น้อยกว่า 30 มม. แต่ไม่เกิน 40 มม. (3) สูงจากพื้นไม่น้อยกว่า 800 มม. แต่ไม่เกิน 900 มม. (4) ราวจับด้านที่อยู่ติดผนังให้มีระยะห่างจากผนังไม่น้อยกว่า 50 มม. มีความสูงจากจุดยึดไม่น้อยกว่า 120 มม. และผนังบริเวณราวจับต้องเป็นผนังเรียบ (5) ราวจับต้องยาวต่อเนื่อง และส่วนที่ยึดติดกับผนังจะต้องไม่กีดขวางหรือเป็นอุปสรรคต่อการใช้ของคนพิการทางการมองเห็น (6) ปลายของราวจับให้ยื่นเลยจากจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดของทางลาด ไม่น้อยกว่า 300 มม. 8) มีป้ายแสดงทิศทาง ตำแหน่ง หรือหมายเลขชั้นของอาคารที่คนชราสามารถทราบความหมายได้ ตั้งอยู่บริเวณทางขึ้นและทางลงของทางลาดที่เชื่อมระหว่างชั้นของอาคาร 9) ให้มีสัญลักษณ์รูปผู้พิการติดไว้ในบริเวณทางลาดที่จัดไว้ให้แก่ผู้พิการหรือทุพพลภาพ และคนชรา





ภาพที่ 3.6 ทางลาด

ที่มา: สมาคมสถาปนิกสยาม ในพระบรมราชูปถัมภ์. (2557). หน้า 33.

### 2.3.4 เก้าอี้/ที่นั่ง/อาสนะ

เก้าอี้ควรมี พนักพิง ความสูงระดับหัวเข่า หรือสูงจากพื้นอย่างเหมาะสมคือมีความสูงในระดับที่เมื่อนั่งสามารถวางเท้าถึงพื้นได้ และควรทำด้วยวัสดุที่ไม่เบาหรือหนักจนเกินไป



ภาพที่ 3.7 เก้าอี้มีพนักพิง

ที่มา: กองการพยาบาลสาธารณสุข สำนักอนามัยกรุงเทพมหานคร. (2557). หน้า 109.

### 2.3.5 ป้ายธรรมะ หรือสัญลักษณ์ต่าง ๆ

(1) ป้าย สีของป้าย ควรตัดกับสิ่งรอบข้างเพื่อให้เด่นและเห็นได้ชัดเจน ควรใช้สีขาว ดำ เหลือง แดง ฟ้ำ(น้ำเงิน) และเขียว กรณีมีหลายสีในป้ายเดียวกัน ไม่ควรใช้สีที่ใช้ร่วมกันแล้วอาจทำให้ผู้บกพร่องทางสายตาหรือการมองเห็นสับสน เช่น สีแดง ไม่ใช้ร่วมกับสีเขียว ป้ายใช้สำหรับการหยุด การห้าม อุปกรณ์ฉุกเฉิน อุปกรณ์ดับเพลิง ให้ใช้ตัวหนังสือหรือสัญลักษณ์สีขาวบนพื้นหลังสีแดง ป้ายสำหรับเตือนให้ระวัง เช่น ไฟ ชื้นบันได ให้ใช้ตัวหนังสือหรือสัญลักษณ์สีดำบนพื้นหลังสีเหลือง ป้ายใช้สำหรับแสดงพื้นที่ปลอดภัย เช่น ห้องปฐมพยาบาล ให้ใช้ตัวหนังสือหรือสัญลักษณ์สีขาวบนพื้นหลังสีเขียว ป้ายใช้สำหรับจุดติดต่อเจ้าหน้าที่ สอบถามข้อมูลหรือตำแหน่งอุปกรณ์สื่อสาร เช่น โทรศัพท์ ให้ใช้ตัวหนังสือหรือสัญลักษณ์สีขาวบนพื้นหลังสีฟ้า ตำแหน่งของป้าย ต้องไม่กีดขวางทั้งในแนวตั้ง-แนวนอน และไม่กีดขวางทางสัญจรในกรณีที่มีคนหยุดอ่าน ป้ายแขวน ควรอยู่สูงจากพื้นวัดถึงส่วนล่างสุดของป้ายไม่น้อยกว่า 2000 มม. ป้ายติดผนังไม่ควรยื่นเกิน 100 มม. ป้ายแจ้งข้อมูลและแผนที่บริเวณทางเข้าอาคารและถนน ควรติดตั้งอยู่ในระดับระหว่าง 900 ถึง 1800 มม. วัดจากพื้นถึงขอบล่างของป้าย โดยควรปูพื้นผิวสัมผัสในการเตือนทุกด้านที่สามารถเข้าถึงป้าย รูปร่างของแผ่นป้าย ป้ายใช้สำหรับการห้าม หยุด อุปกรณ์ฉุกเฉิน อุปกรณ์ดับเพลิง ควรมีรูปร่างเป็นแผ่นวงกลม ป้ายใช้สำหรับเตือนให้ระวัง ควรมีรูปร่างเป็นแผ่นสามเหลี่ยม ป้ายใช้สำหรับแสดงพื้นที่ปลอดภัย จุดติดต่อเจ้าหน้าที่ สอบถามข้อมูลหรือตำแหน่งอุปกรณ์สื่อสาร ควรมีรูปร่างเป็นแผ่นสี่เหลี่ยม (สมาคมสถาปนิกสยาม ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2557 หน้า 18-21)

สีของป้าย	ความหมาย	สีตัวหนังสือ	สีสัญลักษณ์
สีแดง	ห้าม / ไม่	ขาว	ขาว ■■■
สีเหลือง	ระวัง	ดำ	ดำ ■■■
สีเขียว	ปลอดภัย	ขาว	ขาว ■■■
สีฟ้า	ติดต่อสอบถาม	ขาว	ขาว ■■■

ภาพที่ 3.8 สีของป้ายตัวอักษรและสัญลักษณ์

ที่มา: สมาคมสถาปนิกสยาม ในพระบรมราชูปถัมภ์. (2557). หน้า 19.

(2) สัญลักษณ์ เครื่องหมาย สัญลักษณ์และพื้นหลัง ต้องไม่สะท้อนแสง สีสัญลักษณ์และสีพื้นหลัง ต้องเป็นสีที่มีความเข้มแตกต่างกันอย่างชัดเจน เช่น สัญลักษณ์สีดำบนพื้นหลังสีขาว สัญลักษณ์ หรือตัวอักษร แสดงประเภทของสิ่งอำนวยความสะดวก สีที่แนะนำคือ สีขาวและสีน้ำเงิน โดยอาจเป็นสัญลักษณ์สีน้ำเงินบนพื้นหลังสีขาว หรือสัญลักษณ์สีขาวบนพื้นหลังสีน้ำเงิน



ภาพที่ 3.9 สัญลักษณ์ของการเข้าถึงสำหรับผู้สูงอายุ  
ที่มา: สมาคมสถาปนิกสยาม ในพระบรมราชูปถัมภ์. (2557). หน้า 17.

## ขั้นที่ 2 กระบวนการค้นหาแนวทาง และวางแผนพัฒนาวัดเพื่อรองรับสังคมสูงวัย

### 2.1 กลุ่มเป้าหมาย/ผู้ให้ข้อมูลหลัก

กลุ่มเป้าหมายหรือผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ วัดในจังหวัดชลบุรี 394 วัด (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจังหวัดชลบุรี, 2560) จาก 11 อำเภอ คือ เกษะจันทร์ บ่อทอง บางละมุง บ้านบึง พนัสนิคม พานทอง เมืองชลบุรี ศรีราชา สัตหีบ หนองใหญ่ และ 1 เขตปกครองพิเศษพัทยา คัดเลือกเข้าโครงการวิจัย จำนวน 12 วัด โดยเฉลี่ยอำเภอ/เขตปกครองพิเศษละ 1 วัด โดยแต่ละวัดประกอบด้วยผู้ให้ข้อมูลหลัก 8 รูป/คน ประกอบด้วยเจ้าอาวาสหรือผู้แทนเจ้าอาวาส 1 รูป กับอุบาสกและอุบาสิกาละกัน มีอายุตั้งแต่ 20 ปีขึ้นไป รวม 96 รูป/คน

#### เกณฑ์การคัดเลือก

เกณฑ์การคัดเลือก คือ การเลือกแบบเจาะจงเฉพาะวัดที่มีความพร้อมมากที่สุดประกอบด้วยคุณสมบัติ ดังนี้ 1) เป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง หรือ วัดพัฒนาตัวอย่างดีเด่น หรือ วัดที่มีอุทยานการศึกษา หรือ วัดประจำอำเภอ หรือ วัดที่มีพุทธศาสนิกชนไปบำเพ็ญกุศลเป็นจำนวนมาก ซึ่งเป็นเครื่องแสดงให้ถึงความพร้อมเชิงโครงสร้าง อาคารสถานที่ วัสดุอุปกรณ์ และสิ่งแวดล้อม 2) เป็นวัดที่มีกิจกรรมทางศาสนาอย่างต่อเนื่องเกี่ยวกับวันสำคัญของศาสนาและวันสำคัญของชาติ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเอาใจใส่ต่อศาสนาและสังคมตามบทบาทของพระสงฆ์และคณะกรรมการวัด 3) เป็นวัดที่มีคุณสมบัติสอดคล้องกับตัวชี้วัดความพร้อมของวัดเพื่อรองรับสังคมสูงวัยที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น

ผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ เจ้าอาวาสหรือผู้แทนเจ้าอาวาส ได้มาจากเกณฑ์การคัดเลือกวรรคแรก ส่วนผู้ให้ข้อมูลนอกจากนั้น ได้มาจากการแนะนำของเจ้าอาวาส โดยมีคุณสมบัติประกอบดังนี้ 1) เป็นผู้

สามารถอ่านภาษาไทยออกและเขียนภาษาไทยได้ 2) เป็นผู้ที่มีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรง ไม่เป็นโรคติดต่อร้ายแรง หรือไม่อยู่ในระหว่างเจ็บป่วย 3) เป็นผู้ที่มีศีลธรรมอันดี ไม่เป็นที่รังเกียจของสังคม 4) เป็นผู้สามารถให้ข้อมูลได้ ตลอดโครงการวิจัย

### **เกณฑ์การคัดออก**

วัดที่ในระหว่างการวิจัยเกิดปัญหาความขัดแย้งภายในวัดอันเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินการวิจัย หรือประสบกับภัยธรรมชาติ หรือภัยจากมนุษย์อันเป็นอุปสรรคต่อการเดินทางหรือต่อการวิจัย

ผู้ให้ข้อมูลหลัก ที่อยู่ในเงื่อนไขอย่างใดอย่างหนึ่งต่อไปนี้ 1) ย้ายที่อยู่อาศัยทำให้ไม่สามารถเดินทางเข้าร่วมประชุมได้อย่างสะดวก 2) มีพฤติกรรมอันเป็นที่รังเกียจของสังคมหรือผิดกฎหมาย 3) มีความเจ็บป่วยอันเป็นเหตุให้ไม่สามารถเข้าร่วมประชุมได้อย่างสะดวก 4) มีความเสี่ยงที่จะเกิดอันตรายต่อชีวิต ร่างกาย จิตใจ ชื่อเสียง เสรีภาพ หรือทรัพย์สิน 5) มีความเสี่ยงที่จะทำให้เสียสิทธิที่พึงได้

## **2.2 การสัมภาษณ์แทนการประชุมกลุ่มย่อย**

การประชุมกลุ่มย่อย หรือการสัมภาษณ์แทนหรือประกอบการประชุมกลุ่มย่อย จำนวน 3 ครั้ง ๆ ละ ประมาณ 2 ชั่วโมง โดยการประชุมครั้งแรกเพื่อกำหนดแนวทางในการพัฒนาวัดเพื่อรองรับสังคมสูงวัย การประชุมครั้งที่ 2 เพื่อวางแผนการพัฒนาวัดรองรับสังคมสูงวัย และการประชุมครั้งที่ 3 เพื่อทบทวนแนวทาง และแผนพัฒนาฯ ในกรณีสัมภาษณ์ใช้เวลาไม่เกิน 15 นาที/ครั้ง หรือ 45 นาที/โครงการ โดยคิดเวลาเฉลี่ยจากการประชุมกลุ่มย่อย

### **การสัมภาษณ์แทนการประชุมกลุ่มย่อย**

การประชุมกลุ่มย่อย ได้กำหนดแนวทางไว้ดังนี้

การประชุมครั้งที่ 1 ประกอบด้วย 1) เรื่องที่ผู้วิจัยแจ้งเพื่อทราบ 1.1) กำหนดการและแนวทางการประชุม 1.2) แนะนำองค์ประชุม 1.3) ความเป็นมาของโครงการวิจัย 2) เรื่องเสนอเพื่อขอความเห็น คือ แนวทางในการพัฒนาวัดเพื่อรองรับสังคมสูงวัย และ 3) เรื่องอื่น ๆ (ถ้ามี)

การประชุมครั้งที่ 2 ประกอบด้วย 1) เรื่องที่ผู้วิจัยแจ้งเพื่อทราบ 1.1) กำหนดการและแนวทางการประชุม 1.2) แนะนำองค์ประชุม 2) เรื่องรับรองความถูกต้องของผลการประชุมครั้งที่ผ่านมา 3) เรื่องเสนอเพื่อขอความเห็น คือ แผนการพัฒนาวัดเพื่อรองรับสังคมสูงวัย และ 4) เรื่องอื่น ๆ (ถ้ามี)

การประชุมครั้งที่ 3 ประกอบด้วย 1) เรื่องที่ผู้วิจัยแจ้งเพื่อทราบ 1.1) กำหนดการและแนวทางการประชุม 1.2) แนะนำองค์ประชุม 2) เรื่องรับรองความถูกต้องของผลการประชุมครั้งที่ผ่านมา 3) เรื่องเสนอเพื่อขอความเห็น 3.1) ทบทวนแนวทางการพัฒนาวัดฯ 3.2) ทบทวนแผนการพัฒนาวัดฯ และ 4) เรื่องอื่น ๆ (ถ้ามี)

ในกรณีที่ไม่สามารถประชุมกลุ่มย่อยได้ ให้ใช้การสัมภาษณ์แทน ซึ่งครอบคลุมสาระสำคัญของการประชุมกลุ่มย่อยทั้งหมด มี 4 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1: ข้อมูลทั่วไป ประกอบด้วย 7 รายการ ได้แก่ ชื่อ นามสกุล อายุ หมายเลขโทรศัพท์/ไลน์ วัด วันที่ และเวลา

ส่วนที่ 2 คำถามที่ 1: แนวทางในการพัฒนาวัดเพื่อรองรับสังคมสูงวัย มี 6 ข้อ 1) ที่จอดรถสำหรับผู้สูงอายุ 2) ห้องน้ำและห้องสุขา 3) บันไดหรือทางเดิน 4) เก้าอี้ ที่นั่ง หรืออาสนะ 5) ป้ายธรรมะ หรือสัญลักษณ์ต่าง ๆ 6) อื่น ๆ ที่ต้องการ โดยให้เลือกตอบว่าวัดมีสาธารณูปโภคเหล่านี้หรือไม่ หากมี เพียงพอหรือไม่เพียงพอ หากไม่มี ต้องการหรือไม่ต้องการ พร้อมทั้งมีที่ว่างให้ระบุเหตุผล

ส่วนที่ 3 คำถามที่ 2: แผนการพัฒนาวัดเพื่อรองรับสังคมสูงวัย มี 5 ข้อ 1) ใครบ้างควรมีส่วนร่วม 1.1) พระสงฆ์/วัด 1.2) ประชาชน 1.3) ผู้นำชุมชน 1.4) หน่วยงานรัฐ 1.5) หน่วยงานเอกชน 1.6) หน่วยงานรัฐวิสาหกิจ 1.7) อื่น ๆ 2) อะไรบ้างที่ควรทำ 2.1) ลานจอดรถ 2.2) ห้องน้ำและห้องสุขา 2.3) บันไดหรือทางเดิน 2.4) เก้าอี้ ที่นั่ง หรืออาสนะ 2.5) ป้ายธรรมะหรือสัญลักษณ์ต่าง ๆ 2.6) อื่น ๆ 3) เมื่อใดที่ควรเริ่มทำ 3.1) ภายใน 1 ปี 3.2) ภายใน 2 – 3 ปี 3.3) ภายใน 4 – 5 ปี 3.4) ภายใน 10 ปี 3.5) อื่น ๆ 4) เงินหรืองบประมาณควรมาจากแหล่งใด 4.1) พระสงฆ์/วัด 4.2) ประชาชน 4.3) ผู้นำชุมชน 4.4) หน่วยงานรัฐ 4.5) หน่วยงานเอกชน 4.6) หน่วยงานรัฐวิสาหกิจ 4.7) อื่น ๆ 5) ท่านสามารถมีส่วนร่วมในเรื่องใดได้บ้าง 5.1) กำลังกาย 5.2) กำลังความคิด 5.3) การประชาสัมพันธ์ 5.4) อื่น ๆ โดยมีค่าชี้แจงระบุไว้ว่า “แต่ละข้อ ตอบได้มากกว่า 1 รายการ

ส่วนที่ 4 คำถามที่ 3: ความคิดเห็นหรือคำถามอื่น ๆ ประกอบด้วย 5 รายการ ได้แก่ ปีที่เข้าวัด ความถี่ในการเข้าวัด ความรู้เกี่ยวกับสังคมสูงวัยมีน้อย ปานกลาง หรือมาก และอื่น ๆ

## 2.3 การวัด ประเมิน และสรุปความคิดเห็น

เมื่อรวบรวมความเห็นได้แล้วก็นำมานับจำนวนความถี่ แจกแจงเป็นค่าร้อยละ แล้วสรุปเป็นความเห็น รวบยอด จากนั้นก็วัดและประเมิน โดยใช้เกณฑ์ตามแนวทางของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กำหนดการผ่านมาตรฐานที่ ร้อยละ 50 จากนั้นก็นำร้อยละ 50 ที่ผ่านเกณฑ์แล้วนั้นตั้งเป็นจำนวนเต็มแล้วแบ่งออกเป็น 5 ระดับ เรียงจากมากไปหาน้อย ทั้งด้านความพร้อมและความต้องการพัฒนา ดังตารางที่ 3.3

ตารางที่ 3.3 เกณฑ์การวัดและประเมินความพร้อมและความต้องการพัฒนา

ร้อยละ/ ระดับ คะแนน	1.มี(เพียงพอ)		2.มี(ไม่เพียงพอ)		3.ไม่มี(ต้องการ)		4.ไม่มี(ไม่ต้องการ)	
	ระดับ ความพร้อม	ความ ต้องการ การ พัฒนา	ระดับ ความพร้อม	ความ ต้องการ การ พัฒนา	ระดับ ความพร้อม	ความ ต้องการ การ พัฒนา	ระดับ ความพร้อม	ความ ต้องการ การ พัฒนา
91-100	มากที่สุด	น้อยที่สุด	มากที่สุด	มากที่สุด	มากที่สุด	มากที่สุด	มากที่สุด	ไม่มี
81-90	มาก	น้อย	มาก	มาก	มาก	มาก	มาก	
71-80	ปาน กลาง	ปาน กลาง	ปาน กลาง	ปาน กลาง	ปาน กลาง	ปาน กลาง	ปาน กลาง	
61-70	น้อย	มาก	น้อย	น้อย	น้อย	น้อย	น้อย	
51-60	น้อย ที่สุด	มากที่สุด	น้อย ที่สุด	น้อยที่สุด	น้อย ที่สุด	น้อยที่สุด	น้อย ที่สุด	
0-50	ไม่พร้อม	อย่างยิ่ง	ไม่มี	ไม่มี	ไม่มี	ไม่มี	ไม่มี	

## บทที่ 4

### ผลการวิจัย

ผลการวิจัย แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 ว่าด้วยข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูล ส่วนที่ 2 แยกย่อยออกเป็น 3 ตอน สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย และ ส่วนที่ 3 ความเห็นอื่น ๆ โดยที่โครงการวิจัยนี้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เว้นข้อมูลทั่วไป ส่วนอื่นนำเสนอในเชิงบรรยายก่อนจากนั้นจึงยกข้อมูลเชิงสถิติที่ได้จากการแจกแจงประกอบ

กลุ่มเป้าหมายที่กำหนดไว้ในวิธีดำเนินการวิจัย จำนวน 96 คน เมื่อดำเนินการวิจัยแล้วปรากฏว่าสามารถเก็บข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายได้ จำนวน 95 คน ผู้ให้ข้อมูลหลักขาดไป 1 รายซึ่งเป็นบุคคลทั่วไป ไม่ได้เป็นเจ้าของหรือผู้แทนเจ้าอาวาส คิดเป็นร้อยละ 1.04 ดังนั้น ผลการวิจัยอาจมีความคลาดเคลื่อนที่ร้อยละ 1.04

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากโครงการวิจัยนี้ ไม่ได้นำเสนอแยกเป็นรายวัดหรือรายบุคคล เมื่อนำเสนอโดยภาพรวมของทั้ง 12 วัด มติที่สมบูรณ์จาก 11 วัด ถือเป็นเสียงส่วนใหญ่ที่กำหนดภาพรวมของวัดทั่วจังหวัดชลบุรีอยู่นั่นเอง และไม่ทำให้ผลการวิจัยเปลี่ยนไปจากที่จะนำเสนอต่อไปนี้

### ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

ผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 95 รูป/คน จากวัด 12 แห่ง ในเขตพื้นที่ 11 อำเภอ และ 1 เขตปกครองพิเศษ รวม 12 เขต ในจังหวัดชลบุรี เป็นเจ้าอาวาส จำนวน 11 รูป ตัวแทนเจ้าอาวาส จำนวน 1 รูป อุบาสก อุบาสิกา จำนวน 83 คน

วัด 12 แห่ง แบ่งเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่ วัดทั่วไป 5 แห่ง วัดที่เป็นทั้งสำนักปฏิบัติธรรม พัฒนาตัวอย่าง และพัฒนาตัวอย่างดีเด่น 3 แห่ง วัดที่เป็นสำนักปฏิบัติธรรม 2 แห่ง วัดที่เป็นทั้งสำนักปฏิบัติธรรม และมีอุทยานการศึกษา 1 แห่ง และ วัดที่เป็นทั้งสำนักปฏิบัติธรรม พัฒนาตัวอย่าง และมีอุทยานการศึกษา 1 แห่ง

อายุของผู้ให้ข้อมูลหลัก เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ อายุ 60 ปีขึ้นไป ร้อยละ 48 ระหว่าง 40-59 ปี ร้อยละ 36 และ ระหว่าง 20-39 ปี ร้อยละ 16 อายุน้อยที่สุด 20 ปี มากที่สุด 97 ปี อายุโดยเฉลี่ย 58 ปี ดังตารางที่ 4.1

ระยะเวลาเข้าวัด เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ระยะเวลา 11 ปีขึ้นไป ร้อยละ 55 ระหว่าง 1-5 ปี ร้อยละ 24 และ ระหว่าง 6-10 ปี ร้อยละ 21 ระยะเวลาสั้นที่สุด 1 ปี มากที่สุด 61 ปี เข้าวัดโดยเฉลี่ย 16 ปี ดังตารางที่ 4.2

ความถี่ในการเข้าวัด เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ จำนวน 25 ครั้งขึ้นไป/ปี ร้อยละ 72 ระหว่าง 1-10 ครั้ง/ปี ร้อยละ 15 และ และ 11-24 ครั้ง/ปี ร้อยละ 13 ดังตารางที่ 4.3

ความรู้เกี่ยวกับสังคมสูงวัย เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ความรู้ที่อยู่ในระดับปานกลาง ร้อยละ 54 ระดับน้อย ร้อยละ 32 และระดับมาก ร้อยละ 14 ดังตารางที่ 4.4

**ตารางที่ 4.1** อายุของผู้ให้ข้อมูล

อายุ	จำนวน	ร้อยละ
20-39 ปี	15	16
40-59 ปี	34	36
60 ปีขึ้นไป	46	48
<b>รวม</b>	<b>95</b>	<b>100</b>

จากตารางที่ 4.1 แสดงว่า ผู้ให้ข้อมูลโดยมาก อายุ 60 ปีขึ้นไป ร้อยละ 48 รองลงมา คือ อายุ 40-59 ปี ร้อยละ 36 และ น้อยที่สุด คือ อายุ 20-39 ปี ร้อยละ 16

**ตารางที่ 4.2** ระยะเวลาเข้าวัด

ระยะเวลา	จำนวน	ร้อยละ
1-5 ปี (2557-61)	23	24
6-10 ปี (1552-56)	20	21
11 ปีขึ้นไป (2551)	52	55
<b>รวม</b>	<b>95</b>	<b>100</b>

จากตารางที่ 4.2 แสดงว่า ระยะเวลาเข้าวัดของผู้ให้ข้อมูล เป็นเวลา 11 ปีขึ้นไป ร้อยละ 55 เวลา 6-10 ปี ร้อยละ 21 และ เวลา 1-5 ปี ร้อยละ 24



#### ตารางที่ 4.3 ความถี่ในการเข้าวัด

ความถี่	จำนวน	ร้อยละ
1-12 ครั้ง/ปี	11	15
13-24 ครั้ง/ปี	10	13
25 ครั้งขึ้นไป/ปี	54	72
<b>รวม</b>	<b>95</b>	<b>100</b>

จากตารางที่ 4.3 แสดงว่า ความถี่ในการเข้าวัดของผู้ให้ข้อมูล จำนวน 1-12 ครั้ง/ปี ร้อยละ 15 จำนวน 13-24 ครั้ง/ปี ร้อยละ 13 และ จำนวน 25 ครั้งขึ้นไป/ปี ร้อยละ 72

#### ตารางที่ 4.4 ระดับความรู้เกี่ยวกับสังคมสงเคราะห์

ระดับ	จำนวน	ร้อยละ
มาก	13	14
ปานกลาง	51	54
น้อย	31	32
<b>รวม</b>	<b>95</b>	<b>100</b>

จากตารางที่ 4.4 แสดงว่า ความรู้เกี่ยวกับสังคมสงเคราะห์ของผู้ให้ข้อมูล อยู่ในระดับมาก ร้อยละ 14 ระดับปานกลาง ร้อยละ 54 และ ระดับน้อย ร้อยละ 32

## ส่วนที่ 2 ผลการวิจัยแยกตามวัตถุประสงค์

### ตอนที่ 1 ความพร้อมของวัดในการรองรับสังคมสูงวัย

#### ความพร้อมโดยภาพรวมทุกตัวชี้วัด

ผู้ให้ข้อมูลหลักเห็นว่า วัดในจังหวัดชลบุรี โดยภาพรวม มีความพร้อมในการรองรับสังคมสูงวัย อยู่ในระดับน้อยที่สุด ความต้องการพัฒนา จึงอยู่ในระดับมากที่สุด โดยพิจารณาจากตัวชี้วัด 6 ด้าน คือ ที่จอดรถ ห้องน้ำ/สุขา บันได/ทางเดิน แก้อื้อ/ที่นั่ง/อาสนะ ป้ายธรรมะ/สัญลักษณ์ และอื่น ๆ ที่ต้องการ ซึ่งวัดมี(เพียงพอ) ร้อยละ 57 มี(ไม่เพียงพอ) ร้อยละ 19 ไม่มี(ต้องการให้มี) ร้อยละ 18 ไม่มี(ไม่ต้องการ) ร้อยละ 4 และ อื่น ๆ ที่ต้องการ ร้อยละ 4 ดังตารางที่ 4.5 และ แผนภูมิวงกลมที่ 4.1

ตารางที่ 4.5 การวัดความพร้อมของวัดเพื่อรองรับสังคมสูงวัยจังหวัดชลบุรี

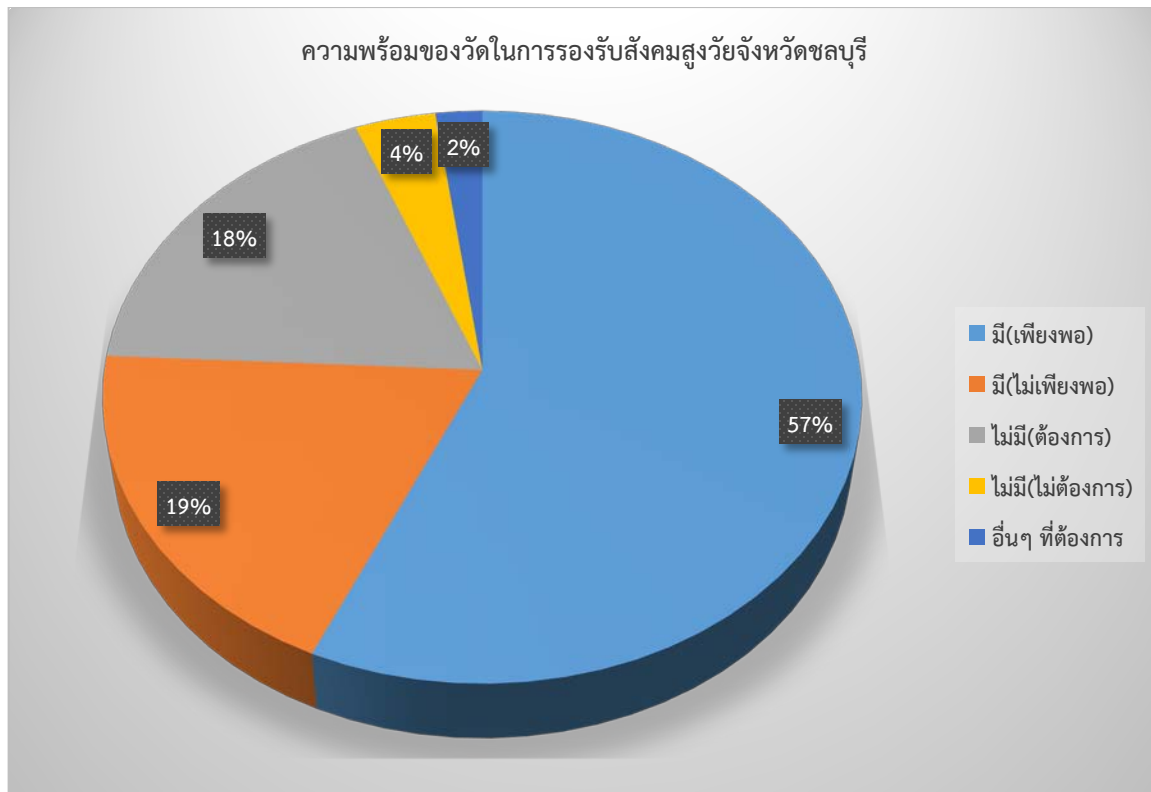
ตัวชี้วัด	1. ที่จอดรถ				2. ห้องน้ำ/สุขา				3. บันได/ทางเดิน				4. แก้อื้อ/ที่นั่ง/อาสนะ				5. ป้ายธรรมะ/สัญลักษณ์				6. อื่น ๆ*
	มี		ไม่มี		มี		ไม่มี		มี		ไม่มี		มี		ไม่มี						
	เพียงพอ	ไม่เพียงพอ	ต้องการให้มี	ไม่ต้องการ	เพียงพอ	ไม่เพียงพอ	ต้องการให้มี	ไม่ต้องการ	เพียงพอ	ไม่เพียงพอ	ต้องการให้มี	ไม่ต้องการ	เพียงพอ	ไม่เพียงพอ	ต้องการให้มี	ไม่ต้องการ					
12 วัด	63	10	16	12	51	28	16	5	60	17	20	2	77	13	11	0	35	28	29	0	11
ร้อยละ	64	10	16	10	51	28	16	5	61	17	20	2	76	13	11	0	38	30	32	0	2

\*หมายเหตุ: ตัวชี้วัดที่ 6 อื่น ๆ ที่ต้องการ มี 11 รายการ เรียงลำดับจากจำนวนความถี่มากไปหาน้อย ได้แก่ (1) อุปกรณ์ช่วยเหลือ/ชุดปฐมพยาบาล จำนวนความถี่ 10 ครั้ง (2) เครื่องเสียง/ลำโพง จำนวน 3 ครั้ง (3) กิจกรรม จำนวน 3 ครั้ง (4) ลิฟต์หากมีอาคารสูง จำนวน 1 ครั้ง (5) ที่ปฏิบัติธรรม/ห้องพักสำหรับผู้

ปฏิบัติธรรม 1 ครั้ง (6) ทุกอย่างเกี่ยวกับผู้สูงอายุ 1 ครั้ง (7) ตู้นั่งสือ จำนวน 1 ครั้ง (8) เครื่องปั๊มหัวใจ จำนวน 1 ครั้ง (9) ที่พักผ่อน จำนวน 1 ครั้ง (10) ผู้ดูแล จำนวน 1 ครั้ง (11) ประตุศาลา จำนวน 1 ครั้ง

จากตารางที่ 4.5 แสดงความพร้อมของวัดตามตัวชี้วัด 6 ด้าน ได้แก่ ด้านที่ 1 ที่จอดรถ มี(เพียงพอ) ร้อยละ 64 มี(ไม่เพียงพอ) ร้อยละ 10 ไม่มี(ต้องการให้มี) ร้อยละ 16 ไม่มี(ไม่ต้องการ) ร้อยละ 10 ด้านที่ 2 ห้องน้ำ/สุขา มี(เพียงพอ) ร้อยละ 51 มี(ไม่เพียงพอ) ร้อยละ 28 ไม่มี(ต้องการให้มี) ร้อยละ 16 ไม่มี(ไม่ต้องการ) ร้อยละ 5 ด้านที่ 3 บันได/ทางเดิน มี(เพียงพอ) ร้อยละ 61 มี(ไม่เพียงพอ) ร้อยละ 17 ไม่มี(ต้องการให้มี) ร้อยละ 20 ไม่มี(ไม่ต้องการ) ร้อยละ 2 ด้านที่ 4 เก้าอี้/ที่นั่ง/อาสนะ มี(เพียงพอ) ร้อยละ 76 มี(ไม่เพียงพอ) ร้อยละ 13 ไม่มี(ต้องการให้มี) ร้อยละ 11 ไม่มี(ไม่ต้องการ) ด้านที่ 5 ป้ายธรรมะ/สัญลักษณ์ มี(เพียงพอ) ร้อยละ 38 มี(ไม่เพียงพอ) ร้อยละ 30 ไม่มี(ต้องการให้มี) ร้อยละ 32 และรายการอื่น ๆ ที่ต้องการ ร้อยละ 4

แผนภูมิวงกลมที่ 4.1 การประเมินความพร้อมโดยรวม



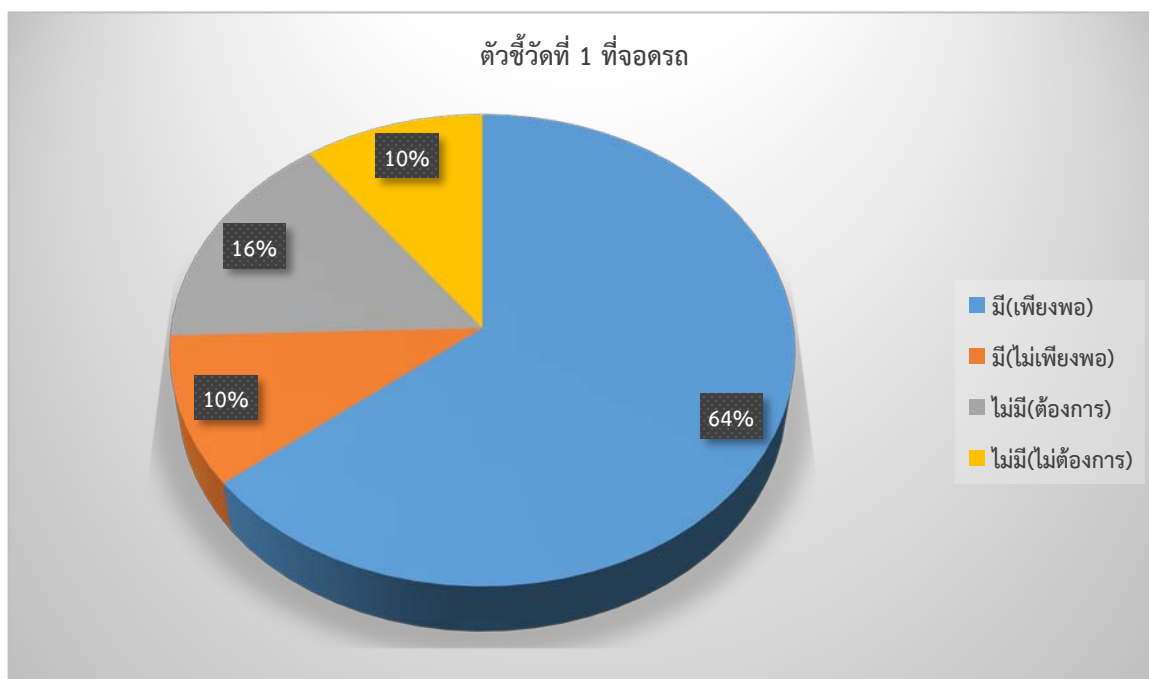
## ความพร้อมแยกตามตัวชี้วัด

### ที่/ลานจอดรถ

ผู้ให้ข้อมูลหลักเห็นว่า ปัจจุบันวัดมีที่จอดรถเพียงพอแก่คนทุกวัย เป็นที่จอดรถทั่วไป ไม่ได้ระบุสำหรับผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุที่เข้ามาวัดดูแลตัวเองได้ จึงไม่จำเป็นต้องมีที่จอดรถแยกต่างหาก แต่มีแยกให้ผู้พิการ ตามความเหมาะสม ถ้ามีผู้สูงอายุมากก็จะสร้างไว้บริการ ในวันที่มีกิจกรรมที่วัด ชาวบ้านจะมากันมาก ที่จอดรถจะไม่เพียงพอ อย่างไรก็ตาม ที่จอดรถควรมีสัญลักษณ์ที่ชัดเจน เป็นสัดส่วน และมีเจ้าหน้าที่แนะนำ เพื่ออำนวยความสะดวก

วัดมีความพร้อมด้านที่จอดรถอยู่ในระดับน้อย จึงมีความต้องการพัฒนาอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในเชิงสถิติ ผู้ให้ข้อมูลหลักเห็นว่า วัดมี(เพียงพอ) ร้อยละ 64 มี(ไม่เพียงพอ) ร้อยละ 10 ไม่มี(ต้องการให้มี) ร้อยละ 16 และ ไม่มี(ไม่ต้องการ) ร้อยละ 10 ดังแผนภูมิวงกลมที่ 4.2

แผนภูมิวงกลมที่ 4.2 ประเมินความพร้อมตัวชี้วัดที่ 1 ที่จอดรถ

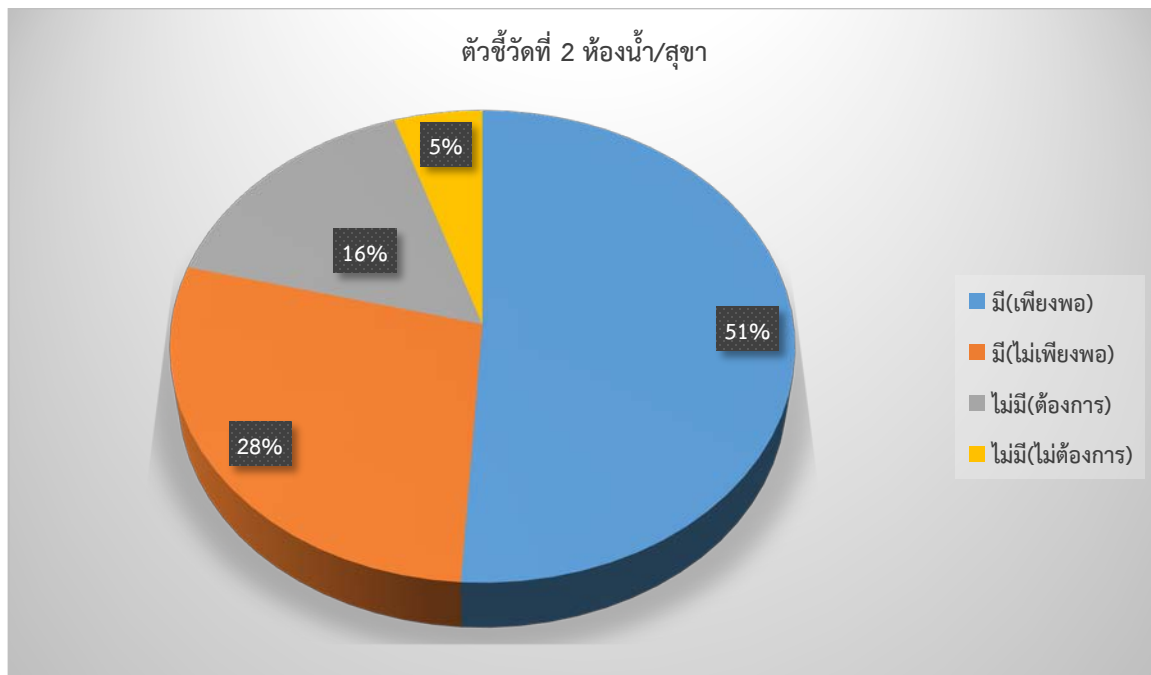


## ห้องน้ำ/สุขา

ผู้ให้ข้อมูลหลักเห็นว่า ปัจจุบัน ห้องน้ำ/สุขาของวัดส่วนมากเป็นแบบชักโครก(นั่งราบ) ไม่มีสำหรับผู้สูงอายุโดยเฉพาะ แต่มีแยกต่างหากให้ผู้พิการ สภาพไม่สะอาด อยากให้มีความสะอาดเพิ่มเติมเพิ่มราวจับสำหรับผู้สูงอายุใช้พยุงตัว มีสัญลักษณ์เพื่อให้สังเกตได้ง่าย หรือสิ่งอำนวยความสะดวกเพิ่มเติมเพื่อการลุก นั่ง และเดินจะได้คล่องขึ้นและมีความปลอดภัย หากมีห้องน้ำที่ออกแบบเฉพาะสำหรับผู้สูงอายุก็น่าจะเป็นการดี ซึ่งมีอยู่ในแผนการพัฒนาแล้ว แต่ยังขาดทุนทรัพย์ในการจัดทำ

วัดมีความพร้อมด้านห้องน้ำ/สุขา อยู่ในระดับน้อยที่สุด จึงมีความต้องการพัฒนา อยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาในเชิงสถิติ ผู้ให้ข้อมูลหลักเห็นว่า วัดมี(เพียงพอ) ร้อยละ 51 มี(ไม่เพียงพอ) ร้อยละ 28 ไม่มี(ต้องการให้มี) ร้อยละ 16 และไม่มี(ไม่ต้องการ) ร้อยละ 5 ดังแผนภูมิวงกลมที่ 4.3

แผนภูมิวงกลมที่ 4.3 ประเมินความพร้อมตัวชี้วัดที่ 2 ห้องน้ำ/สุขา

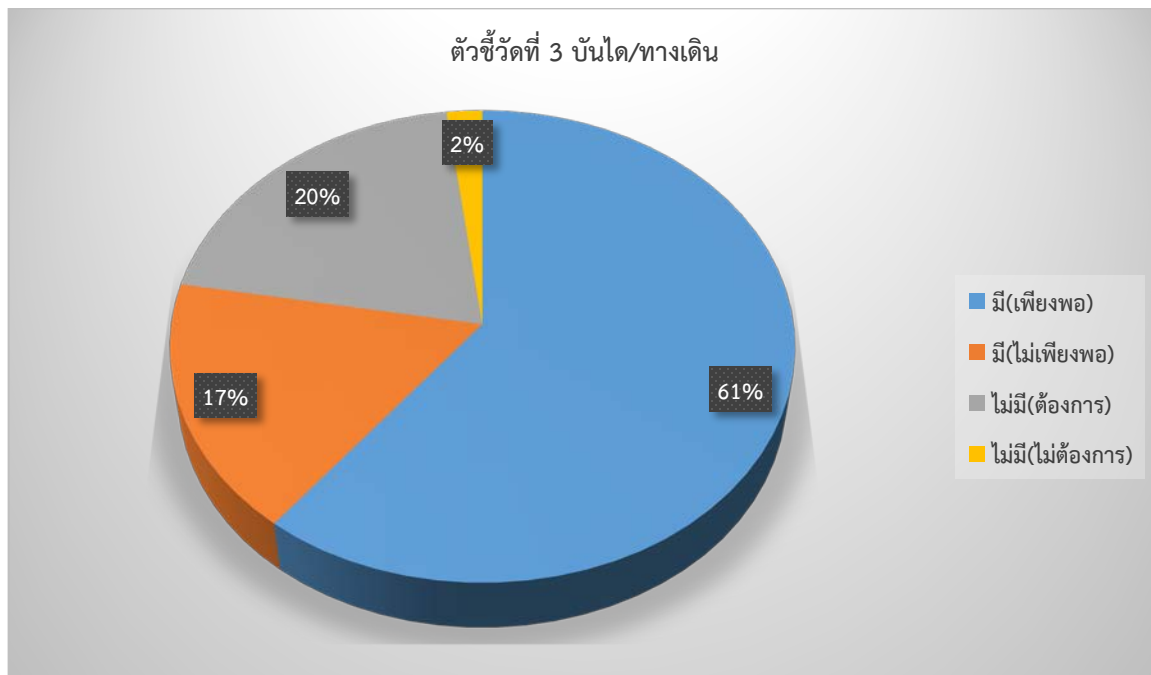


### บันได/ทางเดิน

ผู้ให้ข้อมูลหลัก เห็นว่า ปัจจุบัน บันได/ทางเดินมีราวแล้ว ส่วนทางลาดมีบางสถานที่ เช่น ศาลา ทางเดินระหว่างอาคารยังไม่มีเครื่องอำนวยความสะดวก เช่น ราวจับ ต้องการให้มีชั้นบันไดไม่สูงมาก ราวจับ ทางเดินสำหรับผู้สูงอายุ ถนน/ทางเดินระหว่างอาคารให้สามารถเดินเชื่อมต่อกันได้อย่างสะดวก ทางเลื่อนลาดลงให้รถวีลแชร์(เก้าอี้ล้อ) เพื่อสะดวกในการเดินสำหรับผู้สูงอายุและผู้พิการ ซึ่งมีอยู่ในแผนพัฒนาบ้างแล้ว

วัดมีความพร้อมด้านบันได/ทางเดิน อยู่ในระดับน้อย จึงมีความต้องการพัฒนา อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาจากสถิติ ผู้ให้ข้อมูลหลักเห็นว่า วัดมี(เพียงพอ) ร้อยละ 61 มี(ไม่เพียงพอ) ร้อยละ 17 ไม่มี(ต้องการ) ร้อยละ 20 และไม่มี(ไม่ต้องการ) ร้อยละ 2 ดังแผนภูมิวงกลมที่ 4.4

แผนภูมิวงกลมที่ 4.4 ประเมินความพร้อมตัวชี้วัดที่ 3 บันได/ทางเดิน

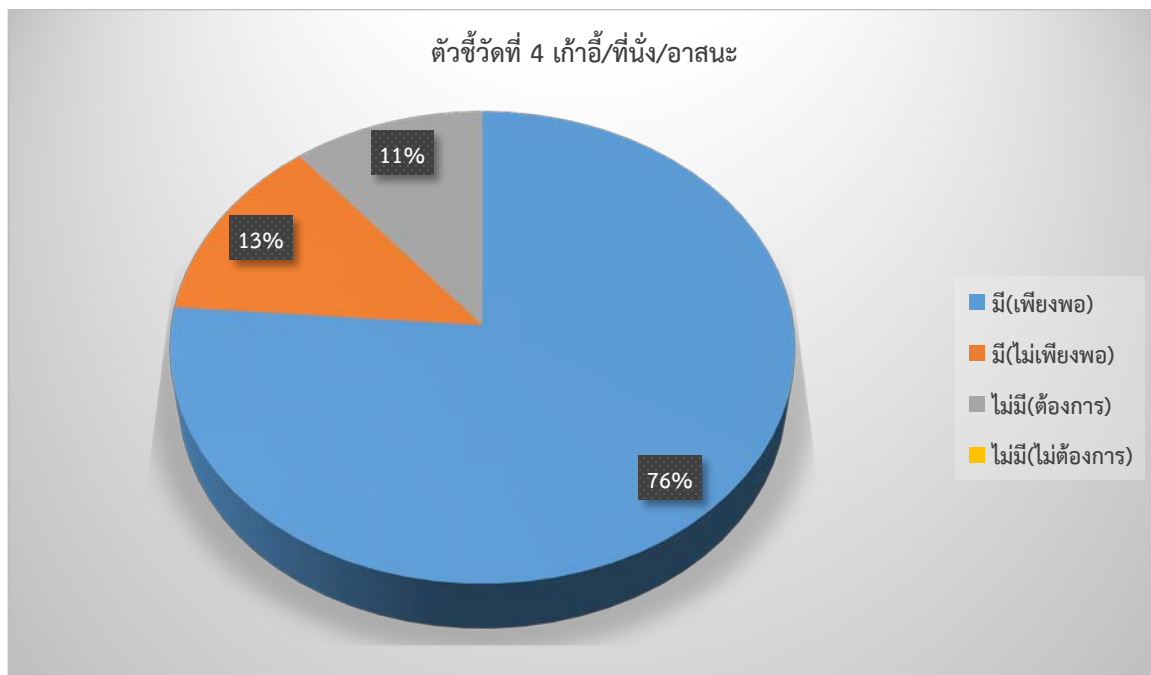


### เก้าอี้/ที่นั่ง/อาสนะ

ผู้ให้ข้อมูลหลักเห็นว่า ปัจจุบัน เก้าอี้/ที่นั่งของวัด เป็นไม้ และเก้าอี้พลาสติก ทำให้สามารถยกเก็บได้ แต่เมื่อนั่งเป็นเวลานานจะทำให้ปวดเมื่อย จึงควรมีเก้าอี้มีเบาะนิ่ม โซฟา หรืออาสนะนุ่มสำหรับนั่งปฏิบัติธรรม แต่ผู้มาปฏิบัติธรรมก็มีจำนวนไม่มากนัก

วัดมีความพร้อมด้านเก้าอี้/ที่นั่ง/อาสนะ อยู่ในระดับปานกลาง จึงมีความต้องการพัฒนา อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาในเชิงสถิติ ผู้ให้ข้อมูลหลักเห็นว่า วัดมี(เพียงพอ) ร้อยละ 76 มี(ไม่เพียงพอ) ร้อยละ 13 และไม่มี(ต้องการให้มี) ร้อยละ 11 ดังแผนภูมิวงกลมที่ 4.5

**แผนภูมิวงกลมที่ 4.5** ประเมินความพร้อมตัวชี้วัดที่ 4 เก้าอี้/ที่นั่ง/อาสนะ



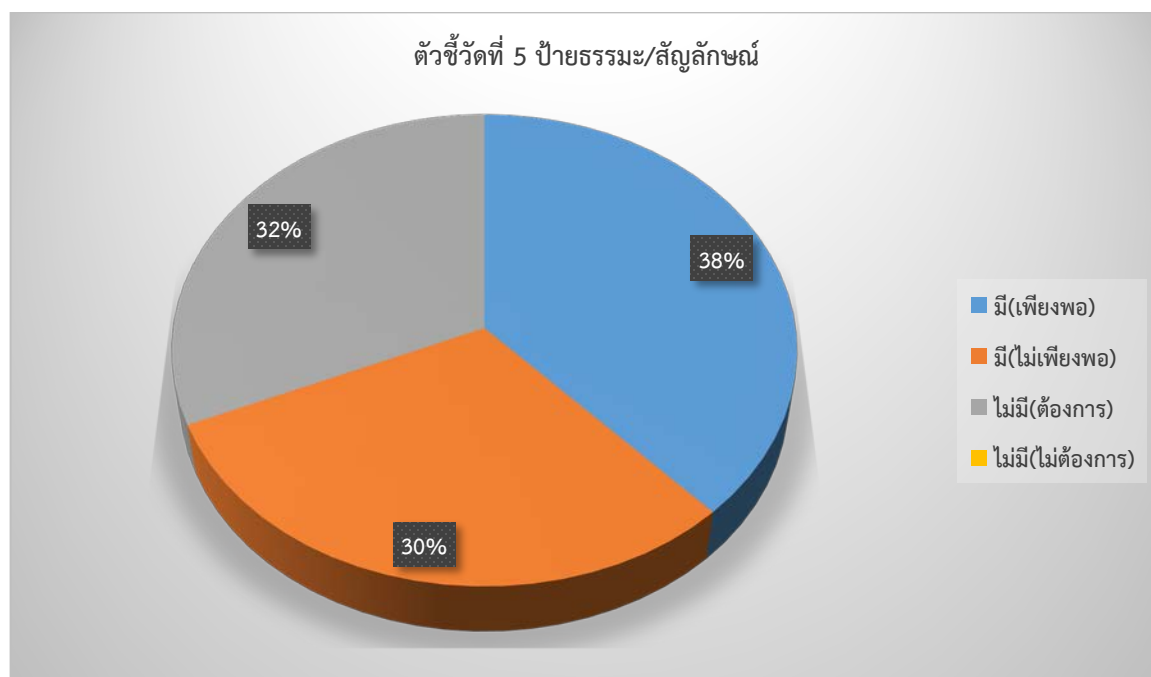


### ป้ายธรรมะ/สัญลักษณ์

ผู้ให้ข้อมูลหลัก เห็นว่า ป้ายถือเป็นเครื่องมือสื่อธรรมะชนิดหนึ่ง ปัจจุบัน ป้ายต่าง ๆ ของวัดที่เคยมีได้ชำรุดทรุดโทรมไปเป็นจำนวนมาก ควรมีการสำรวจและจัดทำเพิ่มเติมเพื่อให้ข้อคิดและดึงสติปัญญา ส่วนป้ายสัญลักษณ์ต่าง ๆ สำหรับผู้สูงอายุ เช่น ห้องน้ำ ทางเดิน ควรมีโดยเฉพาะช่วงมีกิจกรรม เพื่อให้สังเกตได้ง่าย

วัดไม่มีความพร้อมด้านป้ายธรรมะ/สัญลักษณ์ จึงมีความต้องการพัฒนา อยู่ในระดับเร่งด่วน เมื่อพิจารณาในเชิงสถิติ ผู้ให้ข้อมูลหลักเห็นว่า มี(เพียงพอ) ร้อยละ 38 มี(ไม่เพียงพอ) ร้อยละ 30 และไม่มี(ต้องการให้มี) ร้อยละ 32 ดังแผนภูมิวงกลมที่ 4.6

แผนภูมิวงกลมที่ 4.6 ประเมินความพร้อมตัวชี้วัดที่ 5 ป้ายธรรมะ/สัญลักษณ์

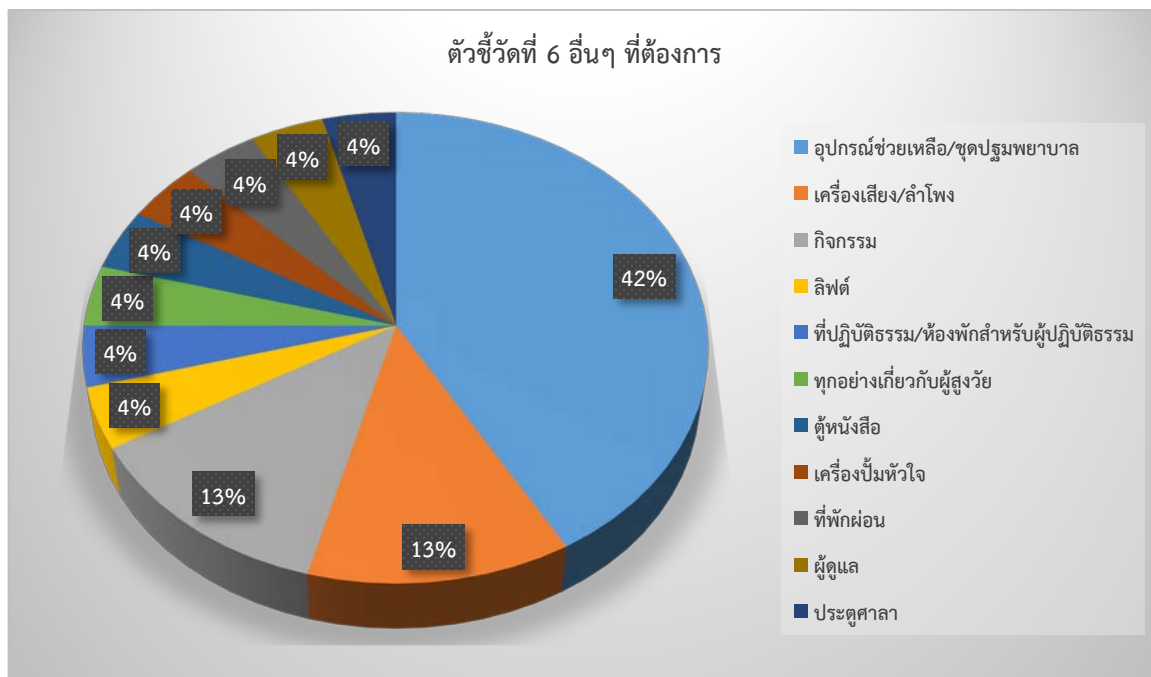


## อื่น ๆ ที่ต้องการ

ผู้ให้ข้อมูลหลักเห็นว่า ยังมีสิ่งอื่นที่วัดควรมีเพื่ออำนวยความสะดวกให้ผู้สูงวัย 11 รายการ ได้แก่ 1) อุปกรณ์ช่วยเหลือ/ชุดปฐมพยาบาล 2) เครื่องเสียง/ลำโพง 3) กิจกรรม 4) ลิฟต์ (ในกรณีมีอาคารสูง) 5) ที่ปฏิบัติธรรม/ห้องพักสำหรับผู้ปฏิบัติ 6) ทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงวัย (นอกเหนือจากรายการตามตัวชี้วัดข้างต้น) 7) ตู้หนังสือ 8) เครื่องปั๊มหัวใจ 9) ที่พักผ่อน 10) ผู้ดูแล และ 11) ประตูลา (ที่ไม่ต้องใช้แรงมาก)

เมื่อพิจารณาในเชิงสถิติ สามารถเรียงลำดับรายการที่ต้องการมากไปน้อย ดังนี้ อุปกรณ์ช่วยเหลือ/ชุดปฐมพยาบาล ร้อยละ 42 เครื่องเสียง/ลำโพง และ กิจกรรม แต่ละรายการร้อยละ 13 และอีก 9 รายการๆ ละ ร้อยละ 4 ได้แก่ ลิฟต์ ที่ปฏิบัติธรรม/ห้องพักสำหรับผู้ปฏิบัติ ทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงวัย ตู้หนังสือ เครื่องปั๊มหัวใจ ที่พักผ่อน ผู้ดูแล และประตูลา ดังแผนภูมิวงกลมที่ 4.7

## แผนภูมิวงกลมที่ 4.7 อื่น ๆ ที่ต้องการ



## ตอนที่ 2 แนวทางการพัฒนาวัดเพื่อรองรับสังคมสูงวัย

แนวทางในการพัฒนาวัดเพื่อรองรับสังคมสูงวัยจังหวัดชลบุรี ผู้ให้ข้อมูลหลักเห็นว่า ควรยึดแนวทางการพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐานของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา โดยวัดควรพิจารณาอย่างรอบคอบว่าอาคารสถานที่ที่จะสร้างนั้นมีความจำเป็นต่อการบำเพ็ญกุศลของผู้สูงอายุอย่างแท้จริง การพัฒนานั้นควรร่วมมือระหว่างวัดและบ้านอย่างใกล้ชิด เริ่มจากการมีส่วนร่วมของประชาชน และผู้นำชุมชนเป็นเบื้องต้น จากนั้นก็แสวงความร่วมมือจากหน่วยงานรัฐ หน่วยงานเอกชน และหน่วยงานรัฐวิสาหกิจ ตลอดจนภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคม รวมทั้งเยาวชน นักเรียน ผู้บริหารสถานศึกษา และครูด้วย ทั้งนี้ ควรให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมและหลักการสากล คือ แนวคิดเมืองที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ และแนวคิดการออกแบบเพื่อทุกคนด้วย แนวทางฯจะดำเนินไปจนสำเร็จต้องประกอบด้วยใคร (ผู้มีส่วนส่วนร่วม) อะไร (สิ่งที่ควรทำ) เมื่อใด (ระยะเวลาที่ควรเริ่มทำ) ที่ไหน (ที่มาของเงิน/งบประมาณ) และ อย่างไร (การมีส่วนร่วม) ดังตารางที่ 4.6

เมื่อพิจารณาจากความถี่ ผู้ให้ข้อมูลหลักเห็นว่า ผู้ที่ควรมีส่วนร่วมเป็นอันดับแรกคือประชาชน ร้อยละ 20 รองลงมาคือพระสงฆ์/วัด ร้อยละ 19 และผู้นำชุมชน ร้อยละ 18 ความร่วมมือของสามฝ่ายนี้รวมเป็นร้อยละ 57 ส่วนอีกร้อยละ 43 มาจากหน่วยงานรัฐ ร้อยละ 17 หน่วยงานเอกชน ร้อยละ 14 หน่วยงานรัฐวิสาหกิจ ร้อยละ 11 และผู้มีส่วนร่วมอื่น ๆ คือ ภาคส่วนต่าง ๆ เยาวชน นักเรียน ผู้บริหารสถานศึกษา และครู ร้อยละ 1 ดังแผนภูมิวงกลมที่ 4.8 และ 4.9

เมื่อมี “ผู้มีส่วนร่วม” ในการพัฒนาแล้ว ประเด็นต่อมา คือ สิ่งที่ต้องทำในการพัฒนาวัดเพื่อรองรับสังคมสูงวัยมากที่สุด คือ ป้ายธรรมะ/สัญลักษณ์ ร้อยละ 25 รองลงมา คือ ห้องน้ำ/สุขา ร้อยละ 22 บันได/ทางเดิน ร้อยละ 20 เก้าอี้/ที่นั่ง/อาสนะ ร้อยละ 16 ที่จอดรถ ร้อยละ 14 และ น้อยที่สุด คือ อื่น ๆ ได้แก่ เรือนพยาบาล/สถานพยาบาล/ห้องพยาบาล ชุดปฐมพยาบาล ทุกรายการ(ขององค์ฯ2) และ ที่ปฏิบัติธรรม/ที่พักผู้ปฏิบัติธรรม ที่พักสงเคราะห์ผู้สูงอายุทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ความสะอาด และการประชาสัมพันธ์จากหน่วยงานต่าง ๆ ร้อยละ 3 ดังแผนภูมิวงกลมที่ 4.10 และ 4.11

ต่อมา คือ ระยะเวลาที่ควรเริ่มดำเนินการพัฒนาวัดเพื่อรองรับสังคมสูงวัยมากที่สุด คือ ภายใน 1 ปี ร้อยละ 59 ภายใน 2-3 ปี ร้อยละ 29 ภายใน 4-5 ปี ร้อยละ 6 อื่น ๆ ได้แก่ แล้วแต่โอกาส/เมื่อพร้อม ค่อยๆ พัฒนา ได้เร็ว ๆ ก็จะเป็นประโยชน์ และ ตามจำเป็น ร้อยละ 8 และ น้อยที่สุด คือ ภายใน 10 ปี ร้อยละ 1 ดังแผนภูมิวงกลมที่ 4.12 และ 4.13

ทั้งนี้ สิ่งที่เป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้การพัฒนาวัดสำเร็จคืองบ โดยที่มาของเงิน/งบประมาณในการพัฒนาวัดเพื่อรองรับสังคมสูงวัยมากที่สุด คือ ประชาชน ร้อยละ 22 รองลงมา คือ หน่วยงานรัฐ ร้อยละ 21 ผู้นำชุมชน ร้อยละ 17 หน่วยงานเอกชน ร้อยละ 14 พระสงฆ์/วัด ร้อยละ 12 หน่วยงานรัฐวิสาหกิจ ร้อยละ 11 และ น้อยที่สุด คือ อื่น ๆ ได้แก่ ทุกหน่วยงาน/ทุกภาคส่วน/ทุกฝ่าย ผู้ปฏิบัติธรรม และคณะศิษยานุศิษย์ ร้อยละ 3 ดังแผนภูมิวงกลมที่ 4.14 และ 4.15

สุดท้าย คือ การมีส่วนร่วมของผู้ให้ข้อมูลหลักในการพัฒนาวัดเพื่อรองรับสังคมสูงวัยมากที่สุด คือ กำลังกาย ร้อยละ 27 รองลงมา คือ การประชาสัมพันธ์ ร้อยละ 25 กำลังทรัพย์ ร้อยละ 22 กำลังความคิด

ร้อยละ 21 และ น้อยที่สุด คือ อื่น ๆ ได้แก่ การบริหารจัดการ ทุกข้อ/ทุกอย่าง (ที่มีโอกาส) การสร้าง  
บุคลากร การเก็บเงิน และ การสนับสนุนการดำเนินงาน ร้อยละ 5 ดังแผนภูมิวงกลมที่ 4.16 และ 4.17

ตารางที่ 4.6 องค์ประกอบแนวทางการพัฒนาวัดเพื่อรองรับสังคมสูงวัย

องค์	1. ผู้ที่ควรมีส่วนร่วม							2. สิ่งที่ต้องทำ						3. ระยะเวลาที่ควรเริ่มทำ					4. ที่มาของเงิน/งบประมาณ							5. การมีส่วนร่วม				
	1.พระสงฆ์/วัด	2.ประชาชน	3.ผู้นำชุมชน	4.หน่วยงานรัฐ	5.หน่วยงานเอกชน	6.หน่วยงานรัฐวิสาหกิจ	7.อื่น ๆ*	1.จัดสรร	2.ห้องน้ำ/สุขา	3.บันได/ทางเดิน	4.เก้าอี้/ที่นั่ง/อาสนะ	5.ป้ายธรรมะ/สัญลักษณ์	6.อื่น ๆ*	1.ภายใน 1 ปี	2.ภายใน 2-3 ปี	3.ภายใน 4-5 ปี	4.ภายใน 10 ปี	5.อื่น ๆ*	1.พระสงฆ์/วัด	2.ประชาชน	3.ผู้นำชุมชน	4.หน่วยงานรัฐ	5.หน่วยงานเอกชน	6.หน่วยงานรัฐวิสาหกิจ	7.อื่น ๆ*	1.กำลังกาย	2.กำลังความคิด	3.การประชาสัมพันธ์	4.กำลังทรัพย์	5.อื่น ๆ*
วัด	79	81	74	69	58	44	5	33	50	46	38	57	8	48	24	5	1	4	39	72	55	68	48	37	3	70	54	66	58	5
ร้อยละ	19	20	18	17	14	11	1	14	22	20	16	25	3	59	29	6	1	5	12	22	17	21	14	11	3	27	21	25	22	5

\*หมายเหตุ:

1. ผู้ที่ควรมีส่วนร่วม อื่น ๆ มี 5 รายการ เรียงลำดับจากจำนวนความถี่มากไปหาน้อย ได้แก่ (1) ทุกหน่วยงาน/ทุกฝ่าย/ทุกภาคส่วน จำนวนความถี่ 8 ครั้ง (2) เยาวชน จำนวน 3 ครั้ง (3) นักเรียน จำนวน 2 ครั้ง (4) ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 1 ครั้ง (5) ครู จำนวน 1 ครั้ง
2. สิ่งที่ต้องทำอื่น ๆ มี 8 รายการ เรียงลำดับจากจำนวนความถี่มากไปหาน้อย ได้แก่ (1) เรือนพยาบาล/สถานพยาบาล/ห้องพยาบาล จำนวนความถี่ 4 ครั้ง (2) ชุดปฐมพยาบาล จำนวน 2 ครั้ง (3) ทุกรายการ จำนวน 2 ครั้ง (4) ที่ปฏิบัติธรรม/ที่พักผู้ปฏิบัติธรรม จำนวน 1 ครั้ง (5) กิจกรรม จำนวน 1 ครั้ง (6) ที่พักสงเคราะห์ผู้สูงอายุทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ จำนวน 1 ครั้ง (7) ความสะอาด จำนวน 1 ครั้ง และ (8) การประชาสัมพันธ์จากหน่วยงานต่าง ๆ จำนวน 1 ครั้ง
3. ระยะเวลาที่ควรเริ่มทำอื่น ๆ มี 4 รายการ เรียงลำดับจากจำนวนความถี่มากไปหาน้อย ได้แก่ (1) แล้วยแต่โอกาส/เมื่อพร้อม จำนวนความถี่ 2 ครั้ง (2) ค่อยๆพัฒนา จำนวน 1 ครั้ง (3) ได้เร็วๆ ก็จะเป็นประโยชน์ จำนวน 1 ครั้ง และ (4) ตามจำเป็น จำนวน 1 ครั้ง
4. ที่มาของเงิน/งบประมาณอื่น ๆ มี 3 รายการ เรียงลำดับจากจำนวนความถี่มากไปหาน้อย ได้แก่ (1) ทุกหน่วยงาน/ทุกภาคส่วน/ทุกฝ่าย จำนวนความถี่ 6 ครั้ง (2) ผู้ปฏิบัติธรรม จำนวน 3 ครั้ง และ (3) คณะศิษยานุศิษย์ จำนวน 2 ครั้ง
5. การมีส่วนร่วมอื่น ๆ (ของผู้ให้ข้อมูล) มี 5 รายการ เรียงลำดับจากจำนวนความถี่มากไปหาน้อย ได้แก่ (1) บริหารจัดการ จำนวนความถี่ 7 ครั้ง (2) ทุกข้อ/ทุกอย่าง (ที่มีโอกาส) จำนวน 3 ครั้ง (3) สร้างบุคลากร จำนวน 1 ครั้ง (4) เก็บเงิน จำนวน 1 ครั้ง และ (5) สนับสนุนการดำเนินงาน จำนวน 1 ครั้ง

จากตารางที่ 4.6 แสดงองค์ประกอบแผนการพัฒนาวัดเพื่อรองรับสังคมสูงวัย 5 ด้าน ประกอบด้วย ด้านที่ 1 ผู้ควรมีส่วนร่วม เรียงจากมากไปหาน้อย ได้แก่ประชาชน ร้อยละ 20 พระสงฆ์/วัด ร้อยละ 19 ผู้นำชุมชน ร้อยละ 18 หน่วยงานรัฐ ร้อยละ 17 หน่วยงานเอกชน ร้อยละ 14 หน่วยงานรัฐวิสาหกิจ ร้อยละ 11 และ อื่น ๆ ร้อยละ 1

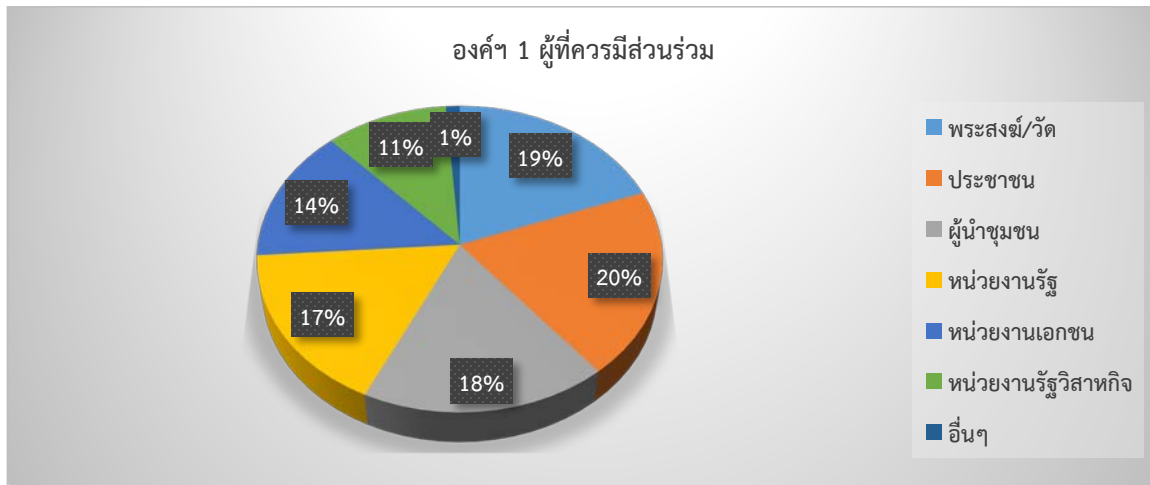
ด้านที่ 2 สิ่งที่ต้องทำ เรียงจากมากไปหาน้อย ป้ายธรรมะ/สัญลักษณ์ ร้อยละ 25 ห้องน้ำ/สุขา ร้อยละ 22 บันได/ทางเดิน ร้อยละ 20 เก้าอี้/ที่นั่ง/อาสนะ ร้อยละ 16 ที่จอดรถ ร้อยละ 14 และ อื่น ๆ ร้อยละ 3

ด้านที่ 3 ระยะเวลาที่ควรเริ่มทำ เรียงจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ภายใน 1 ปี ร้อยละ 59 ภายใน 2-3 ปี ร้อยละ 29 ภายใน 4-5 ปี ร้อยละ 6 อื่น ๆ ร้อยละ 5 และ ภายใน 10 ปี ร้อยละ 1

ด้านที่ 4 ที่มาของเงิน/งบประมาณ เรียงจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ประชาชน ร้อยละ 22 หน่วยงานรัฐ ร้อยละ 21 ผู้นำชุมชน ร้อยละ 17 พระสงฆ์/วัด ร้อยละ 12 หน่วยงานรัฐวิสาหกิจ ร้อยละ 11 และ อื่น ๆ ร้อยละ 3

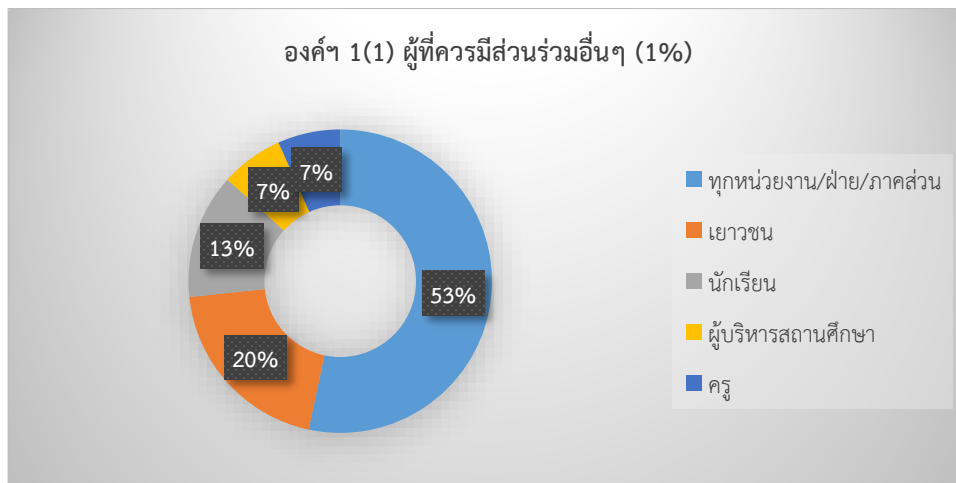
ด้านที่ 5 การมีส่วนร่วมของผู้ให้ข้อมูล เรียงจากมากไปหาน้อย ได้แก่ กำลังกาย ร้อยละ 27 การประชาสัมพันธ์ ร้อยละ 25 กำลังทรัพย์ ร้อยละ 22 กำลังความคิด ร้อยละ 21 และ อื่น ๆ ร้อยละ

แผนภูมิวงกลมที่ 4.8 องค์ประกอบที่ 1 ผู้ที่ควรมีส่วนร่วม



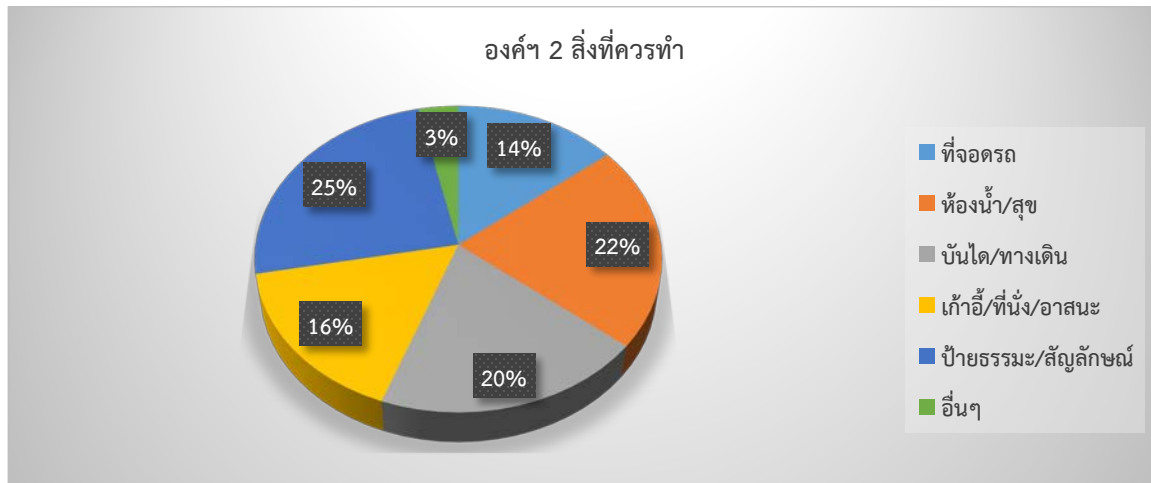
จากแผนภูมิวงกลมที่ 4.8 แสดงว่า ผู้ที่ควรมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดเพื่อรองรับสังคมสูงวัยมากที่สุด คือ ประชาชน ร้อยละ 20 รองลงมา คือ พระสงฆ์/วัด ร้อยละ 19 ผู้นำชุมชน 18 หน่วยงานรัฐ ร้อยละ 17 หน่วยงานเอกชน ร้อยละ 14 หน่วยงานรัฐวิสาหกิจ ร้อยละ 11 และ น้อยสุด คือ อื่น ๆ ร้อยละ 1

แผนภูมิวงกลมที่ 4.9 องค์ประกอบที่ 1(1) ผู้ที่ควรมีส่วนร่วมอื่น ๆ ร้อยละ 1



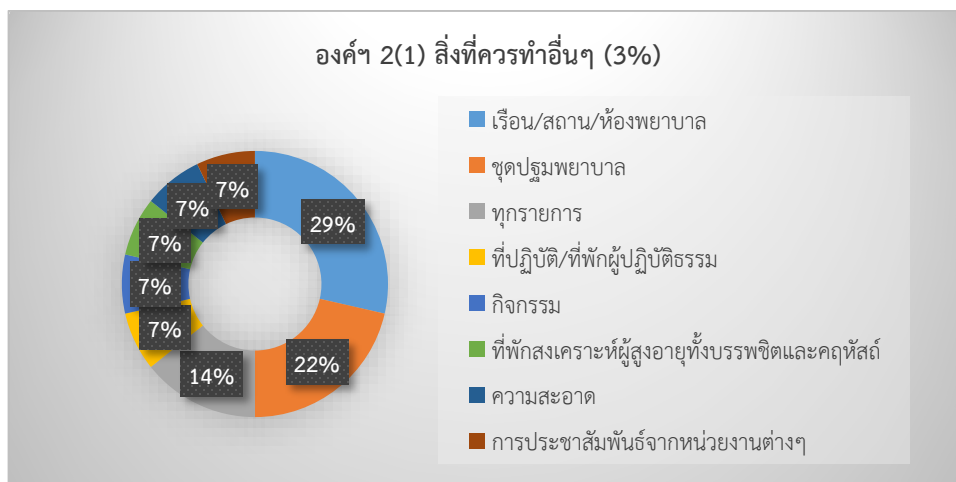
จากแผนภูมิวงกลมที่ 4.9 แสดงผู้ที่ควรมีส่วนร่วมอื่น ๆ คิดเป็นร้อยละ 1 ขององค์ฯ 1 มี 5 รายการเรียงลำดับจากจำนวนความถี่มากไปหาน้อย ได้แก่ ทุกหน่วยงาน/ทุกฝ่าย/ทุกภาคส่วน ร้อยละ 53 เยาวชน ร้อยละ 20 นักเรียน ร้อยละ 13 ผู้บริหารสถานศึกษา และ ครู ร้อยละ 7 รวมเป็นร้อยละ 14

แผนภูมิวงกลมที่ 4.10 องค์ประกอบที่ 2 สิ่งที่ต้องทำ



จากแผนภูมิวงกลมที่ 4.10 แสดงว่า สิ่งที่ต้องทำในการพัฒนาวัดเพื่อรองรับรังสีคอสมิกสูงวัยมากที่สุด คือ ป้ายธรรมชาติ/สัญลักษณ์ ร้อยละ 25 รองลงมา คือ ห้องน้ำ/สุข ร้อยละ 22 บ้านโต/ทางเดิน ร้อยละ 20 แก้ว/ที่นั่ง/อาสนะ ร้อยละ 16 ที่จอดรถ ร้อยละ 14 และ น้อยที่สุด คือ อื่น ๆ ร้อยละ 3

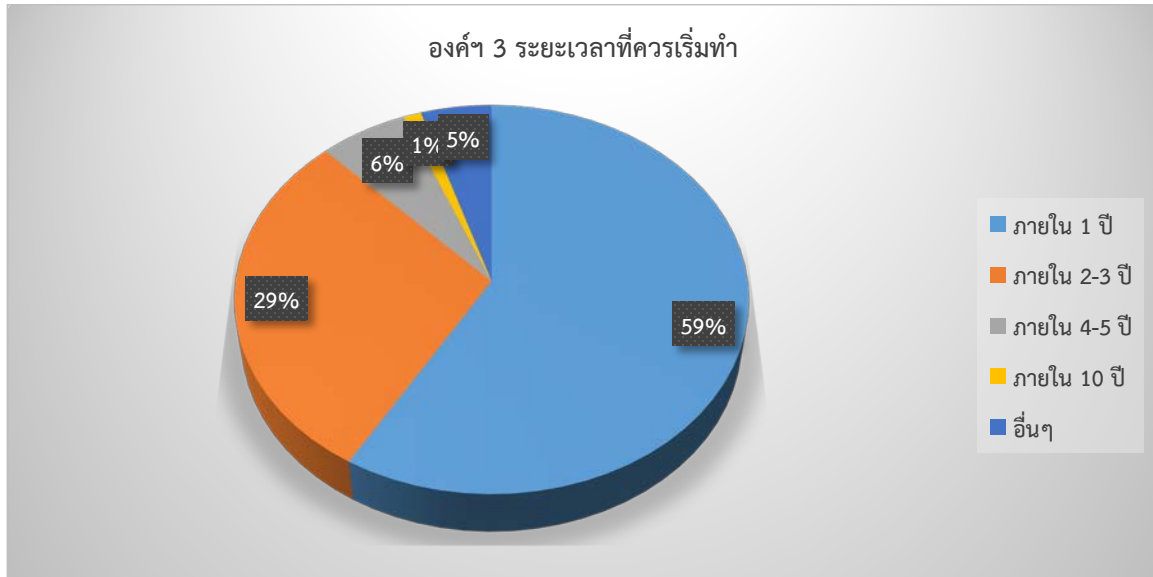
แผนภูมิวงกลมที่ 4.11 องค์ประกอบที่ 2(1) สิ่งที่ต้องทำอื่น ๆ ร้อยละ 3



จากแผนภูมิวงกลมที่ 4.11 แสดงสิ่งที่จะต้องทำอื่น ๆ คิดเป็นร้อยละ 3 ขององค์ฯ 2 มี 8 รายการ เรียงลำดับจากจำนวนความถี่มากไปหาน้อย ได้แก่ เรือนพยาบาล/สถานพยาบาล/ห้องพยาบาล ร้อยละ 29 ชุดปฐมพยาบาล ร้อยละ 22 ทุกรายการ(ขององค์ฯ2) ร้อยละ 14 และ ที่ปฏิบัติธรรม/ที่พักผู้ปฏิบัติธรรม ที่พักสงเคราะห์ผู้สูงอายุทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ความสะอาด และการประชาสัมพันธ์จากหน่วยงานต่าง ๆ ร้อยละ 7 รวมร้อยละ 35

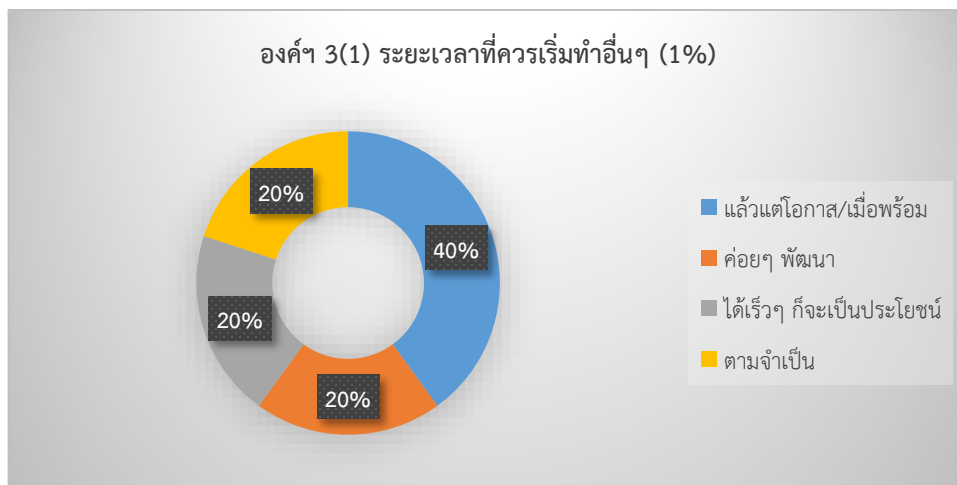


แผนภูมิวงกลมที่ 4.12 องค์ประกอบที่ 3 ระยะเวลาที่ควรเริ่มทำ



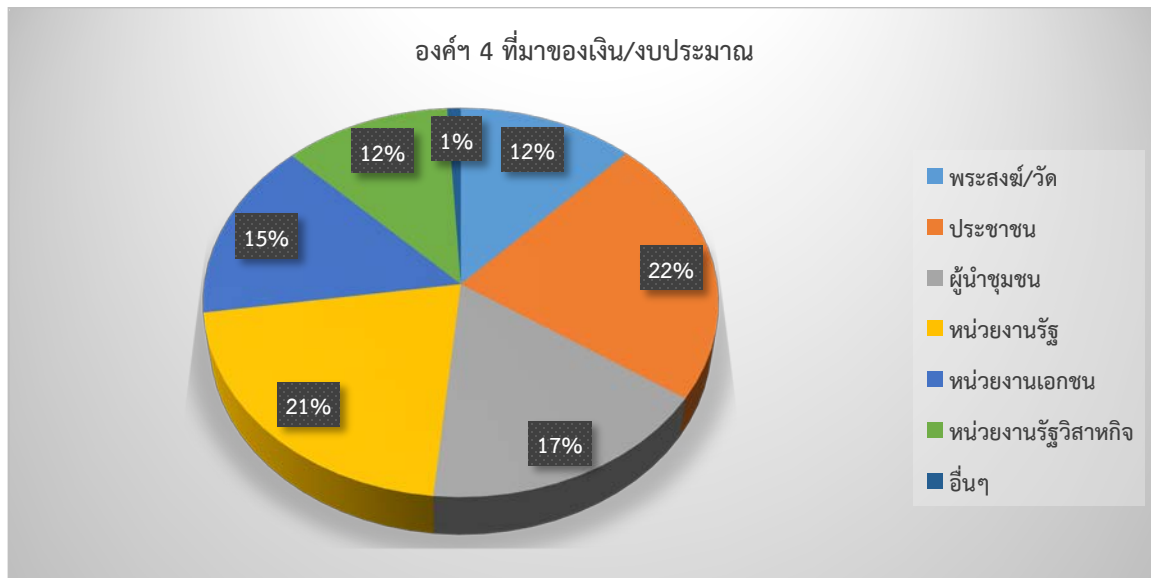
จากแผนภูมิวงกลมที่ 4.12 แสดงว่า ระยะเวลาที่ควรเริ่มดำเนินการพัฒนาวัดเพื่อรองรับสังคมสูงวัยมากที่สุด คือ ภายใน 1 ปี ร้อยละ 59 ภายใน 2-3 ปี ร้อยละ 29 ภายใน 4-5 ปี ร้อยละ 6 อื่น ๆ ร้อยละ 8 และ น้อยที่สุด คือ ภายใน 10 ปี ร้อยละ 1

แผนภูมิวงกลมที่ 4.13 องค์ประกอบที่ 3(1) ระยะเวลาที่ควรเริ่มทำอื่น ๆ ร้อยละ 1



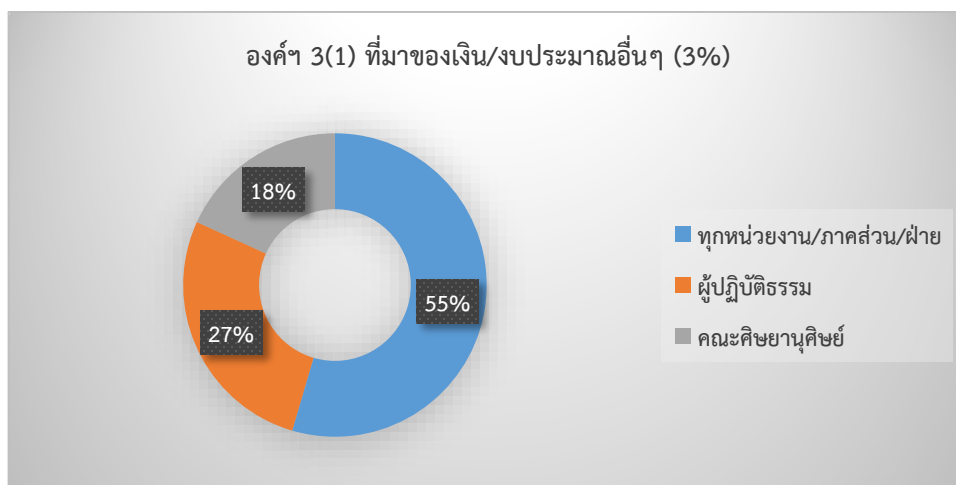
จากตารางที่ 4.13 แสดงระยะเวลาที่ควรเริ่มทำอื่น ๆ คิดเป็นร้อยละ 1 ขององค์ฯ 3 มี 4 รายการเรียงลำดับจากจำนวนมากไปหาน้อย ได้แก่ แล้วแต่โอกาส/เมื่อพร้อม 40 ค่อยๆ พัฒนา 20 ได้เร็ว ๆ ก็จะเป็นประโยชน์ 20 และ ตามจำเป็น 20

แผนภูมิวงกลมที่ 4.14 องค์ประกอบที่ 4 ที่มาของเงิน/งบประมาณ



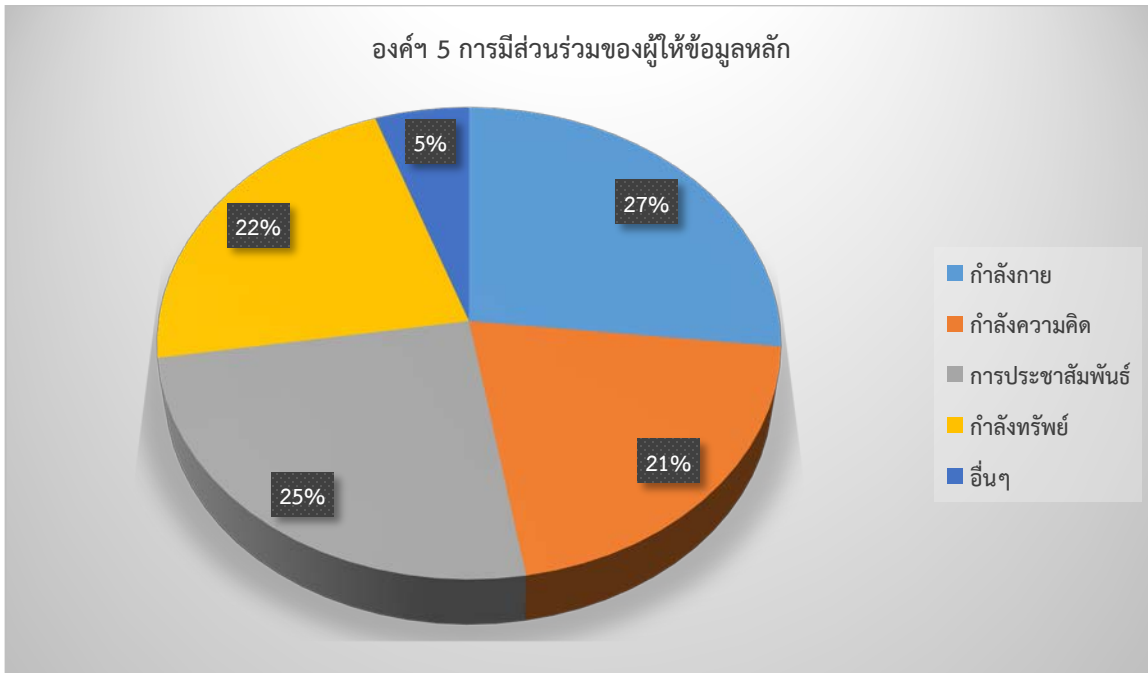
จากแผนภูมิวงกลมที่ 4.14 แสดงว่า ที่มาของเงิน/งบประมาณในการพัฒนาวัดเพื่อรองรับสังคมสูงวัยมากที่สุด คือ ประชาชน ร้อยละ 22 รองลงมา คือ หน่วยงานรัฐ ร้อยละ 21 ผู้นำชุมชน ร้อยละ 17 หน่วยงานเอกชน ร้อยละ 15 พระสงฆ์/วัด ร้อยละ 12 หน่วยงานรัฐวิสาหกิจ ร้อยละ 11 และ น้อยที่สุด คือ อื่น ๆ ร้อยละ 3

แผนภูมิวงกลมที่ 4.15 องค์ประกอบที่ 3(1) ที่มาของเงิน/งบประมาณอื่น ๆ ร้อยละ 3



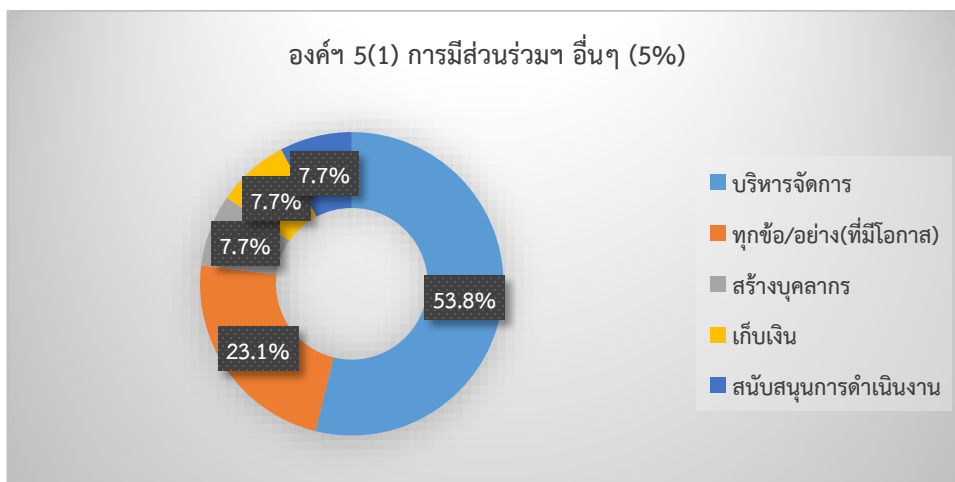
จากแผนภูมิวงกลมที่ 4.15 แสดงที่มาของเงิน/งบประมาณอื่น ๆ คิดเป็นร้อยละ 3 ขององค์ประกอบที่ 4 มี 3 รายการ เรียงลำดับจากจำนวนมากไปหาน้อย ได้แก่ ทุกหน่วยงาน/ทุกภาคส่วน/ทุกฝ่าย ร้อยละ 55 ผู้ปฏิบัติธรรม ร้อยละ 27 และ คณะศิษยานุศิษย์ ร้อยละ 18

แผนภูมิวงกลมที่ 4.16 องค์ประกอบที่ 5 การมีส่วนร่วมของผู้ให้ข้อมูลหลัก



จากแผนภูมิวงกลมที่ 4.16 แสดงว่า การมีส่วนร่วมของผู้ให้ข้อมูลในการพัฒนาวัดเพื่อรองรับสังคมสูงวัยมากที่สุด คือ กำลังกาย ร้อยละ 27 รองลงมา คือ การประชาสัมพันธ์ ร้อยละ 25 กำลังทรัพย์ ร้อยละ 22 กำลังความคิด ร้อยละ 21 และ น้อยที่สุด คือ อื่น ๆ ร้อยละ 5

แผนภูมิวงกลมที่ 4.17 องค์ประกอบที่ 5(1) การมีส่วนร่วมฯ อื่น ๆ คิดเป็นร้อยละ 5



จากแผนภูมิวงกลมที่ 4.17 แสดงการมีส่วนร่วมของผู้ให้ข้อมูลอื่น ๆ คิดเป็นร้อยละ 5 ขององค์ประกอบที่ 5 มี 5 รายการ เรียงลำดับจากจำนวนความถี่มากไปหาน้อย ได้แก่ บริหารจัดการ ร้อยละ 54 ทุกข้อ/ทุกอย่าง (ที่มีโอกาส) ร้อยละ 23 สร้างบุคลากร เก็บเงิน และ สนับสนุนการดำเนินงาน ร้อยละ 7.7 รวมร้อยละ 2

### ตอนที่ 3 แผนพัฒนาวัดเพื่อรองรับสังคมสูงวัย

แผนงานพัฒนาวัดเรื่องรองรับสังคมสูงวัย ได้จากการกำหนดเป้าหมาย การศึกษาสภาพความพร้อม และการกำหนดองค์ประกอบที่จะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมาย ตามลำดับ ผู้ให้ข้อมูลหลักเห็นว่า แผนงานพัฒนาวัดเพื่อรองรับสังคมสูงวัยจังหวัดชลบุรี ควรเป็นแผนระยะสั้นหรือแผนเร่งด่วน ที่ควรเริ่มดำเนินการภายใน 1 ปี ร้อยละ 59 สิ่ง que ควรพัฒนาเป็นอันดับแรก คือ ป้ายธรรมะ/สัญลักษณ์ ห้องน้ำ/สุขา และบันได/ทางเดิน รวมร้อยละ 67 ผู้มีส่วนร่วมที่สำคัญ คือ ประชาชน พระสงฆ์/วัด และผู้นำชุมชน รวมร้อยละ 57 ที่มาของงบโดยส่วนมากมาจากประชาชน หน่วยงานรัฐ และผู้นำชุมชน รวมร้อยละ 60 และ สิ่ง que ผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมได้มาก คือ กำลั้กาย และการประชาสัมพันธ์ รวมร้อยละ 52 ดังตารางที่ 4.7

ตารางที่ 4.7 แผนงานพัฒนาวัดเพื่อรองรับสังคมสูงวัย

เป้าหมาย	สิ่ง que จะพัฒนา		ผู้มีส่วนร่วม		ที่มาของงบ		การมีส่วนร่วม		ระยะเวลา	
	รายการ	%	บุคคล/หน่วยงาน	%	บุคคล/หน่วยงาน	%	ลักษณะ	%	ภายใน/ปี	%
วัดมีความพร้อมในการรองรับสังคมสูงวัย	1.ป้ายธรรมะ/สัญลักษณ์	25	1.ประชาชน	20	1.ประชาชน	22	1.กำลั้กาย	27	1	59
	2.ห้องน้ำ/สุขา	22	2.พระสงฆ์/วัด	19	2.หน่วยงานรัฐ	21	2.การประชาสัมพันธ์	25	2-3	29
	3.บันได/ทางเดิน	20	2.ผู้นำชุมชน	18	3.ผู้นำชุมชน	17	3.กำลั้ทรัพย์	22	4-5	6
	4.เก้าอี้/ที่นั่ง/อาสนะ	16	3.หน่วยงานรัฐ	17	4.หน่วยงานเอกชน	14	4.กำลั้ความคิด	21	อื่น ๆ	5
	5.ที่จอดรถ	14	4.หน่วยงานเอกชน	14	5.พระสงฆ์/วัด	12	5.อื่น ๆ	5	10	1
	6.อื่น ๆ	3	5.หน่วยงานรัฐวิสาหกิจ	11	6.หน่วยงานรัฐวิสาหกิจ	11				
			6.อื่น ๆ	1	7.อื่น ๆ	3				

## ส่วนที่ 3 ความเห็นอื่น ๆ

### 1. ที่ตั้ง/กิจกรรมของวัด

วัดเป็นสถานที่ทางเลือก คนที่มาจึงเป็นผู้ที่ดูแลตัวเองได้ มีโครงการสังฆประชาอนุเคราะห์ ออกเยี่ยมผู้สูงอายุและผู้ป่วยติดเตียงและผู้ยากไร้ ร่วมกับชุมชนตั้งชมรมผู้สูงอายุ เชิญชวนผู้สูงอายุทำบุญร่วมกัน ยังไม่คิดแผนรองรับสังคมสูงวัย เพราะยังไม่มีข้อมูลเกี่ยวกับสังคมสูงวัย จัดวัดไปตามสภาพสอดคล้องกับผู้มาวัด ที่ทำอยู่เริ่มจากมองที่ตนแล้วสะท้อนไปที่คนอื่น

### 2. บทบาทของหน่วยงานต่าง ๆ

หน่วยงานภาครัฐ หรือองค์กรปกครองท้องถิ่น ควรจะมีการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ ข้อมูลที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุให้ทุกคนในชุมชนได้รู้อย่างทั่วถึงและแยกประเภทให้ชัดเจนว่ามีผู้สูงอายุจำนวนเท่าไร พิการจำนวนเท่าไร ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้จำนวนเท่าไร โดยชุมชนควรมีความร่วมมือกันระหว่างบ้านวัด และโรงเรียน “บวร” นอกจากนี้ก็ควรมีหมออนามัยให้ความรู้อย่างสม่ำเสมอ

### 3. ลักษณะผู้มาวัด

ผู้มาวัดส่วนมากอายุ 60 ปีลงมา หรือหากมากกว่านั้นก็เป็นคนแข็งแรงดูแลตัวเองได้ คนที่ดูแลตัวเองไม่ได้ก็ไม่มา หากต้องการอะไรก็จะทำให้ตามความจำเป็นเพื่อให้ทำกิจกรรมบำเพ็ญกุศลได้อย่างสะดวก

### 4. สิ่งที่ผู้สูงอายุควรทำ

ผู้สูงอายุควรรักษาศีล 5 โดยเฉพาะปัจจุบันปัญหาสังคมจะได้ลดลง ก่อนนอนไหว้พระสวดมนต์ กำหนดจิต ทำสมาธิเป็นกิจวัตร พร้อมกับการดูแลสุขภาพ ด้วยการออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ

### 5. ความต้องการของผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุยังมีความปรารถนาในการดำเนินชีวิตปกติเหมือนกับวัยอื่น ๆ

## บทที่ 5

### สรุป อภิปราย และเสนอแนะ

โครงการวิจัยเรื่อง การพัฒนาวัดเพื่อรองรับสังคมสูงวัยจังหวัดชลบุรี ระยะที่ 1 มีวัตถุประสงค์ 3 ข้อ ได้แก่ 1) เพื่อศึกษาความพร้อมของวัดในการรองรับสังคมสูงวัย 2) เพื่อค้นหาแนวทางการพัฒนาวัดในการรองรับสังคมสูงวัย และ 3) เพื่อวางแผนพัฒนาวัดให้สามารถรองรับสังคมสูงวัย ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้รวบรวมข้อมูล คือ แนวทางการสัมภาษณ์แบบการประชุมกลุ่มย่อย ได้ผลการวิจัยดังจะสรุปต่อไปพร้อมกับการอภิปราย และเสนอแนะ ดังนี้

#### สรุป

##### ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

ผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 95 รูป/คน จากวัด 12 แห่ง ในเขตพื้นที่ 11 อำเภอ และ 1 เขตปกครองพิเศษ รวม 12 เขต ในจังหวัดชลบุรี เป็นเจ้าอาวาส จำนวน 11 รูป ตัวแทนเจ้าอาวาส จำนวน 1 รูป อุบาสก อุบาสิกา จำนวน 83 คน

อายุของผู้ให้ข้อมูลหลัก เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ อายุ 60 ปีขึ้นไป ร้อยละ 48 ระหว่าง 40-59 ปี ร้อยละ 36 และ ระหว่าง 20-39 ปี ร้อยละ 16 อายุุน้อยที่สุด 20 ปี มากที่สุด 97 ปี อายุโดยเฉลี่ย 58 ปี

ระยะเวลาเข้าวัด เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ระยะเวลา 11 ปีขึ้นไป ร้อยละ 55 ระหว่าง 1-5 ปี ร้อยละ 24 และ ระหว่าง 6-10 ปี ร้อยละ 21 ระยะเวลาสั้นที่สุด 1 ปี มากที่สุด 61 ปี เข้าวัดโดยเฉลี่ย 16 ปี

ความถี่ในการเข้าวัด เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ จำนวน 25 ครั้งขึ้นไป/ปี ร้อยละ 72 ระหว่าง 1-10 ครั้ง/ปี ร้อยละ 15 และ และ 11-24 ครั้ง/ปี ร้อยละ 13

ความรู้เกี่ยวกับสังคมสูงวัย เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ความรู้อยู่ในระดับปานกลาง ร้อยละ 54 ระดับน้อย ร้อยละ 32 และระดับมาก ร้อยละ 14

วัด 12 แห่ง แบ่งเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่ วัดทั่วไป 5 แห่ง วัดที่เป็นทั้งสำนักปฏิบัติธรรม พัฒนาตัวอย่าง และพัฒนาตัวอย่างดีเด่น 3 แห่ง วัดที่เป็นสำนักปฏิบัติธรรม 2 แห่ง วัดที่เป็นทั้งสำนักปฏิบัติธรรม และมี ุทยานการศึกษา 1 แห่ง และ วัดที่เป็นทั้งสำนักปฏิบัติธรรม พัฒนาตัวอย่าง และมีอุทยานการศึกษา 1 แห่ง

## ส่วนที่ 2 ผลการวิจัยแยกตามวัตถุประสงค์

### ตอนที่ 1 ความพร้อมของวัดในการรองรับสังคมสูงวัย

#### 1. ความพร้อมของวัดโดยภาพรวมทุกตัวชี้วัด

วัดในจังหวัดชลบุรี โดยภาพรวม มีความพร้อมในการรองรับสังคมสูงวัย อยู่ในระดับน้อยที่สุด ความต้องการพัฒนา จึงอยู่ในระดับมากที่สุด โดยพิจารณาจากตัวชี้วัด 6 ด้าน คือ ที่จอดรถ ห้องน้ำ/สุขา บันได/ทางเดิน แก้วน้ำ/ที่นั่ง/อาสนะ ป้ายธรรมะ/สัญลักษณ์ และอื่น ๆ ที่ต้องการ ซึ่งวัดมี(เพียงพอ) ร้อยละ 57 มี(ไม่เพียงพอ) ร้อยละ 19 ไม่มี(ต้องการให้มี) ร้อยละ 18 ไม่มี(ไม่ต้องการ) ร้อยละ 4 และ อื่น ๆ ที่ต้องการ ร้อยละ 4 (กล่าวไว้ในข้อ 2.6)

#### 2. ความพร้อมของวัดแยกตามตัวชี้วัด

##### 2.1 ที่/ลานจอดรถ

ปัจจุบันวัดมีที่จอดรถเพียงพอแก่คนทุกวัย เป็นที่จอดรถทั่วไป ไม่ได้ระบุสำหรับผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุที่เข้ามาวัดดูแลตัวเองได้ จึงไม่จำเป็นต้องมีที่จอดรถแยกต่างหาก แต่มีแยกให้ผู้พิการ ตามความเหมาะสม ถ้ามีผู้สูงอายุมากก็จะสร้างไว้บริการ ในวันที่มีกิจกรรมที่วัด ชาวบ้านจะมากันมาก ที่จอดรถจะไม่เพียงพอ อย่างไรก็ตาม ที่จอดรถควรมีสัญลักษณ์ที่ชัดเจน เป็นสัดส่วน และมีเจ้าหน้าที่แนะนำเพื่ออำนวยความสะดวก

วัดมีความพร้อมด้านที่จอดรถอยู่ในระดับน้อย จึงมีความต้องการพัฒนาอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในเชิงสถิติ ผู้ให้ข้อมูลหลักเห็นว่า วัดมี(เพียงพอ) ร้อยละ 64 มี(ไม่เพียงพอ) ร้อยละ 10 ไม่มี(ต้องการให้มี) ร้อยละ 16 และ ไม่มี(ไม่ต้องการ) ร้อยละ 10

##### 2.2 ห้องน้ำ/สุขา

ปัจจุบัน ห้องน้ำ/สุขาของวัดเป็นแบบชักโครก(นั่งราบ) ไม่มีสำหรับผู้สูงอายุโดยเฉพาะ แต่มีแยกต่างหากให้ผู้พิการ สะภาพไม่สะอาด อยากให้มีความสะอาดเพิ่มเติม เพิ่มราวจับสำหรับผู้สูงอายุใช้พยุงตัว มีสัญลักษณ์เพื่อให้สังเกตได้ง่าย หรือสิ่งอำนวยความสะดวกเพิ่มเติมเพื่อการลุก นั่ง และเดินจะได้คล่องขึ้นและมีความปลอดภัย หากมีห้องน้ำที่ออกแบบเฉพาะสำหรับผู้สูงอายุก็จะเป็นการดี ซึ่งมีอยู่ในแผนการพัฒนาแล้ว แต่ยังขาดทุนทรัพย์ในการจัดทำ

วัดมีความพร้อมด้านห้องน้ำ/สุขา อยู่ในระดับน้อยที่สุด จึงมีความต้องการพัฒนา อยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาในเชิงสถิติ ผู้ให้ข้อมูลหลักเห็นว่า วัดมี(เพียงพอ) ร้อยละ 51 มี(ไม่เพียงพอ) ร้อยละ 28 ไม่มี(ต้องการให้มี) ร้อยละ 16 และไม่มี(ไม่ต้องการ) ร้อยละ 5

##### 2.3 บันได/ทางเดิน

ปัจจุบัน บันได/ทางเดินมีราวแล้ว ส่วนทางลาดมีบางสถานที่ เช่น ศาลา ทางเดินระหว่างอาคารยังไม่มีเครื่องอำนวยความสะดวก เช่น ราวจับ ต้องการให้มีขั้นบันไดไม่สูงมาก ราวจับ ทางเดินสำหรับผู้สูงอายุ ถนน/ทางเดินระหว่างอาคารให้สามารถเดินเชื่อมต่อกันได้อย่างสะดวก ทางเลื่อนลาดลงให้รถวีลแชร์ (เก้าอี้ล้อ) เพื่อสะดวกในการเดินสำหรับผู้สูงอายุและผู้พิการ ซึ่งมีอยู่ในแผนพัฒนาบ้างแล้ว

วัดมีความพร้อมด้านบันได/ทางเดิน อยู่ในระดับน้อย จึงมีความต้องการพัฒนา อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาจากสถิติ ผู้ให้ข้อมูลหลักเห็นว่า วัดมี(เพียงพอ) ร้อยละ 61 มี(ไม่เพียงพอ) ร้อยละ 17 ไม่มี(ต้องการให้มี) ร้อยละ 20 และไม่มี(ไม่ต้องการ) ร้อยละ 2

#### 2.4 เก้าอี้/ที่นั่ง/อาสนะ

ปัจจุบัน เก้าอี้/ที่นั่งของวัด เป็นไม้ และเก้าอี้พลาสติก ทำให้สามารถยกเก็บได้ แต่เมื่อนั่งเป็นเวลานานจะทำให้ปวดเมื่อย จึงควรมีเก้าอี้มีเบาะนุ่ม โซฟา หรืออาสนะนุ่มสำหรับนั่งปฏิบัติธรรม แต่ผู้มาปฏิบัติธรรมก็มีจำนวนไม่มากนัก

วัดมีความพร้อมด้านเก้าอี้/ที่นั่ง/อาสนะ อยู่ในระดับปานกลาง จึงมีความต้องการพัฒนา อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาในเชิงสถิติ ผู้ให้ข้อมูลหลักเห็นว่า วัดมี(เพียงพอ) ร้อยละ 76 มี(ไม่เพียงพอ) ร้อยละ 13 และไม่มี(ต้องการให้มี) ร้อยละ 11

#### 2.5 ป้ายธรรมะ/สัญลักษณ์

ป้ายถือเป็นเครื่องมือสื่อธรรมะชนิดหนึ่ง ปัจจุบัน ป้ายต่าง ๆ ของวัดที่เคยมีได้ชำรุดทรุดโทรมไปเป็นส่วนมาก ควรมีการสำรวจและจัดทำเพิ่มเติมเพื่อให้ข้อคิดและดั่งสติปัญญา ส่วนป้ายสัญลักษณ์ต่าง ๆ สำหรับผู้สูงอายุ เช่น ห้องน้ำ ทางเดิน ควรมีโดยเฉพาะช่วงมีกิจกรรม เพื่อให้สังเกตได้ง่าย

วัดไม่มีความพร้อมด้านป้ายธรรมะ/สัญลักษณ์ จึงมีความต้องการพัฒนา อยู่ในระดับเร่งด่วน เมื่อพิจารณาในเชิงสถิติ ผู้ให้ข้อมูลหลักเห็นว่า มี(เพียงพอ) ร้อยละ 38 มี(ไม่เพียงพอ) ร้อยละ 30 และไม่มี(ต้องการให้มี) ร้อยละ 32

#### 2.6 อื่น ๆ

สิ่งอื่นที่วัดควรมีเพื่ออำนวยความสะดวกให้ผู้สูงวัย 11 รายการ ได้แก่ 1) อุปกรณ์ช่วยเหลือ/ชุดปฐมพยาบาล 2) เครื่องเสียง/ลำโพง 3) กิจกรรม 4) ลิฟต์ (ในกรณีมีอาคารสูง) 5) ที่ปฏิบัติธรรม/ห้องพักสำหรับผู้ปฏิบัติ 6) ทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงวัย (นอกเหนือจากรายการตามตัวชี้วัดข้างต้น) 7) ตู้หนังสือ 8) เครื่องปัมหัวใจ 9) ที่พักผ่อน 10) ผู้ดูแล และ 11) ประตูกาชา (ที่ไม่ต้องใช้แรงมาก)

เมื่อพิจารณาในเชิงสถิติ สามารถเรียงลำดับรายการที่ต้องการจากมากไปหาน้อย ดังนี้ อุปกรณ์ช่วยเหลือ/ชุดปฐมพยาบาล ร้อยละ 42 เครื่องเสียง/ลำโพง และ กิจกรรม แต่ละรายการร้อยละ 13 และอีก 9 รายการ ๆ ละ ร้อยละ 4 ได้แก่ ลิฟต์ ที่ปฏิบัติธรรม/ห้องพักสำหรับผู้ปฏิบัติ ทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงวัย ตู้หนังสือ เครื่องปัมหัวใจ ที่พักผ่อน ผู้ดูแล และประตูกาชา

## ตอนที่ 2 แนวทางการพัฒนาวัดในการรองรับสังคมสูงวัย

แนวทางในการพัฒนาวัดเพื่อรองรับสังคมสูงวัยจังหวัดชลบุรี ผู้ให้ข้อมูลหลักเห็นว่า ควรยึดแนวทางการพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐานของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา โดยวัดควรพิจารณาอย่างรอบคอบว่าอาคารสถานที่ที่จะสร้างนั้นมีความจำเป็นต่อการบำเพ็ญกุศลของผู้สูงอายุอย่างแท้จริง การพัฒนานั้นควรร่วมมือระหว่างวัดและบ้านอย่างใกล้ชิด เริ่มจากการมีส่วนร่วมของประชาชน และผู้นำชุมชนเป็นเบื้องต้น จากนั้นก็แสวงความร่วมมือจากหน่วยงานรัฐ หน่วยงานเอกชน และหน่วยงานรัฐวิสาหกิจ ตลอดจนจนภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคม



รวมทั้งเยาวชน นักเรียน ผู้บริหารสถานศึกษา และครูด้วย ทั้งนี้ ควรให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมและ หลักการสากล คือ แนวคิดเมืองที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ และแนวคิดการออกแบบเพื่อทุกคนด้วย ซึ่งจะทำให้ แนวทางฯดำเนินไปจนสำเร็จต้องประกอบด้วยใคร (who, ผู้มีส่วนส่วนร่วม) อะไร (what, สิ่งที่ต้องทำ) เมื่อใด (when, ระยะเวลาที่ควรเริ่มทำ) ที่ไหน (where, ที่มาของเงิน/งบประมาณ) และ อย่างไร (how, การมีส่วนร่วม) หรือ หลัก 4W1H มีรายละเอียดดังนี้

1. ผู้ที่ควรมีส่วนร่วมเป็นอันดับแรกคือประชาชน ร้อยละ 20 รองลงมาคือพระสงฆ์/วัด ร้อยละ 19 และผู้นำชุมชน ร้อยละ 18 ความร่วมมือของสามฝ่ายนี้รวมเป็นร้อยละ 57 ส่วนอีกร้อยละ 43 มาจาก หน่วยงานรัฐ ร้อยละ 17 หน่วยงานเอกชน ร้อยละ 14 หน่วยงานรัฐวิสาหกิจ ร้อยละ 11 และผู้มีส่วนร่วมอื่น ๆ คือ ภาคส่วนต่าง ๆ เยาวชน นักเรียน ผู้บริหารสถานศึกษา และครู ร้อยละ 1

2. สิ่งที่ต้องทำในการพัฒนาวัดเพื่อรองรับสังคมสูงวัยมากที่สุด คือ ป้ายธรรมะ/สัญลักษณ์ ร้อยละ 25 รองลงมา คือ ห้องน้ำ/สุขา ร้อยละ 22 บันได/ทางเดิน ร้อยละ 20 แก้วน้ำ/ที่นั่ง/อาสนะ ร้อยละ 16 ที่จอดรถ ร้อยละ 14 และ น้อยที่สุด คือ อื่น ๆ ได้แก่ เรือนพยาบาล/สถานพยาบาล/ห้องพยาบาล ชุดปฐมพยาบาล ทุกรายการ(ขององค์ฯ) และ ที่ปฏิบัติธรรม/ที่พักผู้ปฏิบัติธรรม ที่พักสงเคราะห์ผู้สูงอายุทั้งบรรพชิตและ คฤหัสถ์ ความสะอาด และการประชาสัมพันธ์จากหน่วยงานต่าง ๆ ร้อยละ 3

3. ระยะเวลาที่ควรเริ่มดำเนินการพัฒนาวัดเพื่อรองรับสังคมสูงวัยมากที่สุด คือ ภายใน 1 ปี ร้อยละ 59 ภายใน 2-3 ปี ร้อยละ 29 ภายใน 4-5 ปี ร้อยละ 6 อื่น ๆ ได้แก่ แล้วแต่โอกาส/เมื่อพร้อม ค่อยๆ พัฒนา ได้เร็ว ๆ ก็จะเป็นประโยชน์ และ ตามจำเป็น ร้อยละ 8 และ น้อยที่สุด คือ ภายใน 10 ปี ร้อยละ 1

4. ที่มาของเงิน/งบประมาณในการพัฒนาวัดเพื่อรองรับสังคมสูงวัยมากที่สุด คือ ประชาชน ร้อยละ 22 รองลงมา คือ หน่วยงานรัฐ ร้อยละ 21 ผู้นำชุมชน ร้อยละ 17 หน่วยงานเอกชน ร้อยละ 14 พระสงฆ์/วัด ร้อยละ 12 หน่วยงานรัฐวิสาหกิจ ร้อยละ 11 และ น้อยที่สุด คือ อื่น ๆ ได้แก่ ทุกหน่วยงาน/ทุกภาคส่วน/ทุก ฝ่าย ผู้ปฏิบัติธรรม และคณะศิษยานุศิษย์ร้อยละ 3

5. การมีส่วนร่วมของผู้ให้ข้อมูลหลักในการพัฒนาวัดเพื่อรองรับสังคมสูงวัยมากที่สุด คือ กำลังกาย ร้อยละ 27 รองลงมา คือ การประชาสัมพันธ์ ร้อยละ 25 กำลังทรัพย์ ร้อยละ 22 กำลังความคิด ร้อยละ 21 และ น้อยที่สุด คือ อื่น ๆ ได้แก่ การบริหารจัดการ ทุกข้อ/ทุกอย่าง (ที่มีโอกาส) การสร้างบุคลากร การเก็บเงิน และ การสนับสนุนการดำเนินงาน ร้อยละ 5

### ตอนที่ 3 แผนพัฒนาวัดเพื่อรองรับสังคมสูงวัยจังหวัดชลบุรี

แผนงานพัฒนาวัดเพื่อรองรับสังคมสูงวัยจังหวัดชลบุรี เป็นแผนระยะสั้นหรือแผนเร่งด่วน ที่ควรเริ่มดำเนินการภายใน 1 ปี ร้อยละ 59 สิ่งที่ต้องพัฒนาเป็นอันดับแรก คือ ป้ายธรรมะ/สัญลักษณ์ ห้องน้ำ/สุขา และบันได/ทางเดิน รวมร้อยละ 67 ผู้มีส่วนร่วมที่สำคัญ คือ ประชาชน พระสงฆ์/วัด และผู้นำชุมชน รวมร้อยละ 57 ที่มาของงบโดยส่วนมากควรมาจากประชาชน หน่วยงานรัฐ และผู้นำชุมชน รวมร้อยละ 60 และ สิ่งที่ผู้ให้ข้อมูลหลักมีส่วนร่วมได้มาก คือ กำลังกาย และการประชาสัมพันธ์ รวมร้อยละ 52

## ส่วนที่ 3 ความเห็นอื่น ๆ

### 1. ที่ตั้ง/กิจกรรมของวัด

วัดเป็นสถานที่ทางเลือก คนที่มาจึงเป็นผู้ที่ดูแลตัวเองได้ ปัจจุบัน วัดมีโครงการสังฆประชาญเคราะห์ออกเยี่ยมผู้สูงอายุ ผู้ป่วยติดเตียง และผู้ยากไร้ วัดบางแห่งร่วมกับชุมชนตั้งชมรมผู้สูงอายุ เชิญชวนผู้สูงอายุทำบุญร่วมกัน บางแห่งยังไม่คิดแผนรองรับสังคมสูงวัย เพราะยังไม่มีข้อมูลเกี่ยวกับสังคมสูงวัย จึงจัดวัดไปตามสภาพสอดคล้องกับผู้มาวัด สิ่งที่ทำเกี่ยวกับผู้สูงอายุเริ่มจากการมองที่ตนแล้วสะท้อนไปที่คนอื่น

### 2. บทบาทของหน่วยงานต่าง ๆ

หน่วยงานภาครัฐ หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรจะมีการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ข้อมูลเกี่ยวกับผู้สูงวัยให้ทุกคนในชุมชนได้รู้อย่างทั่วถึงและแยกประเภทให้ชัดเจนว่ามีผู้สูงวัยจำนวนเท่าไร พิจารณาจำนวนเท่าไร ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้จำนวนเท่าไร โดยชุมชนควรมีความร่วมมือกันระหว่างบ้านวัดและโรงเรียน “บวร” นอกจากนี้ก็ควรมีหมอนามัยมาให้ความรู้อย่างสม่ำเสมอ

### 3. ลักษณะผู้มาวัด

ผู้มาวัดส่วนมากอายุ 60 ปีลงมา หรือหากมากกว่านั้นก็เป็นคนแข็งแรงดูแลตัวเองได้ คนที่ดูแลตัวเองไม่ได้ก็ไม่มา หากต้องการอะไร วัดก็จะทำให้ตามความจำเป็นเพื่อให้ทำกิจกรรมบำเพ็ญกุศลได้อย่างสะดวก

### 4. สิ่งที่ผู้สูงวัยควรทำ

ผู้สูงวัยควรรักษาศีล 5 โดยเฉพาะปัจจุบันปัญหาสังคมจะได้ลดลง ก่อนนอนไหว้พระสวดมนต์ กำหนดจิต ทำสมาธิเป็นกิจวัตร พร้อมกับการดูแลสุขภาพ ด้วยการออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ

### 5. ความต้องการของผู้สูงวัย

ผู้สูงวัยยังมีความปรารถนาในการดำเนินชีวิตปกติเหมือนกับวัยอื่น ๆ

## อภิปราย

### 1. ความพร้อมของวัดในการรองรับสังคมสูงวัย

โดยภาพรวม วัดมีความพร้อม อยู่ในระดับน้อยที่สุด ความต้องการพัฒนา อยู่ในระดับมากที่สุด ข้อค้นพบนี้ไม่ได้หมายความว่า ผู้สูงอายุไปวัดไม่ได้ เพราะผู้สูงอายุแม้ไม่มีเครื่องอำนวยความสะดวกที่แยกเฉพาะ แต่ก็ยังสามารถใช้เครื่องอำนวยความสะดวกทุกอย่างร่วมกับคนวัยอื่นได้ ตรงกันข้าม หากวัดระบุสัดส่วนแยกประเภทไว้สำหรับผู้สูงอายุโดยเฉพาะ คนวัยอื่นย่อมไม่สะดวกใจที่จะใช้ร่วมด้วย ดังนั้น ทุกวัดในการจัดสภาพแวดล้อมและเครื่องอำนวยความสะดวก หากมีข้อจำกัดด้านงบประมาณและสถานที่ จำเป็นอยู่เองที่ต้องสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกที่ใช้ได้กับคนทุกวัย ยิ่งหากอาคารสถานที่เหล่านั้นสร้างขึ้นก่อนที่

ประเทศไทยจะก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัย ความรู้เกี่ยวกับสังคมสูงวัยยังไม่แพร่หลาย ย่อมเป็นปกติอยู่เองที่จะไม่มีเรื่องเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งในแผนการพัฒนาวัด

โดยเฉพาะ ข้อค้นพบของโครงการวิจัยเองระบุว่า คนที่มาวัดแม้จะเป็นผู้สูงอายุแต่ก็เป็นคนแข็งแรงดูแลตนเองได้ เพราะถ้าไม่แข็งแรงดูแลตนเองไม่ได้ ก็ไม่มาวัดตั้งแต่แรก ทั้งนี้เป็นเพราะวัดเป็นสถานที่ทางเลือกจะมากก็ได้ไม่มากก็ได้ เมื่อจะมาก็จะต้องเข้าใจว่าต้องพบกับอะไรและจะอย่างไรเมื่อพบกับสภาพเช่นนั้น นอกจากนี้ วัดมีจำนวนมาก จึงสามารถเลือกวัดที่เหมาะสมกับอรรถศาสตร์ได้ไม่ยากนัก เว้นแต่ในชนบทที่ชุมชนหนึ่งมีวัดแห่งเดียว การเดินทางไปวัดที่ตั้งอยู่ในชุมชนอื่นอาจไม่สะดวกและทำให้สิ้นเปลือง หมายความว่า วัดไม่สามารถจะละเลยการคำนึงถึงสภาพแวดล้อมและเครื่องอำนวยความสะดวกแก่ผู้สูงอายุได้เพราะปัจจุบันโครงสร้างสังคมเปลี่ยนไปกลายเป็นสังคมสูงวัยและจะทวีความเข้มข้นขึ้นอย่างต่อเนื่องทั่วประเทศ โดยเฉพาะเมืองใหญ่เช่นจังหวัดชลบุรี

อย่างไรก็ตาม ข้อค้นพบจากโครงการวิจัยนี้เป็นไปในทิศทางเดียวกันกับข้อค้นพบจากงานวิจัยของเสาวภา พรศิริพงษ์ ขวัญจิต ศศิวงศาโรจน์ และยงยุทธ บุราสิทธิ์ (2557 หน้า 99) ที่ระบุว่า ในภาพรวม วัดมีความพร้อมในการรองรับสังคมผู้สูงอายุ ระดับปานกลาง เหตุที่กล่าวว่าผลการวิจัยเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ทั้งที่ ข้อค้นพบจากโครงการวิจัยนี้ระบุว่า วัดมีความพร้อม อยู่ในระดับน้อยที่สุด ในขณะที่ข้อค้นพบจากงานวิจัยที่อ้างถึงนั้นระบุว่า อยู่ในระดับปานกลาง เพราะทั้งสองชี้ไปในทิศทางเดียวกันว่าวัดมีความพร้อมไม่มาก

อนึ่ง ข้อที่น่าสังเกต คือ ประชากรและกลุ่มตัวอย่างของงานวิจัยที่อ้างถึงนั้น ได้แก่ วัดที่เป็นอุทยานการศึกษา วัดพัฒนาตัวอย่าง วัดพัฒนาตัวอย่างดีเด่น หรือวัดที่เป็นสำนักปฏิบัติธรรมดีเด่น ตามเกณฑ์การคัดเลือกของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จึงต้องมีระดับความพร้อมสูงกว่าวัดทั่วไป ในขณะที่กลุ่มเป้าหมายของโครงการวิจัยนี้ครอบคลุมวัดหลายประเภทรวมทั้งวัดทั่วไปด้วย ระดับความพร้อมจึงต่ำกว่าหากประชากรและกลุ่มตัวอย่างของงานวิจัยที่อ้างถึงครอบคลุมวัดทั่วไปด้วย ผลการวิจัยน่าจะไม่ต่างกัน เพราะแม้แต่วัดที่ผ่านเกณฑ์พัฒนามาขั้นหนึ่งแล้วยังมีความพร้อมอยู่ในระดับปานกลาง ดังนั้น ข้อค้นพบของโครงการวิจัยที่มีวัดทั่วไปเป็นกลุ่มเป้าหมายด้วย จึงสมเหตุสมผล ที่ระบุว่า โดยภาพรวม วัดมีความพร้อมอยู่ในระดับน้อยที่สุด และต้องการพัฒนามากที่สุด

ข้อค้นพบของโครงการวิจัยนี้ ดูเหมือนจะแย้งกับข้อค้นพบจากงานวิจัยของ พระครูปลัด สราวุธ ฐิตปณโณ พระมหากษัตริย์ กิตติโสภโณ และ สุรพล สุยะพรหม (2560 หน้า 506) ที่ระบุว่า ระดับการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี ด้านสาธารณูปการ หมายถึง สภาพแวดล้อมและอาคารสถานที่ อยู่ในระดับมาก แต่เมื่อพิจารณาโดยละเอียดจะเห็นว่าไม่น่าจะแย้งกัน เพราะงานวิจัยที่อ้างถึงมุ่งศึกษาการพัฒนาวัดสำหรับชุมชนโดยทั่วไป ไม่ได้เจาะจงที่สังคมสูงวัย ทำให้สภาพแวดล้อมและอาคารสถานที่ ไม่ต้องเพิ่มสัดส่วนเกี่ยวกับผู้สูงอายุ หากเจาะจงสังคมสูงวัย ระดับการพัฒนาของวัดอาจลดลงอยู่ในระดับปานกลางหรือน้อย จึงอาจถือได้ว่าข้อค้นพบของงานวิจัยที่อ้างถึงกับโครงการวิจัยนี้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

## 2. ความพร้อมแยกตามตัวชี้วัด

บรรดาตัวชี้วัด 6 ตัว ด้านที่ดีที่สุด มีความพร้อมระดับปานกลาง คือ แก้อื้อ/ที่นั่ง/อาสนะ มีความพร้อมน้อย 2 ด้าน คือ ที่จอดรถ และบันได/ทางเดิน ซึ่งถือว่าดีกว่าภาพรวม ในขณะที่ด้านที่ 6 คือ อื่น ๆ ที่ต้องการ คิดเป็นเพียงร้อยละ 4 ของตัวชี้วัดทั้งหมด ส่วนด้านที่มีความพร้อมน้อยที่สุด คือ ห้องน้ำ/สุข และด้านที่ขาด คือ ป้ายธรรมะ/สัญลักษณ์ ซึ่งเป็นประเด็นอภิปรายในที่นี้

2.1 ความพร้อมด้านห้องน้ำ/สุขา อยู่ในระดับน้อยที่สุด ความต้องการพัฒนา อยู่ในระดับมากที่สุด สอดคล้องกับข้อค้นพบจากงานวิจัยของเสาวภา พรสิริพงษ์ ขวัญจิต ศศิวงศาโรจน์ และยงยุทธ บุราสิทธิ์ (2557 หน้า 111) ที่ระบุว่า วัดส่วนใหญ่ (ร้อยละ 74.1) ขาดห้องน้ำเฉพาะสำหรับผู้สูงอายุ นอกจากนี้ ปริมาณที่ไม่เพียงพอแล้ว ข้อค้นพบของโครงการวิจัยนี้ยังระบุว่าสิ่งที่ต้องเพิ่มคือความสะอาด

2.2 ห้องน้ำ/สุขา แม้จะมีความพร้อมในระดับน้อยที่สุด แต่ก็ยังพร้อมกว่าตัวชี้วัดที่ 5 คือ ป้ายธรรมะ/สัญลักษณ์ เพราะผลการวิจัยระบุว่า วัดไม่มีความพร้อมด้านป้ายธรรมะ/สัญลักษณ์ ความต้องการพัฒนา อยู่ในระดับเร่งด่วน ทั้งนี้เพราะ ปัจจุบัน ป้ายต่าง ๆ ที่เคยมีได้ชำรุดทรุดโทรมไปเป็นจำนวนมาก ควรมีการสำรวจและจัดทำเพิ่มเติมเพื่อให้ข้อคิดและคติปัญญา ส่วนป้ายสัญลักษณ์ต่าง ๆ สำหรับผู้สูงอายุ เช่น ห้องน้ำ ทางเดิน ควรมีโดยเฉพาะช่วงมีกิจกรรม เพื่อให้สังเกตได้ง่าย ไม่เพียงวัดจะขาดแม่แต่งานวิจัยด้านนี้ก็ไม่มีความดี จึงไม่มีผลการวิจัยใดที่จะยกขึ้นมาอภิปรายได้

## 3. แนวทางในการพัฒนาวัดเพื่อรองรับสังคมสูงวัย

3.1 แนวทางในการพัฒนาวัดเพื่อรองรับสังคมสูงวัย ควรอาศัยความร่วมมือของอย่างน้อย 3 ส่วน คือ ประชาชน (ร้อยละ 20) พระสงฆ์/วัด (ร้อยละ 19) และผู้นำชุมชน (ร้อยละ 18) รวมกันเป็นร้อยละ 57 ข้อค้นพบจากโครงการวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่า การพัฒนาวัดจะสำเร็จได้ต้องมาจากประชาชน เพราะประชาชนเป็นผู้สร้างและผู้ใช้หรือเจ้าของวัดตัวจริง แม้แต่พระสงฆ์ก็คือลูกหลานของประชาชน ดังนั้น จึงถือเป็นเรื่องปกติที่แนวทางการพัฒนาวัดควรมีประชาชนเป็นหัวเรือใหญ่ อย่างไรก็ตาม ลำพังประชาชนก็ไม่อาจทำได้ จำเป็นต้องร่วมมือกับพระสงฆ์/วัดและผู้นำชุมชนด้วย ในขณะที่หน่วยงานภาครัฐมาเป็นลำดับที่ 4 คิดเป็นร้อยละ 17 ข้อค้นพบนี้สะท้อนความเป็นจริงที่ว่า นโยบายที่มาจากส่วนกลางสู่ภูมิภาคหรือจากบนลงล่างนั้นไม่เป็นที่คาดหวังมากนัก แต่ไม่ได้หมายความว่าไม่มีความสำคัญ เพราะจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากภาครัฐในการกำหนดกฎระเบียบให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน (กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2554) ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับนโยบายพัฒนาวัดของรัฐโดยกองส่งเสริมและพัฒนาการจัดการศึกษาท้องถิ่น กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทยภายใต้โครงการวัดประชา รัฐ สร้างสุข: พัฒนาวัดตามแนวทาง 5ส ที่ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วม (2561)

ประชาชน ไม่ได้เป็นเพียงหัวเรือในการริเริ่มและดำเนินการ แต่ข้อค้นพบยังชี้ว่าเงิน/งบประมาณก็ยังคงมาจากประชาชนเป็นหลักด้วย (ร้อยละ 22) รองลงมา คือ หน่วยงานรัฐ (ร้อยละ 21) และ ผู้นำชุมชน (ร้อยละ 17) รวมกันเป็นร้อยละ 60 ในขณะที่พระสงฆ์/วัดมาลำดับที่ 5 (ร้อยละ 12) ข้อค้นพบนี้สะท้อนความสำคัญของประชาชน วัดที่ประชาชนศรัทธาจึงควรเป็นวัดพัฒนาเพื่อรองรับสังคมสูงวัยเป็นลำดับแรก

เมื่อเปรียบเทียบความสำคัญระหว่างผู้มีส่วนร่วมกับที่มาของงบ ลำดับความสำคัญของประชาชนและผู้นำชุมชนอยู่ที่เดิม คือ ลำดับ 1 และ 3 ในขณะที่ ผู้มีส่วนร่วมลำดับที่ 2 คือ พระสงฆ์/วัด กลายเป็นลำดับที่ 5 ในที่มาของงบ และแทนที่ด้วยหน่วยงานรัฐ ส่วนลำดับที่ 4 คือ หน่วยงานเอกชน ข้อนี้แสดงให้เห็นว่า ความสำเร็จในการพัฒนาวัดมีองค์ประกอบที่ขาดไม่ได้ 2 ส่วน คือ ประชาชน และผู้นำชุมชน

บทบาทของพระสงฆ์/วัด และหน่วยงานรัฐ อยู่ในฐานะวงในและวงนอกก็ได้ขึ้นอยู่กับว่า กำลังพิจารณาด้านใด หากกล่าวถึงการมีส่วนร่วมกำหนดอนาคตของวัดต้องมีพระสงฆ์/วัดเข้ามาเป็นแกนนำ พร้อมกับให้หน่วยงานรัฐเป็นผู้สนับสนุนอยู่วงนอก แต่เมื่อพิจารณาถึงงบประมาณ พระสงฆ์/วัด ก็อยู่วงนอก พร้อมกับการเข้ามาแทนที่ของหน่วยงานรัฐ

หากพิจารณาแยกออกเป็น 2 ส่วน คือ พระสงฆ์/วัดกับฆราวาส/ประชาชน เห็นได้ว่า พระสงฆ์/วัด มีความสำคัญน้อยกว่า สะท้อนว่าแนวทางการพัฒนาวัดจะสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับฆราวาส และถือเป็นหน้าที่โดยตรงของฆราวาสเพราะมีทรัพย์ ในขณะที่พระสงฆ์/วัดไม่มีอาชีพจะมีทรัพย์มาเพื่อการพัฒนาได้อย่างไร พระสงฆ์/วัดจึงควรดำรงตนให้เป็นที่ศรัทธา เมื่อประชาชนศรัทธาแล้วการพัฒนาวัดด้านอาคารสถานที่ก็เป็นไปได้

3.2 แนวทางข้างต้นยึด “ผู้มีส่วนร่วม” และ “ที่มาของงบ” เป็นตัวตั้ง นอกจากนี้ ยังมีอีกแนวทางหนึ่ง คือ การยึด “สิ่งที่ควรทำ” เป็นตัวตั้ง ซึ่งสะท้อนจุดอ่อนและจุดแข็งของวัด โดยข้อค้นพบจากโครงการวิจัยระบุว่า จุดอ่อนที่สุดของวัดคือป้ายธรรมะ/สัญลักษณ์ (ขาด) และห้องน้ำ/สุขา (พร้อมน้อยที่สุด) ในขณะที่จุดแข็งคือเก้าอี้/ที่นั่ง/อาสนะ (พร้อมปานกลาง) ผู้ที่มีส่วนร่วมข้างต้นอาจตัดสินใจพัฒนาจากจุดอ่อนหรือจุดแข็ง หรือพร้อมกันก็ได้ ทั้งนี้ ขึ้นกับความจำเป็นและความพร้อมของงบประมาณเป็นสำคัญ

อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าข้อค้นพบจะให้ความสำคัญกับพระสงฆ์/วัดน้อยกว่าส่วนอื่น แต่สิ่งที่ขาดไม่ได้คือความเห็นของเจ้าอาวาสเพราะโดยกฎหมายระบุให้ท่านมีหน้าที่บริหารจัดการปกครองดูแลความเป็นไปทั้งปวงของวัด (พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2535)

#### 4. แผนพัฒนาวัดเพื่อรองรับสังคมสูงวัย

แผนงานพัฒนาวัดเพื่อรองรับสังคมสูงวัยจังหวัดชลบุรี เป็นแผนระยะสั้นหรือแผนเร่งด่วน ที่ควรเริ่มดำเนินการภายใน 1 ปี ร้อยละ 59 สิ่งที่ต้องพัฒนาเป็นอันดับแรก คือ ป้ายธรรมะ/สัญลักษณ์ ห้องน้ำ/สุขา และบันได/ทางเดิน รวมร้อยละ 67 ผู้มีส่วนร่วมที่สำคัญ คือ ประชาชน พระสงฆ์/วัด และผู้นำชุมชน รวมร้อยละ 57 ที่มาของงบโดยส่วนมากมาจากประชาชน หน่วยงานรัฐ และผู้นำชุมชน รวมร้อยละ 60 และสิ่งที่ผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมได้มากที่สุด คือ กำลังกาย และการประชาสัมพันธ์ รวมร้อยละ 52

เมื่อพิจารณาแยกแต่ละองค์ประกอบจากตารางที่ 4.7 เห็นได้ว่าสิ่งที่ไม่อาจเป็นอื่นคือระยะเวลาที่ควรเริ่มดำเนินการภายใน 1 ปี (ร้อยละ 59) หากเลื่อนไปดำเนินการใน 2-3 ปี (ร้อยละ 29) ความเร่งด่วนจะเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 88 ซึ่งจะทำให้การปรับตัวไม่ทันกับการรองรับสังคมสูงวัย ส่วนองค์ประกอบอื่นยังสามารถปรับเปลี่ยนได้ ด้วยการรวมกันของรายการต่าง ๆ ขององค์ประกอบ/ตัวแปรนั้น ๆ แล้วให้ได้มากกว่าร้อยละ 50 ซึ่งจะทำให้ได้แผนพัฒนาย่อยดังนี้

4.1 หากตัวแปร คือ สิ่งที่จะพัฒนา การปรับจากแผนเดิมอาจทำได้ด้วยการรวมกันของรายการต่าง ๆ แล้วให้ได้มากกว่าร้อยละ 50 ก็จะทำให้วัดผ่านเกณฑ์การวัดประเมินความพร้อมในการพัฒนาจากวัดที่ไม่พร้อมกลายเป็นวัดที่พร้อม เช่น รายการที่  $1(25) + 2(22) + 4(16) = 63$

4.2 หากตัวแปร คือ ผู้มีส่วนร่วม การปรับจากแผนเดิม อาจเป็นไปได้หลายกรณี เช่น รายการที่  $1(20) + 2(19) + 5(11) + 6(1) = 51$

4.3 หากตัวแปร คือ ที่มาของงบ การปรับจากแผนเดิม อาจเป็นไปได้หลายกรณี เช่น รายการที่  $2(21) + 3(17) + 4(14) + 5(12) = 64$

การเลือกส่วนผสมของแผนการพัฒนาขึ้นกับบริบทของวัดซึ่งต้องคำนึงถึงเสมอ เมื่อเลือกอย่างใดแล้วก็จะสะท้อนภาพของแผนการพัฒนาวัดนั้น ๆ ด้วย

## เสนอแนะ

### 1. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

โครงการวิจัยครั้งต่อไปควรออกแบบงานวิจัยให้สามารถแยกระบุสถานภาพของผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยเฉพาะพระสงฆ์/วัดหรือเจ้าอาวาสกับประชาชน เพราะบางกรณีความเห็นขัดแย้งกัน ซึ่งในโครงการวิจัยนี้ไม่สามารถแยกนำเสนอเช่นนั้นได้เพราะออกแบบการวิจัยไว้ให้เสนอผลการวิจัยโดยภาพรวมเท่านั้นอันเป็นเงื่อนไขสำคัญประการหนึ่งในการขอจริยธรรมวิจัยในมนุษย์

### 2. ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปใช้

ข้อค้นพบจากโครงการวิจัยระบุว่าแผนการพัฒนาคควรทำภายใน 1 ปี ส่วนจะทำอะไร โดยใคร และงบจากแหล่งใด อาจปรับให้เหมาะสมได้ตามบริบทของวัด โดยความร่วมมือของประชาชน พระสงฆ์/วัด ผู้นำชุมชน และหน่วยงานรัฐ ซึ่งต้องเข้าใจบริบทของวัดเป็นอย่างดี เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดไปตามกระแสอย่างสิ้นเปลือง

### 3. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

โดยภาพรวมความพร้อมของวัดในการรองรับสังคมสูงวัยจังหวัดชลบุรี อยู่ในระดับน้อยที่สุด ผู้มีหน้าที่กำหนดนโยบายจึงจำเป็นต้องมีแผนพัฒนาที่สอดคล้อง พร้อมกับสร้างความตระหนักรู้ให้กับวัดและผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาทุกฝ่ายให้ร่วมมือกันปรับโครงสร้างอาคารสถานที่ให้เหมาะกับโครงสร้างของสังคมที่เปลี่ยนไป

## ผลผลิต

ผลผลิตที่ได้ มี 2 อย่าง 1) บทความวิจัยเผยแพร่ในวารสารระดับชาติเป็นอย่างน้อย และ 2) แผนพัฒนาวัดเพื่อรองรับสังคมสูงวัยจังหวัดชลบุรี ดังตารางที่ 5.1 แสดงว่า แผนงานพัฒนาวัดเพื่อรองรับสังคมสูงวัยจังหวัดชลบุรี เป็นแผนระยะสั้นหรือแผนเร่งด่วน ที่ควรเริ่มดำเนินการภายใน 1 ปี ร้อยละ 59 สิ่ง ที่ควรพัฒนาเป็นอันดับแรก คือ ป้ายธรรมะ/สัญลักษณ์ หองน้ำ/สุขา และบันได/ทางเดิน รวมร้อยละ 67 ผู้มีส่วนร่วมที่สำคัญ คือ ประชาชน พระสงฆ์/วัด และ ผู้นำชุมชน รวมร้อยละ 57 ที่มาของงบโดยส่วนมากมาจากประชาชน หน่วยงานรัฐ และผู้นำชุมชน รวมร้อยละ 60 และ สิ่งที่ทำให้ข้อมูลมีส่วนร่วมได้มาก คือ กำลังกาย และการประชาสัมพันธ์ รวมร้อยละ 52

ตารางที่ 5.1 แผนพัฒนาวัดเพื่อรองรับสังคมสูงวัย

เป้าหมาย	สิ่งที่พัฒนา		ผู้มีส่วนร่วม		ที่มาของงบ		การมีส่วนร่วม		ระยะเวลา	
	รายการ	%	บุคคล/หน่วยงาน	%	บุคคล/หน่วยงาน	%	ลักษณะ	%	ภายในปี	%
วัดมีความพร้อมในการรองรับสังคมสูงวัย	1.ป้ายธรรมะ/สัญลักษณ์	25	1.ประชาชน	20	1.ประชาชน	22	1.กำลังกาย	27	1	59
	2.หองน้ำ/สุขา	22	2.พระสงฆ์/วัด	19	2.หน่วยงานรัฐ	21	2.การประชาสัมพันธ์	25	2-3	29
	3.บันได/ทางเดิน	20	2.ผู้นำชุมชน	18	3.ผู้นำชุมชน	17	3.กำลังทรัพย์	22	4-5	6
	4.เก้าอี้/ที่นั่ง/อาสนะ	16	3.หน่วยงานรัฐ	17	4.หน่วยงานเอกชน	14	4.กำลังความคิด	21	อื่น ๆ	5
	5.ที่จอดรถ	14	4.หน่วยงานเอกชน	14	5.พระสงฆ์/วัด	12	5.อื่น ๆ	5	10	1
	6.อื่น ๆ	3	5.หน่วยงานรัฐวิสาหกิจ	11	6.หน่วยงานรัฐวิสาหกิจ	11				
			6.อื่น ๆ	1	7.อื่น ๆ	3				

## เอกสารอ้างอิง

- กนานุช เล็กวิจิตร. (2531). *บทบาทพระสงฆ์ที่มีต่อการศึกษานอกโรงเรียน: ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดสมุทรสาคร*. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- กมล สุทิน. (บรรณาธิการ). (2554). *4 มิติสู่คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในชุมชน*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.).
- กรรณิกา คำดี. (2558). วัดและศาสนสถานในมิติของการท่องเที่ยว. *วารสารบัณฑิตศึกษา มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 4(2), 175 – 191.
- กองการพยาบาลสาธารณสุข สำนักอนามัยกรุงเทพมหานคร. (2557). *คู่มือการดูแลผู้สูงอายุกลุ่มติดบ้าน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2554). *คู่มือการพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐาน*. ม.ป.ท.
- กองส่งเสริมและพัฒนากิจการการศึกษาท้องถิ่น กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย. (2561). *คู่มือการดำเนินงานโครงการวัด ประชา รัฐ สร้างสุข: พัฒนาวัดตามแนวทาง 5ส. ที่ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น*. สิ่งที่ส่งมาด้วย ที่ มท 0816.3/ว 2206 ลงนามโดยอธิบดีกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น.
- เกษริน สุขตัว. (2545). *บทบาทพระสงฆ์ในการจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ: กรณีศึกษาการจัดการป่าต้นน้ำอำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา*. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ขนิษฐา นันทบุตร, สุคนธ์ วรรณระอมร และนิลภา จิระรัตนวรรณ. (2555). *การเสริมสร้างทักษะแกนนำสร้างเสริมสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุ*. ม.ป.ท.: มาตา.
- ขนิษฐา นันทบุตร. (บรรณาธิการ). (2557). *คู่มือการจัดการความรู้ พัฒนาระบบการดูแลผู้สูงอายุโดยชุมชนท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.). นครราชสีมา: อินดี้อาร์ต.
- งานผู้สูงอายุ กลุ่มงานพัฒนางานส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อมแบบครบวงจร ศูนย์อนามัยที่ 2 สระบุรี กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข. (2557). *คู่มือการอบรมการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ 32 ชั่วโมง*. ม.ป.ท.
- จรินทร์ ยังสังข์. (2541). *บทบาทพระสงฆ์ในการจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ: กรณีศึกษาการจัดการป่าต้นน้ำอำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา*. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ฉัตรชัย ไชโยธธา. (2549). *บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนา: กรณีศึกษาหลวงปู่เครื่อง สุภทฺโท*. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ.



- เฉลิมเกียรติ แก้วหอม. (2552). *บทบาทพระสงฆ์กับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในเขตพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา บริเวณเทือกเขาพนมดงรัก: กรณีศึกษาพุทธอุทยานวัดเขาศาลา อตุล ฐานะจาโร อำเภอบัวเขต จังหวัด สุรินทร์*. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.
- ชมรมเครือข่ายผู้สูงอายุคาทอลิกประเทศไทย (คณะอนุกรรมการคาทอลิกเพื่อผู้สูงอายุ). (2555). *คู่มือจิตอาสาผู้สูงอายุเพื่อสังคม*. กทม.: พีเอสเซอร์วิส.
- ชมรมผู้ดูแลสุขภาพผู้สูงอายุในชุมชนโนนม่วง ศูนย์สุขภาพชุมชน บ้านโนนม่วง และคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. (ม.ป.ป.). *สมุดบันทึกสุขภาพผู้สูงอายุ บ้านโนนม่วง หมู่ที่ 3, 12 และ 27*. ม.ป.ท.
- ชัยมงคล ศรีทองแดง. (2552). *ปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน เขตอำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด*. วิทยานิพนธ์ รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- ณัฐชยา สัมเขียวหวาน. (2541). *บทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในจังหวัดราชบุรี*. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ดำรงศักดิ์ มีสุนทร. (2556). *ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน กรณีศึกษาวัดนามสมมุติกับชุมชนนามสมมุติ จังหวัดกาญจนบุรี*. วิทยานิพนธ์ หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารการพัฒนาสังคม) คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ทศพนธ์ นรทัศน์. (ม.ป.ป.). *วัดกับการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่ประชาชนและชุมชน*. ม.ป.ท.
- นารินทร์ จิตรมนตรี, สาวิตรี ทยานศิลป์ และสิริวัลย์ เรืองสุรัตน์. (2551). *บทสรุปจากเวทีสาธารณะการเตรียมพร้อมระบบสวัสดิการสำหรับสังคมผู้สูงวัย*. นครปฐม: มิสเตอร์ก๊อปปี้.
- บุญมี ทำโท. (2551). *บทบาทพระสงฆ์ต่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชน*. วิทยานิพนธ์ รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ประไพศิริ เชี่ยวสาริกิจ. (2556). *คู่มือสูงวัยอย่างสมารถ คู่มือดูแลตนเองของผู้สูงวัยพร้อมสิทธิประโยชน์และสวัสดิการที่ควรรู้*. นนทบุรี: สำนักพิมพ์กรีน ปัญญาญาณ.
- พรวิฑู ใคว์คชาภรณ์. (พฤศจิกายน, 2557). *อารยสถาปัตย์ (Universal Design)*. บทความวิชาการ สำนักงานวิชาการ สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, 4(21): 1-29.
- พระครูโกศลกิจจานุการ (ณรงค์ ญาณวีโร). (2556). *บทบาทพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียนประถมศึกษาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี*. วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูชินวราณัฐ (คำยวง). (2554). *บทบาทของวัดที่มีต่อทางด้านสาธารณสุขสงเคราะห์: กรณีศึกษาชุมชนบ้านฮ่องน้อย จังหวัดราชบุรี*. วิทยานิพนธ์ หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูนิวิฐสุภาจารคุณ (กิตติศักดิ์ เสนาวะนา). (2554). *บทบาทพระสงฆ์และการพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมหน่วยอบรมประชาชน กรณีศึกษาเทศบาลตำบลแม่สาย หมู่ที่ 8 ตำบลแม่สาย อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย*. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.

- พระครูใบฎีกาถาวร สุรปลณฺเฑ (เสนสอน). (2554). *การศึกษาบทบาทพระสงฆ์กับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้: ศึกษาเฉพาะกรณีบทบาทพระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) วัดหนองกลับ อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์*. วิทยานิพนธ์ พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูประภัสร์มโนธรรม (ธงทิพย์ ปภสฺสโร). (2556). *บทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยทรงดำ จังหวัดนครปฐม*. วิทยานิพนธ์ พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูปลัดสำรวย สิริสาโร (ช่างกระโทก). (2556). *บทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในอำเภอลำดวน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา*. วิทยานิพนธ์ พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูวินัยธรถวิล เรียบร้อย ดิเรก สุขสุนัย และประพันธ์ สหพัฒนา. (2557). *การบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาส ในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอมือง จังหวัดกาญจนบุรีตามเกณฑ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ*. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต โครงการบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.
- พระครูวิสุทธิสรคุณ (วิจิต วิจิโต). (2554). *บทบาทพระสงฆ์ที่มีต่อการสอนคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี*. วิทยานิพนธ์ พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูสมุห์มงคล สิริมงคล (มหาเจริญ). (2556). *บทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชนในอำเภอมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี*. วิทยานิพนธ์ พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูสุจินธรรมนิวิฐ (สมจิตร อธิปณฺเฑ). (2554). *บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน: กรณีศึกษาคณะสงฆ์อำเภอลอง จังหวัดแพร่*. วิทยานิพนธ์ พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมาจารย์ วรณสิทธิ์. (2549). *บทบาทพระสงฆ์ในการดำเนินงานเรื่องเอดส์ในชุมชน*. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พระมหาเกริกชัย เรืองไธสง และนพพร จันทรนาชู. (กรกฎาคม-ธันวาคม, 2558). *แนวทางการพัฒนาวัดตามมาตรฐานของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติในจังหวัดนครปฐม*. *วารสารศิลปการศึกษาศาสตร์วิจัย*, 7(2): 207-218.
- พระมหาชูศักดิ์ น้อยสันเทียะ. (2545). *บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล.
- พระมหาณัฐกิจ ทิมกลับ. (2553). *บทบาทพระสงฆ์และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถาน: กรณีศึกษาชุมชนโบราณบ้านควนลูกปัด อำเภอลองท่อม จังหวัดกระบี่*. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยทักษิณ.

- พระมหาพระยนต์ สุนตจิตโต (พันธ์วัตร). (2550). *บทบาทพระสงฆ์กับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ: กรณีศึกษาป่าชุมชนบ้านปะอ่าว ตำบลปะอ่าว อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี*. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- พระมหาพันธศักดิ์ นาครอด. (2546). *บทบาทพระสงฆ์ต่อการป้องกัน บำบัดรักษา และฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติด: ศึกษาเฉพาะกรณีวัดที่เป็นศูนย์สงเคราะห์และฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดของกรมการศาสนา*. วิทยานิพนธ์ สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พระมหาไพสิฐ สัตยาวุธ. (2542). *บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท ศึกษากรณีพระเทพสิมาภรณ์กับการพัฒนาชนบทในจังหวัดนครราชสีมา*. วิทยานิพนธ์ วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล.
- พระมหาโยธิน ละมูล. (2545). *บทบาทพระสงฆ์ในฐานะทรัพยากรมนุษย์และนักพัฒนาทรัพยากรมนุษย์*. วิทยานิพนธ์ วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต (การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์) สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- พระมหารัตนพล รตนพโล (ก้านเพชร). (2547). *บทบาทพระสงฆ์ต่อการสร้างชุมชนเข้มแข็ง ศึกษาเฉพาะกรณีพระสงฆ์กลุ่มสหธรรมเพื่อการพัฒนาในจังหวัดสุรินทร์*. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.
- พระมหาวิเชียร กิตติโสภโณ. (2547). *บทบาทพระสงฆ์ในการนำหลักธรรมมาใช้ทำกิจกรรมงานพัฒนาชุมชน เพื่อการลดละเลิกอบายมุข: ศึกษาเฉพาะกรณีพระครูศีลวราภรณ์ (เฉลิม ฐิตีสีโล)*. วิทยานิพนธ์ สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พระมหาวิชัย แก้วกรอง ดิเรก สุขสุนัย และประพันธ์ สหพัฒนา. (2557). *แนวทางการพัฒนาวัดในเขตอำเภอลำปาง จังหวัดกาญจนบุรีสู่ความเป็นมาตรฐาน ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ*. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต โครงการบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.
- พระมหาวิสมัญญา ดิขจิตโต. (2544). *บทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมองค์กรชุมชนเพื่อสร้างทุนชุมชน: กลุ่มสังฆะสมทรัพย์ จังหวัดตราด*. วิทยานิพนธ์ พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พระมหาสนอง ออคธมโม (ยาจิตร). (2549). *บทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมชาวบ้านให้พึ่งตนเอง: ศึกษากรณีพระครูพิพิธธรรมรส*. วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาสมคิด สารระภา. (2550). *บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน: ศึกษากรณีพระครูอุ่มพัฒนกร (กร (สายเนตร) ยโสธโร) วัดอุดตมผลราม บ้านขามเปี้ย ตำบลขามเปี้ย อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี*. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- พระมหาสุทัศน์ ปุลาสะเก. (2551). *บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน: ศึกษากรณีพระนิภากรโสภณ (ไกรฐานิสโร) วัดหนองกล้วย หมู่ที่ 3 ตำบลหนองกล้วย อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์*. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- พระมหาอำนาจ กตทีโป. (2555). *บทบาทพระสงฆ์กับการสืบสานวัฒนธรรมไทยรามัญในจังหวัดสมุทรสาคร*. วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระวิฑูรย์ สุรจิตต์. (2546). *บทบาทพระสงฆ์ต่อการพัฒนาหมู่บ้าน: กรณีศึกษาชุมชนวัดโป่งคำ หมู่ที่ 5 ตำบลคู่งษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน*. วิทยานิพนธ์ การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- พระศรีธาดู สิงห์ประทุม. (2555). *บทบาทพระสงฆ์ในชุมชนหมู่บ้านธาตุอิงฮัง แขวงสะหวันนะเขต สปป.ลาว*. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- พระศักดิ์ชัย อ่อนหาตพอ. (2551). *การศึกษบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม: กรณีศึกษาพระราชพิพัฒนาภรณ์ (ชูชาติ กณตวณโณ) เจ้าอาวาสวัดท่าไทร ตำบลท่าทองใหม่ อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี*. วิทยานิพนธ์ หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช.
- พระอธิการประวัตี กัณหะคุณ. (2550). *บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาตำบลนายม อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ*. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- พระอรธชัย สกลสุภาภรณ์. (2542). *บทบาทพระสงฆ์ที่สงเคราะห์เด็กนักเรียนที่พักอาศัยอยู่ในวัดเขตจังหวัดอ่างทอง*. วิทยานิพนธ์ สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พระอุปกรณ์ อุปกาโร. (2544). *บทบาทพระสงฆ์และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าในบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*. วิทยานิพนธ์ พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พระเอกชาติรี สุขแสน. (2542). *บทบาทพระสงฆ์ต่อการช่วยเหลือผู้ติดเชื้อเอดส์และผู้ป่วยเอดส์*. วิทยานิพนธ์ สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พัชรชาติ ตรีชัย. (2552). *การวิเคราะห์ความเป็นชุมชนเข้มแข็งของหมู่บ้านหนองกลางดง ตำบลศิลาลอย อำเภอสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์*. *วารสารร่มพญักษ์*, 27(1), 125 – 194.
- ยุรนนท์ ตามกาล. (2557). *บ้าน วัด โรงเรียนกับการใช้วิถีเศรษฐกิจพอเพียงในการส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัว*. *Journal of HR intelligence*, (9)1, 12 – 31
- วรรณภา ศรีธัญรัตน์ และลัดดา ดำริการเลิศ. (2553). *การจัดการความรู้และสังเคราะห์แนวทางปฏิบัติของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล: แนวปฏิบัติในการบริการผู้สูงอายุ*. ม.ป.ท.: สหมิตรพรินต์ติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง.
- วรลภย์ สุวรรณเกษการ. (2536). *การศึกษบทบาทพระสงฆ์ต่อการมีส่วนร่วมในการป้องกันอาชญากรรมในเขตพื้นที่กองบังคับการตำรวจภูธร 3*. วิทยานิพนธ์ สังคมศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล.
- วัฒนา สิมมา. (2554). *บทบาทพระสงฆ์กับการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของไทย: กรณีศึกษาในจังหวัดกระบี่*. วิทยานิพนธ์ รัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- วันพิชิต ศรีสุข. (2549). *การส่งเสริมบทบาทพระสงฆ์ในการจัดการศึกษาตามโรงเรียนวิถีพุทธ โรงเรียนละหานทรายรัชดาภิเษก อำเภอละหานทราย จังหวัดบุรีรัมย์*. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ศรายุทธ์ ตรีธรมณ์ และชนิษฐา บุรณาพันธ์ศักดิ์ ตรีธรมณ์. (ม.ป.ป.). *นิยามคำสำคัญที่เกี่ยวกับสิทธิผู้สูงอายุตามรัฐธรรมนูญฯ ในบริบทของชุมชนจังหวัดสิงห์บุรี*. ม.ป.ท.

- ศศิพัฒน์ ยอดเพชร และคณะ. (2553). *ค่านิยมของชุมชนที่เกี่ยวกับสิทธิผู้สูงอายุตามรัฐธรรมนูญ*. กรุงเทพฯ: เจปรีนท์.
- ศศิพัฒน์ ยอดเพชร และคณะ. (2553). *นวัตกรรมทางความคิด: นิยามของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับ “สิทธิ” ผู้สูงอายุตามรัฐธรรมนูญ*. กรุงเทพฯ: เจปรีนท์.
- ศิริวรรณ ศิริบุญ, บุศริน บางแก้ว และชนนต์ดี มลิทินทางกูร. (2556). *การประเมินภายในการดำเนินงานตามแผนงานพัฒนาพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ: พัฒนาพื้นที่ต้นแบบและปัจจัยสำคัญ*. กทม.: มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.).
- ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2558). *ข้อมูลพื้นฐานทางพระพุทธศาสนา ปี 2558*. กรุงเทพฯ: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- สมาคมสถาปนิกสยาม ในพระบรมราชูปถัมภ์. (2557). *ข้อเสนอแนะการออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับทุกคน (Buildings and Environments Design Recommendation for All)*. พลัสเพรส.
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส). (ม.ป.ป.). *คู่มือมือบ้านใจดี บ้านที่ออกแบบเพื่อทุกคน (Universal Design Home)*. ม.ป.ท.
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.). (ม.ป.ป.). *คู่มือการให้บริการผู้สูงอายุ ชุมชนบ้านคงม่อนกระตัง ตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง*. ม.ป.ท.
- สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ. (2557). *แผนยุทธศาสตร์ระดับชาติว่าด้วยการสร้างสุขภาวะในระยะท้ายของชีวิต พ.ศ. 2557 – 2559*. ม.ป.ท.: สามดีพริ้นต์ดีไอคิวแมนท์.
- สุภัทรชัย สีสะไบ ประเสริฐ ธิลาว พระมหากฤษฎา กิตติโสภโณ และพระปลัดระพิน พุทธิสารโร. (2562). *ถอดบทเรียนจากพื้นที่: การดูแลผู้สูงอายุตามแนวพุทธในจังหวัดสมุทรปราการ*. *วารสารวิจัยวิชาการ*, 2(1): 149-170.
- สุภารัตน์ รักษ์มณี. (2552). *บทบาทพระสงฆ์ในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง: ศึกษากรณีชุมชนบ้านขุน อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่*. วิทยานิพนธ์ นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- สุรียา รักการศิลป์. (2553). *บทบาทพระสงฆ์กับพลวัตเศรษฐกิจชุมชนจังหวัดนครราชสีมา*. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.
- เสาวภา พรศิริพงษ์, ขวัญจิต ศศิวงศาโรจน์ และยงยุทธ บุราสิทธิ์. (2557). *วัดในพุทธศาสนากับความพร้อมในการรองรับสังคมผู้สูงอายุ*. *วารสารภาษาและวัฒนธรรม*, 33(1), 99 – 125.
- หน่วยปฏิบัติการวิจัยสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (ม.ป.ป.). *ข้อเสนอแนะการออกแบบสภาพแวดล้อมและที่พักอาศัยของผู้สูงอายุ*. สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ (สทส.) สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส และผู้สูงอายุ (สท.) กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.). ม.ป.ท.
- Center for Inclusive Design and Environmental Access. (2012). *The Goals of Universal Design*. Retrieved August 31, 2017. en.m.wikipedia.org.

## ภาคผนวก

### บัญชีผู้ให้ข้อมูลหลัก

#### คำชี้แจง:

1. ความหมายและรหัส: 1) Serial No. หมายถึง จำนวนผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งหมด 2) Monasteries No. หมายถึง จำนวนผู้ให้ข้อมูลหลักของแต่ละวัด/อำเภอ/เขตปกครองพิเศษ รหัส “M1.1” อ่านว่า วัดที่ 1 ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 1 3) Name-Surname หมายถึง ชื่อ-นามสกุล กรณีพระภิกษุ อาจมีฉายา (ชื่อที่ได้เมื่อบวชเป็นพระ) ข้อมูลส่วนนี้ตัดออกไปในรายงานการวิจัย และ 4) Age หมายถึง อายุ

2. รายละเอียดเพิ่มเติม: 1) ผู้ให้ข้อมูลหลัก ไม่จำเป็นต้องระบุค่านำหน้าชื่อ 2) การเรียงลำดับผู้ให้ข้อมูลหลักของแต่ละวัดเริ่มนับหนึ่งจากเจ้าอาวาส/พระภิกษุที่ได้รับมอบหมายจากเจ้าอาวาส ที่เหลือเรียงตามอายุ 3) การเรียงลำดับวัดเป็นไปตามความสะดวกของผู้วิจัย และ 4) ผู้ให้ข้อมูลหลักของแต่ละวัดจะใช้ทดแทนกันไม่ได้

#### ตาราง แสดงจำนวนผู้ให้ข้อมูลหลัก

Serial No.	Monasteries No.	Age
1	M1.1	47
2	M1.2	33
3	M1.3	36
4	M1.4	44
5	M1.5	59
6	M1.6	59
7	M1.7	65
8	M1.8	66
9	M2.1	52
10	M2.2	26
11	M2.3	28
12	M2.4	44

Serial No.	Monasteries No.	Age
13	M2.5	47
14	M2.6	55
15	M2.7	65
16	M2.8	84
17	M3.1	47
18	M3.2	24
19	M3.3	58
20	M3.4	60
21	M3.5	61
22	M3.6	62
23	M3.7	67
24	M3.8	72
25	M4.1	75
26	M4.2	42
27	M4.3	43
28	M4.4	54
29	M4.5	56
30	M4.6	58
31	M4.7	59
32	M4.8	60
33	M5.1	61
34	M5.2	28
35	M5.3	37
36	M5.4	61
37	M5.5	64
38	M5.6	66
39	M5.7	68
40	M5.8	75
41	M6.1	45
42	M6.2	20
43	M6.3	28
44	M6.4	54

Serial No.	Monasteries No.	Age
45	M6.5	65
46	M6.6	69
47	M6.7	72
48	M6.8	78
49	M7.1	67
50	M7.2	63
51	M7.3	65
52	M7.4	67
53	M7.5	68
54	M7.6	70
55	M7.7	74
56	M7.8	78
57	M8.1	61
58	M8.2	49
59	M8.3	54
60	M8.4	59
61	M8.5	66
62	M8.6	69
63	M8.7	72
64	M8.8	86
65	M9.1	37
66	M9.2	20
67	M9.3	42
68	M9.4	44
69	M9.5	48
70	M9.6	52
71	M9.7	58
72	M9.8	97
73	M10.1	60
74	M10.2	22
75	M10.3	40
76	M10.4	44



Serial No.	Monasteries No.	Age
77	M10.5	53
78	M10.6	62
79	M10.7	68
80	M11.1	84
81	M11.2	23
82	M11.3	32
83	M11.4	52
84	M11.5	59
85	M11.6	60
86	M11.7	60
87	M11.8	63
88	M12.1	73
89	M12.2	24
90	M12.3	42
91	M12.4	55
92	M12.5	58
93	M12.6	67
94	M12.7	75
95	M12.8	70